

812.111

DM A3

95

فوائد الشنوبية في المنصومة
الرجبية في الفرائض
مجموع

والظلام اول الليل والمراد بنا الظلمة بالخفاء بوقوع اسم

سيد محمد دستار اولى تركي

کتابخانه دانشگاه تهران - انوار اسلامي مشهد

۱۹۵۱۱ تاریخ

AVC

حریم

۱۹۵۱۱

۱۲۴۹

منع سوء استفاده از حق در نظریه های حقوقی و مفاهیم قرآنی / دکتر سیامک ره یک
ماهیت استدلال مستند به متن قرآن کریم در اسلام / دکتر عبدالعزیز سائده دینا
برسم دیدگاه علامه طباطبائی در نظر آید که قاضی

وقيل تناوله عليه عند الملائكة ذكر هذه الارجحة الشيخ شهاب الدين ابن الهيثم رحمه وقرنها
 بالسلام خروجه كراهة افراد واحد هاهنا الآخر فقال واكسلا م اي التحية علي بنى دية
 السلام وهو نبينا محمد صلى الله عليه وسلم قال الله سبحانه وتعالى اياكم ابراهيم
 سميتكم المسلمين والنبي انسان اوحى اليه بشرى وان لم يؤمر بتبليغه فان امر بذلك
 فرسول ايضا فالنبي اعظم من الرسول وقيل هما بمعنى واحد وهو معنى الرسول والنبي بالهمن
 من النبى اى الخبر لانه مخبر عن الله تعالى وبلا عن وهو الاكثر من النبوة وهي الرفعة لان
 النبى مرفوع الرتبة والرسول من الله في الاحكام والاسلام هو الخضوع والانقياد
 للوجهية الله تعالى لا يتحقق ذلك الا بقبول الامر والنهي والايان هو المصدق بما
 جاءه عند الله تعالى والاقارب به وهما وان اختلفا مفهوما فاصدقهما واحد فلا يخفى
 في الشرح ان تحكم علي احد بانه مؤمن وليس بمسلم وبالعكس والافنى بوجهيهما
 سواء هذا وقوله محمد يدل من النبى فيكون مجرورا ويجوز دفعه علي انه خبر مستفيض
 وهو اسم من اسماء بنى اسرائيل عليه السلام وهي كما نقل ابن الهيثم عن ابي بكر بن العزيم والنسوي
 اوله الفاسم واختار منهم هذا الاسم لوجوه منها انه الله تعالى ذكره في القرآن
 العظيم في سياق الامتداد ومنها انه اكثر واشهر استعما لا في
 السنة الصحابة والتابعين فمن بعدهم وقوله خاتم رسول ربه اى
 وانبيائه قال الله تعالى ولكن رسول الله وخاتم النبيين والصلوة
 والسلام علي اله وهم مؤمنوا بنى هاشم وبني المطلب وقيل

في غير ذلك من
 غير النبيين

السلام

وقيل عشرة الذين ينسبون اليه وهم اولاد فاطمة وفضلهم من اولاد النبي صلى الله عليه وسلم
 وقيل اقراره من قرشي وقيل غير ذلك من بعده تعالى وصحبه من بعده ايضا وهو اسم
 جمع لصاحبه بمعنى الصحابي وهو من اجتمع موافقه ولو ساعدت قوات على ذلك وقيل
 من طائفة صحبه له وكثرة محالته له والاخذ عنه وقيل غير ذلك ولما جاء الله تعالى
 وصل على نبيه صلى الله عليه وسلم قال **وَسَلِّمْ عَلَى سَائِرِ الْأَقْبَانَةِ قَبْلَ أَنْ يَخْبُرَ** اى
 تحريما وقصد ما يقال فلا ينوي لطق وينهاه اى يقصده ويحراه ويقال
 ناخيت الشرح تحريمه والتحريم طلب الاخرى وكذا ما يستعمله الفقهاء بمعنى الاجتهاد والافتاء
 الثلاثة مقاربة قال الشيخ زكريا رحمه الله الاجتهاد والتحريم والثاني بذل الجهد في طلب
 المقصود انتهى ويقال اجتهاد في حمل الصحيح ولا يقال اجتهاد في حمل نواة وذكر ابو عبد
 ان الشرعي لا يكون الا في الخير ولعل هذا هو السبب في تخصيص الناطم الوحي بالذكر
 دون التحريم وقوله **من الابانة** اى الامهار والكشف **عن مذاهب** مع جعله ليحل المصدر
 والمكان والزمان بمعنى المذهب وهو المروار محلله او زمانه واصلا ما يترجح عند المجتهد
 في مسألة ما بعد الاجتهاد فصار له معتقدا ومذهبا وهو المراد هاهنا وقوله **الامام** اى الذي
 يقتدى به وقيل غير ذلك وايدل من الامام قوله **زيد بن ثابت بن الضحاك الصحابي**
 الانصارى الحذر روى عن النبي الجار يكنى **ابا سعيد** وقيل ابا عبد الرحمن وقيل ابا حارجه
 قديم النبي صلى الله عليه وسلم للمدينة وهو ابن خمسة عشر سنة وتوفي بالمدينة سنة خمس
 واربعين قاله الثرمذي وقيل غير ذلك ومناقبه شهيرة وقضائه كثير روى ابن
 عمر رضي الله عنهما قال يوم مات زيد اليوم مات عالم المدينة وخطب عمر رضي الله عنه
 بالجابية فقال من يسأل عن القرايض فليأت زيدا بن ثابت رضي الله عنه وقال يسروق دخلت
 المدينة فوجدت بها من الراشدين في العلم زيدا بن ثابت رضي الله عنه وقال الشعبي علم
 زيد بن ثابت بحصن بن من القوان والقرايض رضي الله عنه **قائده** قد اجتمع في اسم زيد
 رضي الله عنه مناسبات تتعلق بالقرايض لم يجمع في اسم غيره افراد او جمعا وعددا وطرحا

كتاب بخانه
 دانشكده الهاديه و... اسلامي مشهد

منع سوء استفاده از حق در نظريه های حقوقی و مفاهيم قرآنی / دکتر سیامک ره پیک
 ماهیت استدلال مستند به متن قرآن کریم در اسلام / دکتر عبدالعزیز سائده دینا
 بررسی دیدگاه علامه طباطبائی در نظام فقهی امامیه / دکتر...

وضربا فاما الافراد فالزاي بسبعة وهي عدد اصول المسائل وعدد من يرت بالفرض
وحده والياء عشرة وهي عدد الوارثين بالاختصار وعدد الوارثات بالبسط والدال
باربعة وهي عدد اسباب الارث والاصول التي لا تعول واما الجمع فالزاي مع الباء سبعة
عشر وهي عدد الوارثين والوارثات بالاختصار والزاي مع الدال احد عشر وهي عدد
الوارثات على طريق البسط بزيادة مؤلاة اللواة والياء مع الدال اربعة عشر وهي عدد
الوارثين بالبسط قبل المؤلة لانه قد يكون انثى والزاي مع الباء والدال احد وعشرون وهي
عدد جميع من يرت بالفرض من حيث اخذناه نحو العمر كما سياتي لان اصحاب النصف خمسة
والربع اثنان والنمن واحد والثلاثين اربعة والثلاث اثنان والسدس سبعة وقد
صنبت ذلك بعضهم في ضمن بيت فقال **دو في الفرض من هذا الرجز فخذ سهبا وقيل**
هبا بنزه واما العدد فعدة اسماء حروف ثلاثة وهي عدد شروط الارث و عدم الفروض التي
تعول واما الطرق فاذلحرجت الدال من الباء بقي ستة وهي عدد الفروض المقدانية وعدد
الوانع واذلحرجت الدال من الزاي بقي ثلاثة وهي عدد الحروف وتقدم ما فيها واذلحرجت
لحرجت الزاي من الباء بقي ثلاثة ايضا وتقدم ما فيها واما الحرف فاذا ضربت حرفا
وهي ثلاثة في نفسها تبلغ تسعة وهي عدد اصول المسائل على الارحج واكثر ما ذكرته
عدد اشياء غير ذلك والله اعلم ولترجع الي كلام المؤلف رحمه الله تعالى بقوله **الفرضي** بفتح الفاء
والزاي العالم بالفرايض ويقال له فارض وفريض كعالم وعليم وفراض وفريض يسكنون
ايضا واجاز ابن القيم رحمه الله ان يقال فرايض ايضا وان قال جماعات انه خطأ والفرايض
قال للبلال الحارثي رحمه الله جمع فريضة بمعنى مفروضة اي مقدرة لما فيها من السهام المقدرة
تعلبت على غيرها انتهى اي تغلب على التعصب وجعلت لقبها لهذا العلم وسياتي تعريفه
وقوله **اذ كان ذلك** اي المذكور من الابانه وتوجيهها **من اهم العرض** لمن يريد التفت
في علم الفرائض هو تعليل ما ذكر قال العلامة سبط المارديني رحمه الله اب ونسأل الله تعالى

ضبط

تنتين

الاعانة لنا فيما قصدناه من الاطمار والكشف عن مذعب الامام زيد رضي الله عنه
لان هذا من اهم القصد فانه لا يخفى من قصد قال تعالى واسأل الله من فعله
قال بعضهم لم يامر بالمسئلة الا ليعطي انتهى وقال الامام زجاج الهدي بن عطاء الله
رضي الله عنه ونفك للطلب فاعلم انه يريد ان يعطيك انتهى وقوله **علما** منصوب
علي انه مفعول لاجله وموعلة لقوله اذ كان ذلك من اهم العرض او لقوله
وتحينا اي لاجل علما بان العلم وهو حكم الذهن الجارر المطابق للواقع وهو
خلاف الجهل والالف واللام فيه للاستغراق او للمعهد السريع وهو علم التفسير
والحديث والفقه والحج بذلك ما كان التله فاعلم من **خير ما ينبغي** ومن
اول ما له العبد دعي قال الله تعالى انما يخشى الله من عباده العلماء وقال تعالى
يرفع الله الذين امنوا منكم والذين اوتوا العلم درجات وقال تعالى وقل
رب زوني علما والاحاديث في فضائل العلم كثيرة شتى منها قوله صلى الله عليه
وسلم لاحد الائمة اثنان رجل اتاه الله ما لا فسلطه على خلقه في الحق ورجل
اتاه الله الحكمة فهو يقضي بها ويعلمها واه البخاري من حديث ابن مسعود وضم قوله
صلى الله عليه وسلم من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله له طريقا الى الجنة رواه الترمذي
وحسنه عن ابي هريرة رضي الله عنه وقال انما ينبغي رضي الله طلب العلم افضل من صلاة
الثالثة وليس بعد الفريضة افضل من طلب العلم انتهى ونفي العلم شرفا ان كل احد عليه
وبالجمل فبحا ان كل احد يتكلم **وعلم بان هذا العلم** وهو علم الفرائض **مختصر**
بما فيه شاع فيه عند كل العلماء انه اول علم يقتدي به الارض بالكتابة حتى لا يكاد يوجد
ايحتمل لا يقرب من الوجدان وما فقد حقيقة يصدق عليه انه لا يقرب من الوجدان وما

د

وهو ابن اربع وخمسين سنة ودفن بالقرافة بعد عصر الجمعة وعمل قبره من الجلالة
والاحترام مما هو لا يقام ذلك الامام رحمه الله ورضي عنه ومعنى كون الشافعي رحمه الله
يحيى منه بعد موته انه قصده او مال اليه سوا فقه له في الاجتهاد لما
سبق حتى ترة حيث ترة وليس المراد انه قلده لان التجهيد لا يقاله غيره **نفاك**
اي فتنه **فيه** اي في مذهبه يريد رضي الله عنه **القول من ايجاز** ان الاختصار والختصر
ما لا لفظه وكثر معناه **ميراث** ميراثه **وصحة** واحد الوصم والوصم اسم حبس
جمع بمعنى الحبس **الانساب** جمع انساب وهو الكلام المعبر يقال الغرق في كلامه عميق
وشبه فيه والبروع في محرم مال يميناً وشمالاً بفقيره ومعنى الدين فتنه
القول في علم الغرائض على مذهب الامام زيد بن ثابت رضي الله عنه قوله مختصر واضح
منها من عيب الحق **مقدمة** علم الغرائض هو فقه الموارث وعلم الحساب
المرسل لمعرفة ما يخص كل ذي حق من التركة وموضوعه التركات لا العدة خلافاً
لمن زعم ذلك واعلم انه يتعلق بتركة الميت خمسة حقوق مرتبة اولها الحق المطلق
بعين التركة كالزكاة والجنائنة والرهن فيقدم على مؤن التجهيز والثاني مؤن التجهيز
فان تعذر في بيت المال فان تعذر فعل المسلمين وهذا في غير المزدوجة اما
الزوجة التي تجب نفقتها فمؤنة تجهيزها فعل الزوج الميسر ولو كانت غيبه
والثالث الديون المرسله في الذمة فهي موحدة عن مؤن التجهيز والرابع الوصية
بالتكليفات وانه لا يجزى فان كانت بخلاف ذلك فيقال تفصيل مذکور في كتاب الفقهاء
بكيفية الحقوق السابقة والخامس الارث وهو المقصود بالذات في هذا الكتاب وله اركان
وهي ثلاثة مورثا ووارث ومفق موروث وله شروط يعلم اكثرها من ميراث العرق

في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين

في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين

والله في وسبائ اخر الكتاب وله اسباب وموانع ذكرها بقوله **باب**
اسباب الميراث اي وموانعها الباب لغة المدخل الى الشيء واصطلاحاً
اسم لجملة مختصة من العلم تحت عنوان وسبائل غالباً بالاسباب جمع سبب
وهو لغة ما يوصل به الى عينه واحداً لها ما يلزم من وجوده الوجود ومن عدمه العدم
لذاته والميراث يطلق بمعنى الارث وهو المقصود بالزوجية وهو لغة البقاء والنقل
الشي من قوم الى قوم آخرين وهو مصدر ورث الشيء ورثته وصيراثا
ويورث ورثته واصله الواو فقلت هناء ويطلق بمعنى الموروث والترات وهو
لغة الاصل والبقية ومنه خبر مسلم انفقوا على من مشاءكم فانكم
على ارث ابيكم ابراهيم اي اصله وبقية منه وشرعاً ما ضبطه القاضي افضل
الدين الخواري رحمه الله بانه حق قابل للقبض يثبت لمسحق بعد موت من كان
له ذلك لقرايم بينهما او غيرها وقد ذكرت ما في هذا الضابط في شرح الترتيب
اسباب ميراث اي ارث **الوري** اي الادميين وان كان الوري في الاصل
الخلق **ثلاثة** متفق عليها **كل** من الاسباب الثلاثة **يفيد** **رثة** اي صاحبه
والمراد المضاف به **الوراثه** اي الارث **وهي** اي الاسباب الثلاثة اوها
نكاح وهو عقد الزوجية الصحيح وان لم يجسد وطئ ولا خلوة ويورث
به من الجانين لقوله تعالى ولا يحسدكم نفس ما ترك ازواجهم الى اخره
ونوارث الزوجان في علة الطلاق الرجعي باتفاق الابد الرابع ولو
كان الطلاق في الصحة لا الزوجية المطلقة في بيان في مرض الموت عندنا
خلافاً للامة الا الثلاثة فانها تروث عند الحقيقة ما لم تنفق عدتها

في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين
في ميراث الزوجين

وعند المنايلة عالم تزوج وعند المالكية ولو انقضت عدتها وانضمت بازواج
 وعند المالكية ايضا تزوج المريض مرض الموت امرأة فالعقد باطل ولا تورثه ولو تزوجت هذه الزوجة
 المريض في مرض الموت جلا لم يرثها **وثانيها** **ولا** وهو يقع الواو ممدودا والراء ذكرا **ثالثها** انما اذا
 العتاقة وهو عسوبة سببها نعمة للعقيق عارقيق لقوله صلى الله عليه وسلم انما الولدان
 انما الولدان لمن اعنق متفق عليه من حديث عائشة رضي الله عنها ويرث به للعقيق بسواء
 من قبل الامه او من قبل الاب **رابعها** وعصبته المنعصبون بانفسهم على تفصيل سياتي **او** على
 شأ الله آخر الكتاب لقوله صلى الله عليه وسلم **الولاء لجملة النسب لا لباع ولا يوهب**
 رواه الشافعي رحمه الله وقد يورث العقيق المعنق كما لو اشترى ذمي عبدا واعتقه
 ثم الحق السيد بداد الحرب فاشترى فاشترى عتيقه فاعتقه فكل منها **ثانيها** عامة
 يرث الاخر حيث لا مانع من حيث كونه معيقا لا من حيث كونه عتيقا **وثالثها** الصبي
نسب اي قرابة وهو الابوة والبنوة والادلا باحد هاتين في الاقارب وهم
 الاصول والفروع والحواشي للابايات الكريمة والاحاديث الصحيحة وما لها عند
 الحق بذلك باجماع او قياس على تفصيل سياتي بعضه ويورث به من الجانبين
 مائة كالابن مع امه والاب مع اخيه ومن احد الجانبين اخوي كالجدة ام الام مع ابن
 بنتها واخو القرابة وان كانت اقوي الاسباب لاجل نهيو التقليم وطول الكلام عليها
 لان اكثر الاحكام الاتية فيها وتوله **ما بعد هن** اي هذه الاسباب **للمرأه** جمع
 ميراث بمعنى الارث **سبب** اي متفق عليه والافعال سبب رابع مختلف فيه
 وهو جهة الاسلام فيرث به بيت المال ان كان منتظما عندنا على الارح وسوا كان منتظما
 ام لا على الارح عند المالكية ولا يرث عند الحنفية والمنايلة والكلام فيه مما يطول فراجع في كتابنا

دری
 شرح
 در بیان
 در بیان
 در بیان

بمع
 ذل
 لعل
 صبر
 من
 حسن
 العباد

شرح
 الترتیب
 شرح
 الترتیب
 شرح
 الترتیب

شرح الترتیب ثم اعلم ان الموانع جمع مانع وهو في اللغة الحائل واصطلاحا ما يلزم من
 من وجوده العدم ولا يلزم من عدمه وجود ولا عدم لذاته عكس الشرط وموانع الارث
 ستة افترض المصنف رحمه الله على المتفق عليه منها وهو ثلاثة فقال **ومنع**
الشخص الذي قام به سبب الارث **من الميراث** اي الارث عملة **واحد من ملة ثلاث**
احد هارث وهو عجز حكيم يقوم بالانسان بسبب الكفر وهو مانع من الجانبين فلا يرث
 الرقيق جميع انواعه لانه لو ورث لكان لسيده وهو احب الي من لبيته ولا يرث لانه لا ملك له
 ولو ملكه سيده لكان لبعض يورث عنه جميع ما ملكه يده **ثانيها** **الحر** على الارح
 عندنا ولا يرث ولا يورث كالقن عند المالكية والحنفية ويورث ويرث على حسب
 ما فيه من الحرية عند المنايلة **وثانيها قتل** وهو مانع للقاتل فقط لا المقتول فيقتل
 يرث قاتله واختلفت الامم في القاتل فعندنا لا يرث من له سدخل في القتل ولو كان بحق كقتل
 وامام وقاض وجلا وبامرهما واحدهما وشاهد ومزك ولو كان بغير قصد كقتل عتق
 وطفل ولو قصد به مصلحة كضرب الاب للناديب وبطشه الجرح للمعالجة والاصل
 ذلك قوله صلى الله عليه وسلم ليس للقاتل من الميراث شيء والعن فيه ثمة الاستعجال
 في بعض الصور وسد الباب في الباقي ولا مدخل للمقتي في القتل وان
 كان علي معين لانه ليس يلزم بخلاف القاضي وعند الحنفية كل قتل واجب
 الكفارة منع الارث وعند المنايلة كل قتل مضمون بقصاص او بدية او
 بكفارة يمنع من الميراث وبالا فلا وعند المالكية يرث قاتل الخطأ من المال دون الدية ولا
 يرث قاتل العمد العدوان والباب واسع وفردعه كثير وعمل بسببها كنية الفتنة
وثالثها اختلاف بين بالاسلام والكفر فله ثلث ثلث بين مسلم وكافر غير مسلم قال رسول الله

قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم

والكفار عندكم
 ذك
 كينع
 الارث

استفاده از حق در نظريه های حقوقی و مفاهيم قرآنی / دکتر سامک ده بکی

وصحانكم الامم وامنائها المدليات بانما تخلص واتم الاب وامنائها المدليات بانما
 تخلص جميع عليهما فان ادلت الجدة بالمجد كام اي الاب فلا توث عنه المالكه وتوث
 عنه الحنابلة واذ دلت باي الجدة كام اي اي الاب فلا توث عنه الحنابلة واما
 مذهبا ومذهب الخنفيه فيرث جميع من ذكورا وكذا كل جدة ندي بجد وارث
 واما الجدة التي تدلي بذكريين اثنين ويعبر عنها بالجدة المدلية بذكر غير وارث
 فهي من ذوي الارحام بانفاق الامة الاربعة وستاتي في كلام المصنف ان شاء الله
والسادسة مغلقة وكذا عصبته المنعصون بانفسهم كما سيأتي **السابعة**
الاخت من اي النعمان كانت اي سوا كانت شقيقة اولاب اولام **فهي عند**
الاختصار بانث اي ظهرت واما عدها من بالبسط فعشر البنت وثلث الابن
 والام والجدة من قبلها والجدة من قبل الاب والاخت الشقيقة والاخت للاب والاخت
 للام والزوجة والمغلقة **فايدق** ان اتعدد واحد من الذكور ورث جميع المال
 الا الزوج والاخت للام وكل من اتعدد من النساء لا تحوز جميع المال الا للحنفية
 ومن يقول من العلم بالرد يقول كل من اتعدد من الرجال يحوز جميع المال الا
 الزوج فقط وكل من اتعدد من النساء يحوز جميع المال الا الزوجة واذ اتجمع
 كل الرجال ورث منهم ثلاثة الابن والاب والزوج واذ اتجمع كل النساء ورث منهم
 خمس البنت وثلث الابن والام والزوجة والاخت الشقيقة او ممكن الجمع
 من الصنفين ورث الابوان والولدان واخذ الزوجين وسقط من عدان ذكور
 لما استعرفه في الحج ان شاء الله تعالى ولما انتهى الكلام على الورثة من الذكور والام
 شرع يبين ما يرث كل واحد منهم مقبلا الارث بالفرض لنقدمه على النعصيب

اغنا

اعتبارا وان كان الارث بالنعصيب اقوى فقال **باب الفروض المقدرة**
 في كتاب الله تعالى والثابت بالاجتهاد ومستحقيها والفروض جمع فرض وهو في اللغة
 قال لمعان اصلها الحر والقطع ومنها التقدير وفي الاصطلاح النصيب المقدر
 شرعا لوارث خاقن الذي لا يزداد الا بالرد ولا ينقص الا بالعول وقدم المصنف رحمه الله
 على ذكر الفروض تقسيم الارث الى الفروض والنعصيب فقال **واعلم ايها الناظر**
 هذا الكتاب **باب الارث نوعان** لا ثالث لهما **هما** اي النوعان **فرض** اي ارث به وتقسيم
 معناه اتفاقا **ونعصيب** اي ارث به وسياتي تعريفه **على ما قسم** اي بهذا
 التقسيم والمراد انه لا يخلو منهما لما سيأتي انه قد يجمع الارث لهما ولا يرث بذلك
 الاعتبار يكون اربعة اقسام كما ساذكره ان شاء الله **فالفرص في نصوص الكتاب**
اي القرآن العزيز ستة والسابع ثبت بالاجتهاد **لا فرض في الارث** بنص القرآن
سواها اي الفروض الستة **البنت** اي قطعا والبنت القطع اما السابع
 الذي هو ثلث الباقي فخرج بقولنا بنص القرآن والفروض الستة
 وفيه اربعة اقسام **نصف** وثانيها **ربع** وهو نصف النصف **ثمن** نصف
الزوج وهو الثمن وهو ثلثها واربعاها الثلث **وخامسها السدس**
 بنص الشريح في القرآن العزيز **وسادسها الثلثان** **ومما** اي
 لو اشترى الثلثان **التمام** للفروض الستة ويقال بعبارة اخرى
 النصف والثلثان ونصفهما ونصف نصفهما ويقال
 لغيره غير ذلك من العبارات التي اخصرها الربع والثلثان
 وغيره ونصف كل منهما ونصفه واما آخره الثلثين عن الثلث
 مع امراده قال السبكي رحمه الله وكنهه ولويد وابا به الله به
 وهو الثلثان خبز دابة الى النجاة بابه فاحضره

وفيه لغتان ضم واللام
 ومثله في الثلثين
 كما قاله ابو عمير
 النصف والثلثان
 ثلاث لغات قد اختلفوا
 واذ ثبت ثلث ثلثين
 لانه على ستة فجزءه
 اللغات الثلاثة في جميع
 النصف والثلثان
 انتهى يعني فيه ما تقدم

والاثاث للميت من الزوجه او غيرها **فما قدر** اي فرض في قوله تعالى ولهن
 الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد ولما كان الولد لا يتصل ولذا لا ينحصر حقيقة صرح
 باولاد الابن بقوله **وذكر اولاد البنين الذكور والاثاث بعينه حيث**
اعتمدنا القول في ذكر الولد فيجب الزوج من النصف الى الربع والزوج
 من الربع الى الثمن لان اولاد الابن كالاولاد عند عدمهم ارثا وحجبا بالاجماع
 الذكور كالمذكور والاثاث كالانثى قياسا على الاولاد كما قدمته **والثمن** فرض
 صنف واحد وهو المذكور في قوله **للزوجه والزوج اب** مع
البنين الواحد فاكثرا **ومع البنات** الواحدة فاكثرا لقوله تعالى فان كان لكم
 ولد فلهن الثمن مما تركتم **ومع اولاد البنين** الذكور والاثاث الواحد
 او الواحدة فاكثرا قياسا على الاولاد كما سبق **فاعلم ذلك ولا تنظر لجمع**
 المذكور في لفظ البنين والبنات واولاد البنين **شرطا** بل الواحد منهم كذلك
 كما اوضحته **فأفهم** اي اعلم ذلك **والثلثان** فرض اربعة اصناف ذكر الصنف
 الاول منهم بقوله **للبنات جمعا** والمراد ثنتين فاكثروا قد صرح بذلك في قوله
ما زاد عن واحدة من ثنتين او اكثر **فسمع طاعة** واذا كان موافقة
 للاجماع وما روي عن ابن عباس رضي الله عنهما ان للبنين النصف لمفهوم
 قوله تعالى فان كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك فنكر لم يصح عنه
 والذي صح منه موافقة القائل كما قاله ابن عبد البر ودليل الاجماع فيما زاد على
 الثنتين الابه المذكورة وفي قوله تعالى فان كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا
 ما ترك وفي الثنتين القليل على الاثنيتين وهذا من احسن الاجوبة عن شبهة

ابن عباس رضي الله عنهما السابقة ان صحت عنه وفي مفهوم قوله تعالى فوق
 اثنتين **فأفهم** قوله سمعا منصوبا على انه مفعول مطلق وعامله محذوف
 وجوبا لانه بدل من اللفظ بفعله والمحذوف عامله وجوبا تسما وان وقع في
 الطلب وواقع في الخبر فيجوز ان يكون قوله سمعا وانعما في الطلب فيكون المعنى
 فاسمع لمن يقول باستحقاق الثنتين فاكثرا من البنات للثنتين ويجوز ان
 يكون من قبيل المصدر الواقع في الخبر فيكون المعنى سمعت ما ورد من القول
 باستحقاق الثنتين فاكثرا للثنتين سمعا والله اعلم بشر ذكر الصنف الثاني وهو
وهو اي الغرض المذكور وهو الثلثان **كذلك لبنات الابن** ثنتين فاكثرا قياسا
 على البنات **فأفهم** اي اعلم **مقال** اي قولي هذا **فهم صافي الذهن** اي خالصة
 من كدورات الشك والاهام والذهن القطنه والمراد هنا العقل ويقال
 ذهن بالضم ذهانه حفته قلبه ما اودعه وذكر الصنفين الثالث والرابع
 بقوله **وهو اي** الغرض المذكور وهو الثلثان **لاختين** شقيقتين اولادهما
 سيصرح به **فأفهم** عن ثنتين كثلث واربع وهكذا **قضية** اي بما ذكرته
 من فرض الثلثين مطلقا او للاختين فاكثرا وهو المشاير **الاعتراف** والعبد
 اي انتوا به فان العبد لا يكون قاضيا ومراده ان ذلك امر مجمع عليه ولما كان
 الخلاف للاختين شاملا للاختين من الام صرح بان المراد الاخوات لا ابوين
 اولاد الام بقوله **هذا** اي ما ذكر من فرض الثلثين للاختين فاكثرا **اذ كن**
 اب الاخوات **لام واب** وهن الشقيقات **اولاد** فقط لا لام فقط **فأفهم** وفي بعض
 النسخ فاعلم **هذا** الحكم المذكور **من** الصواب ضد الخطا وهو من قوله

فاعلم 2

والجدة الذي لم يدخل في نسبه للثب اثني **مثل الأب في نفقه** أي لآب **بعضهم** **عند**
من السدس مع الفرع الوارث بما معاينه وبين النعصيب أو عين جامع على ما ينبغي
أن شاء الله تعالى والارش بالنعصيب عند عدم الفرع المذكور على ما سيأتي **وفي**
أي ممدوده أي زرقه الموسع من قولهم مده الله في رزقه أب وسعه يكون تأكيداً
لقوله فبعض ما يصيبه ومع أن يكون المراد بقوله مده أي حجب من قولهم حجب
حد يد القامة أي طويل القامة فكان الحجب لغونه مديده القامة طويل الباع إذا
تفرغ ذلك فالجدة كالأب عند فقده إثارة حجبها إلا في ست مسائل افترض المصنف
على ثلاثة منها فذكر الأولى منها بقوله **الأب إذا كان هناك مع الجدة أخوة** اشتقوا
بليس كالأب في ذلك **لكنهم** أي الأخوة **في القرب** إلى البيت **وهو** أي الجدة **أسوة** أي
سواء في جهده واحدة لأنهم فرع الأب والجدة أصله فيثرون معه على تفصيل سيأتي
في بابهم أن شاء الله تعالى وأما الأب فحجبهم كما سيأتي في الحجب أن شاء الله تعالى
وأما الأخوة للام فالأب والجدة في حجبهم سواء كما سيأتي أيضاً وذكر الثانية بقوله
أو بمعنى الوارث أي إذا كان هناك **أبوان** أي أب وأم **معهم** أي الأب والأب **والأب**
ورث فإن للام مع الأب ثلث الباقي كما تقدم ومع الجدة لو كان بدله ثلث جميع لآل
كما صرح به بقوله **فالام للثلث مع الجدة** لو كان يدل الأب **ورث** فتكون المسئلة
زوجاً وأماً وجداً فلزوج النصف ولأم الثلث كاهلاً والجدة الباقي ولم ينظر
كونها فاختد أكثر منه لأنها أقرب منه بخلاف جامع الأب لأمها في درجة واحدة كما تقدم
وذكر الثالثة بقوله **وهكذا ليس الجدة شبيهاً بالأب في روجه الميث وأم وأب**
فإن لها مع الأب ثلث الباقي كما تقدم ولو كان الجدة بدل الأب كانت للمسئلة زوجة وأماً جداً

يكون

راوى كتاب سليم في تراويح دكتور عبدالمهدي جلالى

فيكون للام الثلث كاملاً وللزوجة الربع والباقي للجدة لأن الجدة وإن لم يفضل عليها
التفصيل المعروف لا يحذر ذلك لكونها أقرب منه بخلاف جامع الأخوة
تقدم ولما ذكر أن الجدة يخالف الأب في مشاركتها للأخوة وكان الكلام في تفاصيل
أحوال ذلك مما يطول اختصر حكمهم إلى أن يعقد له باباً يخصه في المحل الداني به **سواء**
على ذلك بالوعد بذكره فقال **وحكمه وحكمهم** أي الجدة والأخوة مجتمعين **سيأتي**
أن شاء الله تعالى **مكمل البيان في الحالات** الآتية في باب معقود لذلك يسمى
باب الجدة والأخوة والواحدة مما يخالف فيه الجدة الأب أن الأخوة لغيرهم ولغيرهم
يحجبون الجدة في باب الولاء بخلاف الأب والخامسة أن الأب يحجب أم نفيه ولا
يحجبها الجدة والسادسة أن الأب في خويقت وأب يرث السدس برضا والباقي
نقصيباً بخلاف لو كان الجدة بدل الأب فذلك على المرجح وبه قطع الشيخ أبو محمد الحنفي
وقال للزوج أنه لا صح والارح وقيل أنه يأخذ الباقي جميعه نقصيباً ووجه صاحب
التميم وقال إنه لا ذهب ولم يرجح الرابع رحمه الله شيئاً من الوجهين فتأرق الجدة الأب في
جريان الخلاف وإن كان المرجح أنه هو فيها والرابع ممن يرث السدس بنت لابن وقد ذكرها
بقوله **وبنت الابن** أو بنات الابن للفاذيات **تأخذ** أو يأخذون **السدس إذا كانت**
أو كن **مع البنت** الواحدة تكمل تكملة الثلثين للإجماع والقول ابن مسعود رضي الله
في بنت ابن وأخت لا قضيين فيها بفضا النبي صلى الله عليه وسلم
للبنات النصف ولبنت الابن السدس تكملة الثلثين وما بقي فلأخت
رواه البخاري وغيره وقيل على ذلك كل بنت ابن بائنة فأكثر مع بنت ابن واحدة أعلى
أولها وفواشار بذلك بقوله **مثلاً لا يحذر** أي أب جعل ذلك مثلاً لا يقنذكر

أي بالوجه

به ويقاس عليه غيره ولما من من يرث السدس الاخت للاب وقد ذكرها أبو
 وهكذا **الاخت** التي ادلت بالاب فقط فاكترناخذ السدس مع **الاخت**
 الواحدة التي بالابوين **بابي** تصغير اخ ادلت تكلمة الثلثين بلالاج
 قاسا على بنت الابن فاكتر مع بنت الصلب وتقييدي بالواحدة في كل
 من البنت والاخت الشقيقة وتولي تكلمة الثلثين كل ذلك يخرج مالوكا بنت
 بنت لابن مع بنتين او كانت الاخت للاب مع شقيقتين فانما لا يرث السدس
 بل تسقط مالوكا تصب كما سياتي والسادس من يرث السدس الجدة فاكتر
 وقد ذكرها بقوله **والسدس نصف جده** صحته **النسب** في الواحدة **واحدة**
 او اكثر كما سياتي في كلامه فرياسوا كانت **للأم** او كانت **لأب** اي من قبيل
 الام او من قبيل الاب وسواء كان مع ما ولد ام لا وسواء كان له اخوة ام لم يكن
 لما ورد في ذلك والسابع من يرث السدس الواحد من ولد الام وقد ذكر
 بقوله **وولد الام** ذكر اكان او انثى **بنال السدس** اجماعا لقوله تعالى وان كان
 رجل يورث كلاله او امرأة وله اخ ارخت فكل واحد منهما السدس مع المراد
 الاخ او الاخت للام كما فرقي به في الشواذ والشرط في افرادة **لا ينسب** لاية التركة
 المذكورة فاهم اذ اكانوا متعددين كان لهم الثلث كما تقدم وفي بعض النسخ بدل
 هذا البتة وولد الام له اذا انفرد سدس جميع المال نصا قد ورد وهو بمعناه بل
 اصرح لان فيه التصرح بان ذلك قد ورد بالنص اي في القدران العنيزين
 ولما انتهى الكلام على من يرث السدس شرع يتكلم في شئ من احوال الجدة انثى
 استنظر اداو اعلم فله انما اذا اجتمع جدان فتارة يكون في درجة واحدة وتارة يكون

بعضهم اقرب من بعض وعلى كل تقدير فتارة يكون من جهة واحدة وتارة يكون من
 جهتين وقد ذكر حكم المتساوية بقوله **وان تساوى نسب للجدان** حيث كان
 ثنتين فاكتر من جهة واحدة او من جهتين **وكن طهين** **وارثان** بان لا يكون فيهن
 جده محبوبة ولا فاسدة وهي التي تدلي بذكر بين اثنين كما قد متته وكما سياتي
فالسدر **يلهن بالسوية** وان ادلت احداها او احداهن بجهتين او اكثر وعينها
 لجهة واحدة على الارح عندنا وبه قال ابو يوسف رحمه الله والثاني وهو محكي عن ابن
 شريح رحمه الله بقسم السدس بينهما او بينهما بحسب الجهات لذات الجهتين مثلا
 ثلثاه ولذات الجهة ثلثه وهو قول زفر ومحمد بن الحسن بن زياد وجماعة
 قال الوقي وهو قياس قول احمد ابن حنبل من مهم الله وقوله **في القسمة**
العادلة الشرعية وفي بعض النسخ الرضوية يشير به الى ما روي للحاكم علي
 شرط الشيخين انه حيا الله عليه ولم قضى للجدتين في الميراث بالسدس وليس اكثر
 منهما عليهما **فابن** اذا كانت احدي الجدتين محبوبة بالاب كما لو خلف جده
 ام ام وجد ام اب مع الاب فالسدس للاول وحدها والباقي للاب على الارح
 وقيل الام الام نصف السدس والباقي للاب لانه الذي يجب امه فنرجع فابنه لوجب
 اليه وهذا عندنا واما عند الخابلة فالسدس بينهما ولا يجب ام نفسه وعن هذه
 الجدة المحبوبة احتترزت بقولي انما بان لا يكون فيهن جده محبوبة والله اعلم ثم ذكر
 حكم ما اذا كانت احداها اقرب من الاخرى وهما من جهتين مقدما ما اذا كانت
 القربى من جهة الام فقال **وان تكن الجدة قربة لأم** اي من جهة الام كما امر
عجت أم أب اي من جهة الاب **بعدي** كما امر ام اب وكما امر اي اب **ومد ساسلت**

اي اخذته وحدها كما ملاها اقرب منها ثم ذكر حكم ما اذا كانت القول من جهة الآ
 ثلث **وان تكن** الجدة القرب **بالعكس** من الاولى بان كانت القول من جهة الاب
 كام اب والبعدى من جهة الام كام ام ام **فالقولان** فيهما مذكوران **في كتب اهل** العلم
 من الشافعية وغيرهم رضي الله عنهم **منصوران** للامام الشافعي رضي الله عنه
 ومما ايفاروا به ابن ثابت رضي الله عنه **ان تسقط البعدى**
 من جهة الام بالقربى من جهة الاب بل يشتركان في السدس **علي الصحيح** وبه
 قال مالك رحمه الله الذي من جهة الام وان كانت ابعد فهي اقوى
 لكون الام اصلا في اركان الجدات فعدل قرب التي من قبل الاب
 قوة التي من قبل الام فاعتدلا فاشتركا والقول الثاني انها تجزى
 جوا على الاصل من ان القربى تجب البعد او به قال ابو حنيفة
 رحمه الله وهو المقتضى به عند اخنا بله ورحمهم الله **واتفق الجدل**
 اي المعظم من الشافعية والمالكية **علي الصحيح** لهذا القول الاول ولما كان في
 عبارته السابقة وهي قوله وكن كلهن وارثات ايما الى ان من الجدات غير وارثه
 وهي العترة عنها بالفاسدة وهي التي لعن رزق عنها فيما سبق بقولي صحيحة يعني انها فاسدة
وكل من ادلت من الجدات **بغير وارث** كام اي الام فان اب الام غير وارث
 ويعبر عنها بالتي تدلي بذكر بين اثنين **فالملاحظة** **الوارث** لانها من ذرية
 الارحام فلا تترك الا عند من يقول بتوريث ذوي الارحام كما تقدمت
 الاشارة الى ذلك في الكلام على الوارثات **فايضا** حاصل القول ان الجدات
 عندنا على اربعة اقسام القسم الاول من ادلت بمحض انات كام الام وامها

للدار

للدييات باننا تخلص والقسم الثاني من ادلت بمحض ذكر كام الاب وام اي الاب
 وام اي اي الاب وهذا وكل جده كانت من هذه الاقسام الثلاثة فهي وارثه
 وعند الحنفية وهي المعبر عنها بالجدّة الصحيحة والقسم الرابع عكس الثالث وهي من
 ادلت بذكر اب ابناش كام اي الام وهي السابقة في قوله وكل من ادلت بغير وارث
 الى اخره وهي المعبر عنها بالفاسدة وهي غير وارثه الاعمى القول بتوريث ذوي الارحام
 كما سبق ثم اذا تأملت ما سبق ظهر لك انه لا يرث من قبل الام الاجدة واحدة فقط
 وباقي الجدات الوارثات كل من من جهة الاب والكلام في الجدات مما يطول وقد اثبت
 منه في شرح الترتيب بالتمحيص والبيان انما علم ثم ذكر حكم ما اذا كانت احدي الجديتين اقرب من
 الاخرى وهما من جهة واحدة ولو قدم على البقية ان بقى لكان بسبب قتال **وتسقط**
الجدّة البعدى **بالجدّة ذات القرب** سواء كانتا من جهة الام كام ام وامها
 انفا قالنا مدلية بها او كانتا من جهة الاب والبعدى مدلية بالقربى كام اب وامها
 انفا قالنا ايضا ادلت بها او كانتا من جهة الاب والبعدى لا تدلي بالقربى كام الاب
 وام اي الاب على اصح المنصوص في زوايد التروضة ومن صور هذه ما اذا
 كانت القربى من جهة اب اب الاب كام اي اب والبعدى من جهة امها اي الاب
 كام ام ام الاب وفيما وجهان ارجحهما كما قال العلامة شهيد الدين ابن الهيثم
 رحمه الله انما تجزىها قال ومسنند به في ذلك ما قطع به الاكثر من حتى في المحرر
 والتمهاج ان قولي كل جهة تجزى بجداتها انتهى والوجه الثاني انها لا تجزى بال
 بشر كان في السدس وطاهر كلام الشيخ سراج الدين الملقب بـ رحمه الله بـ رحمه الله
 فلاجل هذا الاختلاف في بعض صور هذه الحالة **فالسبب المذهب الاول** يعني

بمحض الدار
من ادلت
اب كام

عندنا كالحق

فالعصبة بغيره اربع البنت وبنت الابن والاخت الشقيقة والاخت للاب
 فكل واحد منهن مع اخيهما وتزويج بنت الابن عليهن بانه يعصبها ابن ابن في دوحتهما
 مطلقا ويعصبها ابن ابن انزل منها اذ لم يكن لها شيء في الثلثين من نصف او سدس
 او مشاركة فيد او في الثلثين وتزويج الاخت الشقيقة كانت اولاب بانه يعصبها
 للجد كما ساقى في باب الجد والاخت **الامثلة** بنت فاكتر مع ابن فاكتر للاب
 يلينها او يلينهم للذكر مثل حظ الانثيين ومثل ذلك بنت ابن مع ابن ابن سوا كان
 اخاها وابن عمها واخت شقيقة مع اخ شقيق واخت لاب مع اخ لاب فاكتر
 في الجميع بنت وبنت ابن وابن ابن في دوحتهما سوا كان اخاها وابن عمها للبنت
 النصف وبنت الابن مع ابن الابن الباقي للذكر مثل حظ الانثيين بنت ابن وابن
 ابن ابن انزل منها في النصف والباقي له فلا يعصبها لاستغناءها بفرضها بنت
 وبنت ابن فاكتر وابن ابن ابن للبنت النصف ولبنت الابن فاكتر السدس فكلت
 الثلثين والباقي لابن ابن الابن المار فلا يعصبها لما تر بنت ابن وابن ابن
 ابن لهما الثلثان والباقي له لما تر بنت وبنت ابن وبنت ابن ابن وابن ابن
 ابن ابن نازل للبنت النصف ولبنت الابن السدس فكلت الثلثين والباقي
 لبنت ابن الابن مع ابن ابن الابن المذكور للذكر مثل حظ الانثيين وفسر على
 ذلك اخت شقيقة اولاب مع جد المار يلينها للذكر مثل حظ الانثيين كما
 ساقى ذلك في باب الجد والاخت والاصل في ذلك كله قوله تعالى ولا يرثون
 الله في له ولا دم للذكر مثل حظ الانثيين وقوله تعالى وان كانوا اخوة رجالا
 ونساء فللذكر مثل حظ الانثيين وقياس اولاد الابن على اولاد الصلب مع ما ساقى

في باب الجد والاخت ان شاء الله تعالى وما افق الكلام على القسم الثاني من العصبة
 شرع في القسم الثالث وهو العصبة مع غيره وهو اثنان فقال **والاخوان** الشقيقا
 اولاب والمراد الواحدة فاكتر **ان تكن** اي توجد **بنات** واحدة او اكثر او بنات ابن كذلك
فمن اي الاخوات **معهن** اي البنات **معصبات** نفع الصاد ولهذا معنى قول
 الغرضيين الاخوات مع البنات عصبات والاصل في ذلك حديث ابن مسعود
 رضي الله عنه السابق في باب السدس حيث قال وما في نكاحه وهذا بشرط
 ان لا يكون مع الاخت اخوها فان كان معها اخوها فرب عصبة بالغير لا مع الغير
تمت حيث صارت الاخت الشقيقة عصبة مع الغير صارت كالاخ الشقيق
 فتجب الاخوة للاب ذورا كانوا او اناثا ومن بعدهم من العصبات وحيث صارت
 الاخت للاب عصبة مع الغير صارت كالاخ للاب فتجب بني الاخت ومن بعدهم
 من العصبات والله اعلم ولما فهم مما سبق ان جميع الذكور عصبات الا الزوج والاخ
 الام وان جميع النساء صابات فرب الا للعنقة صرح بذلك في النساء بقوله
وليس في النساء كلهن طرا يعني الطرا اي قطعوا بغيرها اذ جميعا **عصبة** بنفسها
الا لاني التي صلت اي انعمت **بعق الرقبة** الرقبة من ذكر او انثى فرب عصبة
 للعقيق ولمن انتمى اليه بنسب او ولا على تفصيل مذكور في الاول ساقى بعده
 ان شاء الله تعالى **فما في الاول** اي كل اخ لغير ام كابي له مسا لغير دون
 الام من الثلث الى السدس ولا يعصبون اخواتهم ولا يرثون مع الجد بخلاف
 ابائهم وابن الشقيق يستقطب في الشركة بالاخ للاب وبالاخت شقيقة كانت او
 لاب اذ صارت عصبة مع الغير ولا يحجب الاخ للاب بخلاف ابيه وابن الاخ للاب

يسقط بابتن الشقيق وبالخت اذا صارت عصبة مع الغير ولا يحجب ابن الشقيق
 بخلاف ابه والاعمام **الثانية** الورثة اربعة اقسام قسم يرث بالفرض وحده من المقتة
 التي تسمى بها ولو سبعة الام ولدان والعبدان والزوجان وقسم يرث بالتعصيب
 وهو كذلك وقسم يجمع العصبة بالنفس عبر الاب والجد وقسم يرث بالفرض مرة
 وبالتعصيب اخرى ويجمع بينهما وهن ذوات النصف والتلتين كما سبق وقسم
 يرث بالفرض مرة وبالتعصيب مرة ويجمع بينهما مرة وكلاهما ولا يحجب فان كلا
 منهما يرث السدس مع ابن وابن ابن وحيث بقي بعض الفروض قدر السدس شراو
 دون السدس او لم يبق شيء ويرث بالتعصيب اذا خلا عن الفروع الوارث من ذكر
 او انثى ويجمع بين الفرض والتعصيب اذا كان معه انثى من الفروع وقضيل
 بعد الفروض اكثر من السدس وسبق الاشارة الى ذلك والله اعلم **الثالث**
 فيجتمع في الشخص جهنا تعصيب كما في كلوا ابن ابن عم وكاخ هو معتق فيرث
 باقواها والا فوري معلوم من القاعدتين السابقتين في العصبية وقد يجمع
 في الشخص جهنا فرض ولا يكون ذلك الا في نكاح الجورس وفي وهي الشبهة فيرث
 باقواها لاهما على الارح والقوة باعد امور ثلاثة الاول ان تحجب احدهما
 الاخر بكنية ما ياخت من لم كان يظا محو سق امه فتلد بنتا ثم يموت عنها
 فترث بالبنية الثاني ان تكون احدهما لا تحجب كاتم او بنت هي اخت من اب
 كان يظا بجوسي بنته فتلد بنتا ثم يموت الصغير عن اللرب فتورثها بالادوة
 او عكسه فتورثها بالبنية الثالث ان تكون احدهما اقل حبا لحد ام ام هي
 اخت من اب كان يظا بجوسي بنته فتلد بنتا ثم يظا الثانية فتلد بنتا ثم

٣
 نوت السفلى عن العليا بعد موت الواسطي والاب فتورثها بالجد ودون
 دون الاخيرة فلو كانت الجهة القوية محجوبة ورثت بالصعيفة كان موت
 السفلى في المثال الاخير عن الواسطي والعليا فتورث العليا بالاخيرة والواسطي
 بالاموتة وقد يجمع في الشخص جهنا فرض وتعصيب كما في عم كواخ لام او زوج
 فيرث بهما حيث امكن والاعمام ولما انهي الكلام على العصبية اردت ذلك
 بياب الحجب مع ان بعضه قد سبق في العصبية **فقال** **باب**
الحجب وكهولفة المنع واصطلاحا منع من تمام به سبب الارث من الارث
 بالكنية او من اذ في حطية وكهولفسمان حجب بالاوصاف وهي الموانع للنسبة
 وحجب بالاستحاض وهو المراد عند الاطلاق وهو المقصود بالترجمة وهو
 قسمان حجب نقصان وهو سبعة انواع ذكرناها في شرح الترتيب منها الانتفاء
 من فرض الى فرض اقل منه لحجب الزوج من نصف الى ربع ويعلم اثرهما
 سبق ومما سياتي في التماسل وحجب حرمان وقد سبق بعضه في العصبية
 وذكرها شيئا منه مقدما حجب حجب الصور **فقال** **والجد محجوب عن**
الميراث بالاب لانه ادلى به وقوله في احواله اي الاب والجد **الثالث**
 يشير به الى الاحوال الثلاثة التي ذكرناها من الارث بالفرض والتعصيب
 كاهما **وتسقط الجدات من كل جهة** اي من جهة الام او من جهة الاب **بالام**
 اما التي من جهة الام فلا دلائلها بها واما التي من جهة الاب فتكون الام
 اقرب من يرث بالاموتة **فافهمه** اي ما ذكرته لك **وتس ما شبيهه**
 يحجب كل جد قريب كل جد بعد منه لا دلايه به وتحجب الجدات بعضهن
 بعضا على التعصبل السابق ويحجب كل من الاب والجد الجد التي تدلي

راقنهما اراقنهما الباقي بعد الفرض المذكور من حظ الاثنين خلا قال ابن مسعود
 رضي الله عنه حيث جعل الباقي للاخ للاب دون الاخ للاب وقوله **باطنا وظاهرا**
 اي بالان ذلك حكمه بلحق لقوده ظاهر او باطنا ولما كانت الاخوات للاب ليس كنسب
 الابن في جمع الاحكام لان بنت لابن بعضهما من هو ائمه منها اذ لم يكن لها في الثلثين
 نيبى واذا ذلك لاخت للاب فانه لا بعضهما الا الاخ للاب فقط فلا بعضهما ابن الاخ
 وان احتاجت اليه صرح بذلك في ضمن حكم عام فقال **وليس ابن الاخ** وابنه وان
 تولى سوا كان شقيقا او اب **بالعصب من مثله** من بنات الاخ فهو من ذوي
 الارحام **او فوقه في النسب** من بنات الاخ لذلك ارم من الاخوات المحتاجات
 اليه لانه لما لم بعض من في درجته لم بعض من فوقه باولى **قائفة**
 القريب المبارك عموم لولاه سقطت الاثني التي بعضهما سوا كان اخا فلما
 مطلقا او ابن عمها او ائمه منها في اولاد الابن واما القريب المشوم فهو الذي لولاه
 لورثت ولا يكون ذلك الامساويا للابن من اخ مطلقا او ابن عم لبنت الابن
 وله صور منها زوج ولم داب وبنت وبنت ابن فللزوج الربع وللأم السدس
 وللأب السدس وللبنت النصف ولبنات الابن السدس فتعول المسئلة
 خمسة عشر فلو كان معهم ابن ابن سقط وسقطت معه بنت الابن لاستغراق
 الفروض وتكون اذ ذاك عابدة لثلاثة عشر فلو لورثت كما بينا في يوم اخ
 مشوم عليها والله اعلم **باب ثانيا** المحجب بالوصف وجوده كالعدم
 فلا يحجب اخلا احراما ولا نقصانا والمحجب بالشخص لا يحجب احراما
 وتجب نقصانا وذلك في مسائل ذكرها في شرح الترتيب منها ام واب
 واخوة كيف كانوا فلام السدس والباقي للاب والابن للاخوة المحجهم بالاب والله اعلم
قائفة ثالثة المحجب بالوصف يتناهي دخوله على جميع الورثة والمحجب بالشخص

نقصانا كذلك واما المحجب بالشخص حرمانا فلا يدخل على سنة وهم الاب والام
 والابن والبنت والزوجة والزوجة وضابطهم كل من ادلى الميت بنفسه غير
 المعتق والمعتقة والله اعلم ولما اظهر الكلام على العصبية والمحجب وكان من
 لحكم العاصب وان لم يصرح به لكونه معلوما انه اذا استغرت في الفروض
 الشركة سقطت للعاصب الا الكنت لغير الام في الاكدرية والا لاخته الاستغناء في
 الشركة كما اشار به الى ذلك في باب العصبية وكانت الاكدرية سناني في باب
 الجدة والاخوة ذكرنا للشركة وعقد لها بابا فقال **باب الشركة**
 بفتح اللام كما ضبطها ابن الصلاح والنووي رحمهما الله نفي اب للشركة فيها
 وكسر على نسبة الشريك اليها مجازا كما ضبطها ابن بونين وحكي الشيخ ابو
 حامد الشركة بنابعد الشين ونسبى بالحمازية والحجيرية وباليمنية كما
 سيباني وزعم بعضهم انها تسمى بالمينرية لان عمر ابن الخطاب رضي الله عنه سئل
 عنها ولو على المينرية كابي العاصم رضي الله عنه وفيه نظر **وان تجد زوجا**
واما واحدة ورثا او الزوج والام او الجدة فورث الزوج النصف والام
 او الجدة السدس **واخوة للام** اثني فأكثر **حاز والثلثة واخوة**
ايضا للام واب اب اشقا ذكرا فأكثر ولو كان معه اثني او اثاث وقد
استغرتوا اي المذكورون غير الاشقا **لما فرض لا نصيب** جمع نصيب
 فالمسئلة اصلها ستة للزوج النصف ثلاثة وللأم او الجدة السدس واحد
 والاخوة للام الثلث اثنان ومجموع الانصبا ستة فلم يبق للعصبية التسعيق
 فكان مفضل للعالم السابق ان يسقط لا استغراق الفروض وذلك هو الذي فضيحه
 عمر ابن الخطاب رضي الله عنه اولا وهو مذهب الامام الاعظم ابو حنيفة والامام احمد
 ابن حنبل رحمهم الله وهو احد قولين عندنا واحد الر وايتين عن زيد رضي الله عنه

Handwritten marginal notes in Arabic script at the top of the right page.

ثم وقع لغيره من الخلفاء رضي الله عنه فلما اراد ان يقضي بذلك فقال له زيد بن ثابت
قبر ابائهم كان محاربا فاداهم الاباء قريا وقيل قبال ذلك احد الورثة وقيل قال
بعض الاخوة لعمر رضي الله عنه هبل ابانا كان حجرا ملقيا في اليم فلما استميت
كان قد تم فلما قيل له ذلك قضى بالتشريك بين الاخوة للام والاخوة الاشقاء كانهم كلهم
اولادهم بعد ان كان اسقطهم في العام الماضي فقبل له في ذلك فقال ذلك علي
ما قضى وهذا على ما قضى وافقه على ذلك جماعة من الصحابة منهم زيد رضي الله
عنه في شهر الروايتين عنه وذهب اليه الامام مالك رحمه الله وهو المذهب للشاه
عن الامام الشافعي رحمه الله الذي قطع بين الاحباب رحمهم الله وهو الذي ذكره للمصنف
رحمه الله بالقطر موافق لما قيل لعمر رضي الله عنه بقوله **تجعلهم** اي الاخوة الاشقاء
والاخوة للام **كأخوة لأم** **واجعل انامهم حجرا** اي كحجر ملق في اليم
حتى كاذ الجميع اخوة لأم بالنسبة لقسمه الثلث بينهم فقط لأم كل الوجوه كما قال
وانتم على اخوة الجميع الاشقاء والذين لأم فقط **تلك التركة** بينهم بالتسوية
فلو كان مع الاشقاء في التركة اخوة كواحد من المذكور **فهذه المسئلة المنتصرة**
ابن المشهورة من زمن الصحابة رضي الله عنهم الى هذا الوقت ولا بد في تسميتها ولكم
فيها بما ذكر من هذه الاركان الاربعة وهي زوجة وهو سندس من ام
او مفرغ واثان كثر من اولاد الام وعصبة شقيق ومختار اركانها وتكون
كل من للذهيب والمعاينة جاهة كور في الطوائف ومنها كتابنا شرح الترتيب
تليها انما قلت بالنسبة لقسمه الثلث بينهم فقط لأم رد ما لو كان معهم
اخت او اخوان لأم فانهم يختصون بسقوط بالعصبة الشقيق ولا يغرض للاخت
للاب النصف وتعليق لشبهة اول الثقات للاب التلثان وتعمل لعشرة وكما
نوه بعضهم ولم يتوهم باطل والله اعلم ثم شرع المصنف رحمه الله في تنبيه من احكام

Handwritten marginal notes in Arabic script at the bottom of the right page.

Handwritten marginal notes in Arabic script at the top of the left page.

باب الجدة والاختوة قال **باب الجدة والاختوة** اي من الابوين
او من لأم فقط سواء كان احد الصنفين منهما منفردا عن الآخر او كانا مجتمعين
والمراد الواحد فكثر من الذكور او من الاناث او منهما والام لا يدخل احدهما معهم وحكمهم معه
لما حكمه منفردا عنهم وحكمهم منفردين عنه فقد تقدم ولعلم ان الجدة والاختوة لم يورثهم شيء
من الكتاب ولا من السنة ولما ثبت حكمهم باختها والصحابة رضي الله عنهم فذهب الامام ابو بكر
الصديق وابن عباس رضي الله عنهم وجعلوا من الصحابة والتابعين رضي الله عنهم اجس ومن تبعهم كابن حنيفة
والمزني وابن شريح وابن اللبان وغيرهم رحمهم الله ان الجدة كاللأم فيجب الاخوة مطلقا وهذا
هو المفتى به عن ابي حنيفة ومنه الامام علي بن ابي طالب رضي الله عنه وزيد بن ثابت
رضي الله عنه وابن مسعود رضي الله عنه انهم يورثون معه على تفصيل وخلاف ذكره في شرح
الترتيب مع ذكر الادلة والاحوية لكاتبين العريفيين ومنه الامام زيد رضي الله عنه
هو مذهب الامة الثلاثة مالك والشافعي والحنابلة رضي الله عنهم ووافقهم محمد والي بن يوسف
والجمهور رحمهم الله وهو ما ذكره المصنف رحمه الله حيث قال **وتنبيه لان**
اردنا ابرادة في الجدة والاختوة لأم فقط **اد وعدا** في باب الغرر حيث
قال حكمه وحكمهم سيأتي **فالتنويه** **قول السمع** واسمع سماع تفهم واذعان
راجع في ذهابك **حراشي** اي اطراف **الكلام** جمع كلمة وهي القول للفرد **مجمعا**
مصدر موكد والمراد انك تصغي لما يورده من العبارات في الجدة والاختوة
وتجمع اول الكلام واخره وتفصيله واجماله وتعلم بذلك اهم ما زاد اعني
ان تفكر ببعض المراد وانما تقدم هذا الكلام لان باب الجدة والاختوة خطير
صعب المراد فلقد كان السلف الصالح رضي الله عنهم يتوقفون الكلام فيه جدا فعن
علي رضي الله عنه من سره ان يفتح جرائم جهلهم فليقض بين الجدة والاختوة وعن ابن

Handwritten marginal notes in Arabic script at the bottom of the left page.

واما ان تستوي له المقاسمة وثلاث الباقي في حواء ووجه واخوين وامان تستوي ال
المقاسمة والسدس في حواء ووجه ووجه واخ واما ان يستوي له السدس وثلاث
الباقي في حواء ووجه ووجه وثلاثة اخوة وامان تستوي له الامور الثلاثة في حواء
زوج ووجه واخوين فهذه الاحوال السبعة مع ذوي العرض تمت بها
الاحوال العشرة وحيث استوي للمراة او الامور الثلاثة في باقي في التعبير
الاقوال الثلاثة التي سبقت الاشارة اليها **باب ثمة** هذا كله حيث بقي بعد العرض
اكثر من السدس فان بقي قدر السدس كفتين وام ووجه واخوة او ذوو السدس
كزوج وبنين ووجه واخوة او لم يبق شي كبنين وزوج وام ووجه واخوة فللمرأة
السدس وبالعالم او يزداد في العول ان احتيج الى ذلك وتسقط الاخوة الا الاخت في
الاكثرية وسياتي وحيث اخذ سدس عا ولا كلمة او بعضه فالسدس اذ لم يكون
اسما لا حقيقة كما اشرت الى ذلك انما والله اعلم **وهو اي الجد مع الامانة** من الاخوة
عند القسم اي المقاسمة بينه وبين من **مثلا** اخ فيما ذكره بقوله **في سهمه** من كونه
مثل حظ الاثنين **وللمرأة** من كون الاخت تصير معه عصبة بالغير كما اشرت الى ذلك
سابقا في باب التعصيب لاني جميع الاحكام فلهذا قال **الامع الام فلا يحبها**
باعتباره الى الاخت لانه ليس باخ **بل ثلث للماله** اي الام **يفض** كلمة كاملا
لانه ليس معها عدد من الاخوة في زوجة وام ووجه واخت للزوج والربع
وللام الثلث كاملا والباقي بين الجدة والاخت مقاسمة له مثلا ماله وفي المسئلة للسماء
بالحرث المحرق اقوال الصحابة رضي الله عنهم فيها اولان الاقوال اخرتها بكسرهما وفي اخر
وجه واخت للام الثلث والباقي بين الجدة والاخت اثلاثا له مثلا ماله
ناصبا لثلاثة ونصيب من تسعة للام ثلاثة وللجدة اربعة وللخت اثنتان وهذا
مذهب الامام زيد بن ثابت رضي الله عنه وهو مذهب الائمة الثلاثة رضيهم الله تعالى

واما عند الامام ابي بكر رضي الله عنه فللام الثلث والباقي
للجدة والباقي للاخت وهو مذهب الامام ابي حنيفة رحمه الله
وفيها اقوال كثيرة ذكرت مع الفايها وهي عشرة وما يتفرع عليها
في شرح الترتيب واثبت فيه بالمحب الجاب وجميع ما ذكره
من اول الباب الى هنا هو فيما اذا كان معه احد الصنفين
سواء كان معه صاحب فرض ام لا ثم ذكر ما اذا اجتمع معه
الصنفان سواء كان معهما ايضا صاحب فرض ام لا وهو
باب المعادة وبه تم الاحوال الاربعة المتارة اليها سابقا
فقال **واحب بني الاب** فقط وهم الاخوة للاب
مع الاخوة الاشتقاكية اي عند **الاخذاد** اي عند الاخوة
الاشتقاكية الاخوة للاب في المقاسمة على الجد ليقص بسبب
ذلك نصيبه وذلك في ثمان وستين مسئلة ذكرت في
شرح الترتيب والفارسية **وارفض** اي اترك **بني الام**
فقط وهم الاخوة للام مع **الاخذاد** حجبهم بالجد كما
تقدم في باب المحجب وانما اعاد هنا انظر اذا
وانكملت البيت وليس من هذا الباب **واحكم على الاخوة**
الاشتقاكية للاب اي احكم بينهم **بعد العدة** المذكور **حكمك**
اي مثل حكمك **فيهم عند فقه الجدة** وذلك انه اذا كان في
الاشتقاكية ذكر فلا شيء للاخوة للاب كجدة واخ شقيق
واخ لاب فالاح الشقيق بعد الاخ للاب على الجدة في
للجدة اخن المقاسمة والثلث فاذا اخذ الجدة حصة وهو

ثلث المال بقى الثلثان فباخذ المالاخ الشقيق واشئى للاخ للاب وكزوجة وجد واج
شقيق واج لابي فللزوجة الربع ويعد الاخ الشقيق الاخ للاب على الجدة فيلخذ ايضا
ثلث الباقي لاسنوايه مع القاسمة وهو ربع ايضا يبقى نصف المال ياخذ الشقيق
واشئى للاخ للاب وان لم يكن في الاشقاء ذكر فان كانت شقيقتان فلها الى الثلثين
ولو فضل ثلث لكان للاخ للاب لكن لا يبقى بعد الثلثين وحصة الجدة والفرض ان كان
شئ بلاشئ للاخ للاب مع الشقيقتين فيجدة وشقيقتين واج لابي يستوي للجدة
القاسمة والثلث فله ثلث المال والباقي للشقيقتين لانه ثلثان واشئى للاخ للاب
وان كانت شقيقة واحدة فلها الى النصف فان بقي بعد حصة الجدة والفرض ان كان
نصف المال او اقل فهو للاخت الشقيقة واشئى للاخ للاب كزوجة وجد وشقيقة
واخوين لابي فللزوجة الربع والاخت للجدة ثلث الباقي فيبقى بعد الربع وثلث الباقي
نصف المال تنسب به الشقيقة واشئى للاخوين للاب وكزوج وجد واخت
شقيقة واخوين لابي فللزوجة النصف لثلاثة وللجدة الثلث والباقي سمانهم
من سنة ويبقى انسان من سنة هما اقل من نصف المال فلهما الشقيقة واشئى للاخوين لابي
وان بقي بعد حصة الجدة والفرض ان كان اكثر من نصف المال كان للشقيقة النصف
والباقي للاخ للاب وذلك ستة صور على ما ذكرته في شرح الترتيب او ثمانية
على ما ذكرته في شرح الفارضية تبع لابن الهيثم رحمه الله وذكر في شرح الترتيب ايضا
الحلاق في ان النصف الذي ناخذه هل هو بالفرض او بالتعصيب فمن الصور التي يبقى
فيها الولد الاب شئ الزيد يات الاربع وهما العشرية وهي جدة وشقيقة واج لابي
والعشرينية وهي جدة وشقيقة واخ لابي ومختصرة زيد وهي ام وجد
وشقيقة واج واخت لابي وتسعين زيد وهي ام وجد وشقيقة واخوان
ولنت لابي ولما كان من الاحكام السابقة في الجدة انه حيث بقي بعد الفرص قد والسدس

شقيق

اخذه الجدة وسقطت الاخوة الا لاخت في الاكد رتبة ومنها انه لا يفرض للاخت مع الجدة
في غير مسائل المعادة على تراخ فيما الاخت في الاكد رتبة وكان من احكام العاصب
انه اذا استغرق العزوض التركة سقط العاصب الا لاخت في الاكد رتبة اعقب
باب الجدة والاخوة ببيانها لكونها منه بقوله **والأخت شقيقة كانت او لابي لا تزف**
مع الجدة لها في غير مسائل المعادة فتأخذ امسيلة كلها زوج وام وهما
اب الزوج والام تمامها مع الجدة والاخت او وهما اب الجدة والاخت تمام مع الزوج
والام فاركانا أربعة زوج وام وجد واخت شقيقة او لابي فأعلم غير امه
علامها اي عالمها واقي بصيغته المبالغة لزيد الاهتمام بالعلم ونفصل العالم شهره
وتقدم شئ مما يدل على فضل العلم العلم في شرح المقدمة ومما ورد في فضل العلماء
قول النبي صلى الله عليه وسلم فضل العالم على العابد كفضلي على اذناكم ان الله وملائكته
داهل السموات والارضين حبي النملة في حجرها وحتى الحوش ليصلون على
معلم الناس لليررواه الترمذي وقال حسن صحيح غريب والطبراني عن ابي امامة
رضي الله عنه **تعرف** هذه المسئلة **يا صاحب** بالترجم بالكسر على لغة من ينظر
وبالضم على لغة من لا ينظر اي يا صاحب **بالاكد رتبة** لا وجه كثير ذكرها في شرح
الترتيب منها كونها كورث على زيد رضي الله عنه مذهبته **وملى** اي هذه الاكد رتبة **بان**
تعرف طهرية اي حقيقة بذلك فللزوجة النصف وللأم الثلث فاصلها من سنة
للزوجة ثلاثة وللأم اثنان ويبقى واحد وهو قد رالسدس فباخذ الجدة
فكان مقتضى ما سبق ان تسقط الاخت وهو مذهب الخفيسة واما مذهبا
كلما كنية والحنابلة تبعوا لزيد رضي الله عنه فهو ما ذكره بقوله **تفر من النصف**
اب الاخت وهو ثلاثة من سنة **والسدس** اي الجدة وهو واحد من سنة **حتى تعرف**

تأكلها بركة

دائما تذكر الجهات وسمات علامات

بان جملة الاصول سبعة وذكر القسم الثاني بقوله **وبعد** ها اي الثلاثة المذكورة
والمراد بعدها في الذكر والافلا ترتيب بين العشرين **اربعة** **تامة** وهي الاثنان والثلاثة
والاربعة والثمانية **لا يقول** **يعني** **وها** اي يعثرها اي يغشاها وينزلها وقيل اعثر في الامر
عشيتني ونزل في **الانظام** اي كسر وخلل يقال تلم الشيء تلماً كسره والتلم الخلل من
المأبذ وغيره ولما كان العول يكونه يؤدى الى نقص كل ذي فرض من فرضه جعله كالمثلل
الذي يدخل على السائل ويعثرها اي ينزلها وقد بدأ بالسائل التي تعول **واولها** الستة
ولما صور تشتمل على مسائل كثيرة منها ما ذكره بقوله **فالسدس** وحده كجدة وعم او
مع النصف كجدة وبنت وعم او مع الثلث كأم واخوين لأم وعم او مع السدس اخر
كجدة واخ لأم وعم او مع الثلثين كأم وبنتين وعم او مع نصف وثلاث كأم واخت
شقيقة واخوين لأم او مع نصف وسدس اخر كبنت وبنتين وأم وعم او مع نصف
وسدس وسدس ثالث كأم وثلاث اخوات فقترقات او مع ثلثين وسدس اخر
كأم واخوين شقيقين واخت لأم **من ستة** **اسمهم يري** فجميع هذه الصور
اصلا من ستة لانها مخرج السدس وما عداها مما ذكره مخرج دخل في الستة
فيكون بالان التداخلين يكتفي باكثرها كما سياتي وكذا اذا اجتمع النصف مع الثلث
كزوج وام وعم للها ستة بين مخرجي النصف والثلث **ومستط** اثنين وثلاثة ما ذكر
وتجميع ما فرضه من الصور اعول فيها بل هي في بعض الصور ناقصة وهي التي ذكرت فيها
العم وفي بعضها عادلة وهي التي لم اذكر فيها وسياتي ما فيه العول ان شاء الله
ثم اعلم ان الستة قد تكون من فرض واحد وقد تكون من فرضين او اكثر كما ظهر لك
في التمثيل واما الاثنان عشر والاربعة والعشرون الاثنيان فلا يكونان الا
من فرضين فاكثروا ذكر الاثنى عشر بقوله **والثلث** **والربع** كزوجة وام واخوين
لأم وعم **من اثني عشر** لان الثلاثة مخرج للثلث والاربعة مخرج للربع **مستط** **ومستط**

اثنا عشر

اثنا عشر وكذلك اذا اجتمع الربع مع الثلثين كزوجة واثنين شقيقين وعم او
الربع مع السدس كزوجة وجدة وعم ونحوه في قوله في بعض النسخ **والسدس** والربع
من اثني عشر والربع مع النصف والسدس كزوج **وبنت** وبنتين وعم وفي جميع
هذه الصور هي ناقصة ولا يكون في الاثنى عشر صورة عادلة اصلا وسياتي الصور
التي هي فيها عادلة ثم ذكر الاربعة والعشرين بقوله **والثمن** **ان ضم اليه السدس**
كزوجة وام **واحد** من او الثلثان كزوجة وبنتين وابن ابن او النصف والسدس
كزوجة وبنت وبنت ابن وعم او الثلثان والسدس كزوجة وبنتين وام وعم
فاصله الصادق فيه الحدس اي الظن والتميز **اربعة يتبعها** في النطق
بها **عشرون** **يعرفها** الاربعة والعشرين المذكورة **الحساب** جمع حاسب **انفقون**
تاكيد وانما كانت هذه المسائل من اربعة وعشرين لان مخرجي الثمن والسدس متوافقان
بالنصف وحاصل ضرب نصف الثمانية في الستة او نصف الستة في الثمانية
ما ذكر وكذا فيما اذا ضم للسدس شيء مما ذكر لان مخرجه دخل في مخرج السدس
واما الثمن والثلثان فقط فلا مخرجيهما متباينان ولا يتصور ان يجمع الثمن مع
الثلث وامع الربع **شعر** اعلم ان الاربعة والعشرين في جميع هذه الصور ناقصة
والكود عادلة وسياتي الصور التي هي فيها عادلة ولما انهي الكلام على شيء من صور
هذه الاصول الثلاثة بغير عول شوع في ذكر عولها وما يعول اليه كل منها فتا
فهذه الثلاثة الاصول الستة والاثني عشر والاربعة والعشرون **ان كثرت**
فروضا حتى تراجمت فيها تعول اجماعا قبل اظهار ابن عباس رضي الله عنهما
للخلافة ذلك **فتبلغ الستة** في عولها من سبعة على التوالي **عقد العشرة**
فتعول لسبعة ولثمانية ولستة والعشرة **كما قال الحساب** عقد عشرة

العشرة

وفي كلامه أيضا كذلك فتعول لسبعة كزوج واثنين شقيقين **اولا** - وهذه **اول**
 فريضة عات في الاسلام كما قيل وشيخ عليه في شرح الترتيب ولتأنيبه كالباهلة
 وهي زوج وام ولدت شقيقة **اولا** - وقيل ايضا الاول فريضة عات في الاسلام وقيل
 ان الباهلة اب كل عائلة ولتسعة كزوج وثلاث اخوات بغير امة وام وكالغدا
 وبزوج ولتنتان لام واثنان لابوين **اولا** - ولعشيرة **في صورة** **معرفة** بين الغرضيين
مستحق بغير امة بام الفريضة لكثرت ما فريضة في العول وهي زوج وام واثنان
 لام واثنان شقيقان **اولا** - وقال بعضهم ان ام الفريضة لغير كل عائلة الباعشي
 كزوج وام واثنان لام واثنان شقيقة واثنان لاب **وتلحق** **التي** **تليها** **ابن** **الشيخة**
في الاثر وهي اثنا عشر **في العول** **اقراء** **الي** **سبعة** **عشر** فتعول ثلاث عولات
 على تولد الازاد لثلاثة عشر ولتسعة عشر فتعول الى ثلاثة عشر
 كزوجة واثنين شقيقين وام والتمسة عشر كبنين وزوج وابوين **والسبعة**
 كثلاث زوجات وبنين واربع اخوات لام وثلاث اخوات شقيقات **اولا**
 ثم سبعة عشر امرأة وعالت المسيلة لسبعة عشر واذا كانت التركة فيها
 سبعة عشر دينار اخذ كل انبي دينار قلنا انقلب بام الفريضة بليهم وياثر
 الارامل **وبالسبعة عشر** **وبالدينار** **والصغير** **والعد** **والثالث** **من الاصول**
 التي تعول وهي **الاربعة** **والعشرون** **قد** **تعول** **بثمان** **سبعة** **وعشرين**
 كالتسيرة وهي زوجة وابوان وابنتان وقد لا يعول كما تقدم تصويره وكذلك
 ما قبله من الاصول الاخيرين لكن لما كان هذا الاصل عموله مرة واحدة دون ما
 عشر بعد التي هي للتقيل في المضارع وقد لا تسمى بالخيلاء لا يخلط بالعول واذا علمت
 سابق **فاعمل** **بقول** **في** **حكم** **العول** **واقضيه** **وافنده** **للطبعة** **فانه** **امراستقر**

الاجماع وعمل الغرضيين عليه او اعلم ما قلناه لك وما افعله في هذا الكتاب من المسائل
 الفقهية وما يلزمها من الاعمال الحسابية فانه مذهب الامام زيد بن ثابت رضي الله عنه
 ودانته عليه اكثر الامعة ولما ائتمى الكلام على الاصول الثلاثة التي تعول شوخ في
 الاربعة التي لا تعول واولها الاثنان فقال **والنصف** **والباقي** **كزوج** **او بنت**
او بنتان **او اخوة شقيقة** **او اخوات** **او بنتان** **او بنتان** **او بنتان** **او بنتان** **او بنتان**
او النصفان **كزوج** **واحدة** **شقيقة** **اولا** **فاصلها** **من** **اشبين** **وهي** **اذ** **ذلك** **عادل**
 وتسمى هاتان المسئلان **بالنصفين** **واليعتمدين** **تسميهما** **لما** **بالدرة** **القيمة** **التي**
 لا تطير لها لانه ليس في الفريضة مسئلة يورث فيها نصفان فقط بالفرض الا هاتين
 المسئلتين وقوله **اصلها** **الي** **النصف** **وما** **يقي** **او** **النصفين** **في** **الحكم** **السابع**
 الغرضيين **اشنان** **لان** **مخرج** **النصف** **من** **اشنين** **في** **الاولي** **والاشنان** **مخرج**
 النصف والنصف في الثلثة متماثلان والمثالثان يكفيا باحد هما والاصل الثالث
 ما لا يعول الثلاثة وقد ذكره بقوله **والثلث** **فقط** **كام** **وعم** **والثلاثان** **فقط**
 كبنين وعم وهي اذ ذاك بينهما نازصة **والثلث** **والثلاثان** **كاشنين** **لام** **واثنين** **شقيقين**
اولا **وهي** **اذ** **ذلك** **عادل** **من** **ثلاثة** **يكون** **اصلها** **لان** **مخرج** **الثلث** **او** **الثلثين**
 ثلاثة وفي اجتماعهما مخرجان متماثلان واحد هاتين هو اصلها والاصل الثالث
 ما لا يعول **الاربعة** **وقد** **ذكره** **بقوله** **والربع** **فقط** **كزوجة** **وعم** **او** **زوج** **واين**
 او بعد نصف كزوج وبنت وعم او زوجة واخوة شقيقة **اولا** **وعم** **او** **معة**
 ثلث الباقي كزوجة وابوين **من** **اربع** **مسئول** **من** **الاشنين** **والسنة** **الطريقة**
 يكون الربع من اربعة طريقة تكون في عند الحساب في محارج الكسور وهو ان يخرج

في حكمهم

وتصح كالتي قبلها للموافقة زوجة وعمان اصلها اربعة وجزء سهمها اثنان للمباينة
وتصح من ثمانية زوجة وستة اعمام اصلها وجزء سهمها وتصح كالتي قبلها للموافقة
بنت ولم وثلاث اعمام اصلها ستة وجزء سهمها ثلاثة للمباينة وتصح من ثمانية
بنت وام وستة اعمام اصلها وجزء سهمها وتصح كالتي قبلها للموافقة زوجة وخمس
شقيقات اصلها ستة وتعود لسبعة وجزء سهمها خمسة للمباينة وتصح من
خمسة وثلاثين وكذلك كانت عدة الشقيقات عشرين للموافقة زوجة وخمس بنين
او خمسة وثلاثون ابنا اصلها ثمانية وجزء سهمها خمسة وتصح من اربعين للمباينة
في الاول والموافقة في الثانية زوج ولم وثلاثة بنين او احد وعشرين ابنا اصلها اثني
عشر وجزء سهمها ثلاثة للمباينة في الاول والموافقة في الثانية وتصح من ستة
وثلاثين زوجة ولم وخمس شقيقات او اربعون شقيقة اصلها اثني عشر وتعود
لثلاثة عشر وجزء سهمها خمسة للمباينة في الاول والموافقة في الثانية وتصح من
خمسة وخمسين زوجة ولم وابنان او اربعة وثلاثون ابنا اصلها اربعة وعشرون
وجزء سهمها اثنان للمباينة في الاول والموافقة في الثانية وتصح من ثمانية واربعين
زوجة وابنان وثلاث بنات او اربع وعشرون بنتا اصلها اربعة وعشرون
وتعود السبعة وعشرين وجزء سهمها ثلاثة للمباينة في الاول والموافقة في
الثانية وتصح من احدى مائتين ام وحب وسبعة اخوة اشقاء اولاد او
انما لذلك اصلها ثمانية عشر على الارح وجزء سهمها سبعة للمباينة
في الاول والموافقة في الثانية وتصح من مائة وستة وعشرين زوجة وام وحب وثلاثة
اخوة اشقاء اولاد او ستة كذلك اصلها ستة وثلاثون على الارح وجزء سهمها ثلاثة

للمباينة

للمباينة في الاول والموافقة في الثانية وتصح من مائة وثمانية وتسعون
تأملت هذا التمثيل وجدت الانكسار على فريقين ولقد بينا في كل اصل من
الاصول التسعة وانه في اصل اثنين لا ياتي فيه الموافقة بين السهام والروسلان
الباقين بعد النصف واحد والواحد يبين كل عدد وان التطويرين الروس والسهام بالمباينة
او الموافقة لا المماثلة والداخلية ووجه ذلك كما ذكرته في شرح الفراضية ان المماثلة
بين الروس والسهام ليس فيها انكسار والمدخل ان كانت الروس دلالة في السهام
تلك وان كان بالعكس فنظروا باعتبار الموافقة لان كل متدخلين متوافقين مع ان
ضرب الوفاق اخبر من ضرب الكل والله اعلم ولما انهي الكلام في الانكسار على فريقين
واحد شرع ينكلم في الانكسار على فريقين ويقاس عليه الانكسار على ثلاثة واربعه وتعلم
قبله ان للفرضية في ذلك نظرين النظر الاول بين كل فريق وسهامه وقد قدمه النصف
مع الكلام في الانكسار على فريق واحد فليأتنا بوافق كل من الفريقين سهامه وامان
يبين كل سهمهما سهامه وامان بوافق فريق سهامه ويبين الآخر سهامه فلهذا ثلاثة احوال
فان ثبت فيها المباينة بنماهه ووفق المواقف والنظر الثاني بين التثبتين بالنسب الرابع
وقد ذكره بقوله **وان نرى الكسر على اقسام** اثنين فالتوكل لم يكمل كلامه الا في الجنتين
فقط وذكرنا في الباب انه يقاس على ذلك ما رواه **فانها** اي النسب الواقعة بين التثبتين
في المحرم عند الناس الفرضيين فهو عام اريد به الخصوص كما في قوله تعالى الذين قالوا
الناس ان الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم ايمانا وقالوا احبنا الله ونعم الوكيل **فخصر**
في اربعة اقسام وهي التماثل والداخل والتوافق والتباين **يقربها للماهر**
اي المذاق في الاحكام الفرضية والحسابية فانها اصل كبير في الفرائض والحساب
عليه مدار اكثر الاعمال الفرضية والحسابية ثم بين الاربعة بقوله **ما قبل** اي عدد مماثل
لعدد غيره فهما متان لان اي مقسومين خمسة وخمسة **من بعد** في الذكر عدد مناسب

او تواضل

الذي يقيد به الكلام اصلاً والذي لا يفصح ولا يبين كلامه والذي يفسد
 عجمته وان افصح بالعجمية والفصح البلغ قال القرطبي ايضا فصح بالصحة
 صا فيصحا اي بليغا انتهى واذا فهمت ما ذكرنا علم ان الانكسار على فريقين
 فيه اثنا عشر صورة وذلك لان كل فريق منهما اثنان ان تباينه سهما مائة
 ان توافقهما ومائة ان يوافق فريقا سهما مائة ويباين فريقا سهما مائة فهذه
 ثلاثة احوال كما تقدم والمثبتان في تلك الاحوال الثلاثة اذا نظرت بينهما
 بالنسبة الى فلا يخلو ان من واحدة منهما اربعة في ثلاثة باثنى عشر وان
 باعتبار العول وعدمه كانت الصور اربعة وعشرين وان نظرت باعتبار
 الاصول فادت الصور ثم اعلم ان الانكسار على فريقين لا ياتي في اصل اثنين
 ويأتي فيما بعده من الاصول اذا تقرر ذلك فليتمثل للانكسار على فريقين باثنى
 عشر مثلاً لا في ثلاثة اخوة لانه اعمام اصلها ثلاثة وجزء سهما ثلاثة
 للمماثلة في المباينة وتصح من تسعة وفي زوجين ومائة اعمام اصلها اربعة
 وجزء سهما ثمانية للمداخلة في المباينة وتصح من اثنين وثلاثين وفي اربع جدات
 عشرة اعمام اصلها ستة وجزء سهما اثني عشر للموافقة في المباينة وتصح من اثنين
 وربعين وفي اربع زوجات وخمسة بنين اصلها ثمانية وجزء سهما اثني عشر للمباينة
 في المباينة وتصح من اثنين وثلاثين وفي كل مسألة عظمها التساوي اي في
 وسهامه وبين الفرق بعضها بعضا وفي اربعة اخوة لانه ومائة شقيقا اصلها ستة
 وتقول سبعة وجزء سهما اثنان للمماثلة في الموافقة وتصح من اربعة عشر ولو
 كانت الاخوة لانه فيهما ثمانية ايضا كانت مثلاً لا

للمداخلة في الموافقة وكان جزء سهما اربعة وتصح من ثمانية وعشرين. ولو كانت
 ٧ الشقيقات اربعة وعشرين والاولاد اربعة مع الام كانت مثلاً لا
 للموافقة في الموافقة وكان جزء سهما اثني عشر وتصح من اربعة وثلاثين. وفي
 ٨ زوج واربعة اخوة لانه اثني عشر شقيقة اصلها ستة وتقول تسعة وجزء
 سهما ستة للمباينة والموافقة وتصح من اربعة وخمسين وفي ٩ زوجة واربع جدات
 وعين اصلها اثنا عشر ولا عول فيها وجزء سهما اثنان لان نصيب الجدات
 وهو اثنان يوافق عدد من بالنصف ونصف الاربعة اثنان ونصيب العيين
 وهو سبعة مائة لعدد مائة واثنان ومائة مائة فيكون باثنى عشر منها
 ثمانية جزء السهم كما قلنا وتصح من اربعة وعشرين لهذا مثال المماثلة في موافقة
 احد الصنفين سهما مائة ومباينة الاخر سهما مائة. وفي ١٠ اربع زوجات واثنين
 وثلاثين بنتا واربعين اصلها اربعة وعشرون وتقول تسعة وعشرين وجزء
 سهما اربعة للمداخلة في مباينة احد الصنفين نصيبه وموافقة الاخر لانه
 نصيبه وتصح من مائة ومائة وفي ١١ جد وجدين لا مائة واحدة منهما مائة
 وستة اخوة اشقا اولاد اصلها ثمانية عشر وجزء سهما ستة للمباينة
 في مباينة احد الصنفين نصيبه وموافقة الاخر نصيبه وتصح من مائة
 ومائة وفي ١٢ اربع زوجات واثنى عشر اخا شقيقا اولاد وجد واحد
 اصلها ستة وثلاثون وجزء سهما اثنا عشر للموافقة في مباينة احد الصنفين
 نصيبه وموافقة الاخر نصيبه وتصح من اربع مائة واثنين وثلاثين فقد
 استوفت الاقسام الاثنا عشر بالمثل مفرقة في جميع اصول المسائل بقول

و

او اختلفت فاذبحه منها طريق الكوفيين وفي ان تنظر بين شقين منها وتحصل اقل
عدد ينقسم على كل منهما فالحاصل فانظر بينه وبين ثالث وحصل اقل عدد ينقسم على
كل منهما فالحاصل فانظر بينه وبين رابع ان كان وحصل اقل عدد ينقسم على
كل منهما فالحاصل فهو جزء السهم فاضربه في اصل المسئلة او سلفها بالعود ان
كانت فالحاصل هو المطلوب وهو ما يقع منه المسئلة فاذا اردت قسمه التصحيح
فاضرب حصته كل فريق من اصل المسئلة في جزء السهم واقسم الحاصل على ذلك
الفريق ان كان متعدد ايجعل ما لو احدى من التصحيح وان كان
الفريق شخصا واحدا فالحاصل ضرب حصته في جزء
السهم هو ماله من التصحيح اذا تقهر ذلك فليقل امثله من
الانكسار على ثلاثة فرق ولا يتبقى ذلك الا في الاصول الثلاثة
التي تقول وفي اصل الستة والثلاثين وفي احسن حدات
وخمسة اخوة لامر وخمسة اعمام اصلها من ستة وجزء
خمسة وتضع من ثلاثين ولو كانت الاعمام عشرة كان جز
سها عشرة وتضع من ضعفها وفي حدتين وثلاثة اخوة
لامر وخمسة اعمام اصلها ستة وجزء سها ثلاثون وتضع
من مائة وثمانين وفي حدتين وثمانية اخوة لامر وثمانية عشر
شقيقة اصلها ستة وتقول لسبعة وجزء سها ستة
وثلاثون وتضع من مائتين واثنين وخمسين وفي اربعة درجات
واثنى عشرة جدة وستة وثلاثين شقيقة اصلها اثنى عشر

قررت بسلام المصنف ثم واذا نصبت الثانية او وثقها في الاول فما بلغ منه نصيب المناسخة
 الجامعة للاربي والثانية فاذا اردت قسمة هذه الجامعة ثمانية الاول والثاني منه
 شي من الاول اخذ مضمون باقي كل الثانية عند التباين او في وثقها عند التوافق وقد
 ذكر ذلك بقوله وكل سهم من الاول في جميع المسئلة الثانية بضرب عند التباين
 او في وثقها عند التوافق علانية اي جهر فاحصل من الضرب المذكور فهو
 الوارث صاحب السهام التي ضربتها في الثانية او في وثقها في نصيب
 المناسخة ومنه لا شيء في الثانية اخذ مضمون باقي كل سهام مودعة من الاول
 عند التباين او في وثقها عند التوافق وقد ذكر ذلك بقوله واسهم المسئلة
 الاخرى وهي الثانية ففي السهام للميت الثاني من المسئلة الاول بضرب
 ان لم تكن بين تلك مسئلة الثاني سهام موافقة بل كانت الميانية
 او في وثقها التمام ان كانت بينهما موافقة فاحصل من الضرب في كل سهم
 الخالين فهو حصته ذلك الوارث في الثانية التي ضربت سهامه في تلك المسئلة
 او في وثقها في نصيب المناسخة واذا اردت شخص من ميتين فاجمع ما بينهما من
 المناسخة بان تجمع حصص الورثة فان ساء مجموعها مصحح المناسخة فهو صحيح والآخرون
 قاعد فمهمة الطريقة التي ذكرها طريقة المناسخة التي ما فيها من ورثة الميت
 ميت فقط فارق اي اصعب بها اي بهذه الطريقة اي بمصر فتش رتبة
 اي منزلة فضلي من قولهم فصل الرجل فضلاً صان

وافضل

وفضل وفضيلة ضد النقص **شائخة** اذ مرتفعة عالية قال القوي جهده في مختصر
 الصحاح شئ لجل شموخا ارتفع والجل بانفع تكبر والانف ارتفع كثيراً **ذاتوق** شئ وجلس شيوخ
 التير وتمثل ثلاثة امثلة باعتبار الانقسام والتباين والتوافق فقال لانقسام امه واثان
 مات احدهما قبل قسمته التركة عن ابنين وبنت فالاول من ابني عشر للام اثان ولكل ابن خمسة
 والثانية من خمسة وسهام الميت الثاني من الاولى خمسة على خمس بقسمة
 فتصم المناسخة كلها من اثني عشر من غير ضرب للام اثان وللان
 الباقي خمسة وكل ابن من ابني الثاني اثان ولبنته واحد ومثال
 الميانية ان يموت الابن عن ابنتين فالاولى من اثني عشر للابن الميت
 منها خمسة ومسلته اثان وخمسة على اثني عشر لا ينقسم عليها
 وتباينها فاضرب الاثنين في الاثني عشر فتصم المناسخة من اربعة
 وعشرون فاذا اردت القسمة للام من الاثني عشر وهي الاولى
 اثان في جميع الثانية وهو اثان باربعة فهي لها وللان المتخلف
 خمسة في جميع الثانية اثني عشره فهي له ولكل ابن من ابني الثاني
 من مسيلته ومي اثان واحد في جميع سهام مورثه اي الابن
 الميت من الاولى ومي خمسة واحد في خمسة خمسة فهي بالكل
 كل ابن منها فلها عشر لعمها الذي لم يمت فاذا جمعت اربعة
 حصص الاخر وعشرة حصص الابن المتخلف وخمسة وخمسة حصص
 ابني الابن الذي مات كان المجموع اربعة وعشرين وهي
 ما صحت منه المناسخة فالعمل صحيح ومثال الموافقة بعض صور
 المسئلة المامونية وهي رجل مات عن بنت وخلف ابوين وبنتين
 فلم تقسم التركة حتى ماتت احدي البنتين عن من في المسئلة

الذي

فالأول من سنة لكل من الإيوان سهم وكل من البنين سهمان والثانية فيها جرة
 ثم إلى الإيوان ولدت شقيقة أو اب فاصلا سنة لجدته سهم والجد والاخت
 السنة الثانية بينهما على ثلاثة لا تقسم وبنين وحاصل ضرب ثلاثة في سنة ثمانية عشر
 منها تضع للجد ثلاثة والجد عشر ولاحت خمسة فلكنت الميتة من الأولى اثنتان فأعزها
 بل الثمانية عشر فجمع الثانية فجد بينهما موافقة بالنصف فأضرب نصف الثانية
 عشر تسعة في الأولى وهي سنة تبلغ أربعة وخمسين منها تضع لجد من الأولى عشرة
 مضروبا في تسعة وهو دفع الثانية ومن له شيء من الثانية لنفسه مضروبا في واحد وهو
 دفع سهم الميتة ثانيا فلا من الأولى ولدت في تسعة بتسعة ولها من الثانية يكونها
 جرة ثلاثة في واحد بثلاثة فاجمعها على جميع لها اثنا عشر ولاب من الأولى واحد
 في تسعة بتسعة وله من الثانية يكونه جرة عشرة في واحد بعشر فيجتمع له تسعة
 وللميتة للثلاثة من الأولى اثنتان في تسعة ثمانية عشر ولها من الثانية بتسعة
 كونها اثنا عشر في واحد بحسبة فيجتمع لها ثلاثة وعشرون فاذا جمعت
 اثني عشر وتسعة عشر وثلاثة وعشرين فيجتمع أربعة وخمسون ولكل واحد سهم
 منه السبعة فالعمل صحيح فلو كان الميت الأول من الإيوان وابن بنين اثنتان كان الجد في الثانية
 اباه فلا يرث وكان في الثانية ارث يؤول مال أو الرث على الخلاف للشهور في ذلك بين الأئمة
 واحتمل كون الاخت في الثانية اخنا شقيقة أو لام فاختلاف الحال باعتبار ذكره
 الميت الأول وامرئته فلذلك لما سال أمير المؤمنين ع القاضى يحيى بن أكثم
 عنهم الله بقوله هلك هالك وخلفاويون وابن بنين فلم تقسم الشركة حتى ماتت
 لجد البنين عن البنين فقال بالير المؤمنين الميت الأول رجل وامرأة تعرف للمؤمن فطنة
 فقال له اذ عرفت التفصيل عرفت الجواب فوالاه القضا وسبب مواله من ذلك انه لما اراد ان
 يوليهم نفسا البصر اخصر فاسمى بخصره لصغر سنة فانه كما حكم الحاكم عبد الغنى للقد

رحمه الله كان اذ ذاك احد وعشرين سنة فاحسن يحيى بذلك فقال بالير المؤمنين سليلي
 فان القصد على كل خلق وكانوا يمتحنون العمال والقضاة والامراء بالفرائض فقال ما نفوسه
 ايوان وابن بنين لم تقسم الشركة حتى ماتت احدي البنين عن البنين وقيل عنهم وعن زوج
 ناجاه بما سبق فوالاه فلما مضى الى البصرة فاحيا استخبر مشايخها واستصغروه
 فاستخروه فقالوا له كم سن العاضى فقال سن عتابة ابن ابي سعيد حين ولاه النبي صلى الله عليه وسلم
 ملكة فلذلك سميت بالمامونية فيبقى لمن يسئل عنها ان يخص من الميت الاول كما يخص غيره يحيى
 ابن اكرم لا اختلاف الحكم كما اسلفناه واعلم انك لو علمت في المناسخة كل مسئلة على وجهها بحيث لا تعلق
 لواحدة بالآخر لصح كقولك ويغوت القصد من تسعة للسائل على حساب واحد **تم**
 جميع ما تقدم فيما اذا مات ميت فقط من ورثة الاول ولم يكن الاغتصاف قبل العمل وهو حال
 من احوال اربعة سبقت الاشاق اليها والحال الثاني ان يموت أكثر من ميت مساو كانوا كلهم من ورثة
 الاول او كان فيهم من هو من ورثة الاول وفي ذلك اوجه عشق ذكرنا في شرح الترتيب
 اشهرها واعتمها **الحال** تحصل جامعة لمسئلة الميت الاول والثاني كما اسلفنا واجعلها اول
 بالنسبة للميت الثالث ومسئلة الميت الثالث ثانية بالنسبة لها وانظر فيها وبين سائر
 الثالث من تلك الجامعة وحصل جامعة على ما يغتضبه الحال من انقياس وتوافق وبنين
 فان كان معك رابع فاجعل جامعة الثلاثة أولى ومسئلة الرابع ثانية واعمل كذلك لغيرها
 وسادس وهلم سجدوا فابالغ منه فصيح مسئلة المناسخة للجامعة لسائل او ليك الاموات
 ولتمثل لذلك بتلك ذكره الشيخ ذكر بار الله في شرح الكفاية بقوله مثاله في الاربعة رتبة وابوان
 وابتكار ثم مات الاب عن الباقي واخ لاويون ثم الامم عن الباقي وامم ثم احد البنين عن زوج ومن بقي
 فالمسئلة الاول من مبيعة وعشرين مات الاول عن زوجة وبقي ابن واخ فمسئلة من اربعة عشر

ابن الادب
 ابنا لها عالت

واما عند المنفعة للخنثى الثالث ولما اوضح الشافعي ذلك والله اعلم لما ينبغي
الكلام على المنثى شرع في المفقود فقال **واحكم على المفقود** اذا كان من جملة الورثة
خصم الخنثى ان يحكمه من معاملة الورثة الحاضرين بالاضطر في حقهم من تقدير حياته
وموته **ذكر ان كان او هو انثى** يعني سواء كان المفقود ذكر او انثى فيؤثر به بكل
من يختلف لارثته يعطى الاقل ومن لا يرثه في احد التقدير
يعطاه من التقديرين واحد اراد
لا يعطى شيئا ويوقف المال او الباقي حتى يظهر الحال بموته او حياته او يحكم فانه
استهاد اهل ما سببنا وهذا هو الصحيح من مذهبنا وهو قول ابي
وابن القاسم عن مالك وتول الامام احمد وسبقنا للصحيح عندنا وجهان احدهما
بموته يعني المصحح فان ظهر خلافه في غيرنا للحكم قال ابو حنيفة وهذا المعنى قال احمد
ابن الحسن الا انه جعل القول قول من لا يرثه من التام في يد التام والوجه الثاني تعد حياته
في حق الجميع فان ظهر خلافه غيرنا الحكم وهو يؤخذ من الحاضرين فيميل على حد من
الوجهين لاحتمال تغير الحكم قال الشيخ ذكر بارحمه الله فيه خلافا فذكر في البسيط
وقال ايضا واعلم انه اذا كان للوقوف بين الحاضرين لا يثنى للمفقود فيه على كل تقدير وان
ان يصطلح الحاضرون عليه كما نقله السبكي عن ابي منصور انتهى **فابدا** كيفية
حساب المفقود ان تعمل لكل حلا من حالته سبيلا وتحصل اقل عدد ينقسم على كل من
المستقلين فالبلغ منه نفع فاقسمه على كل تقدير يظهر الاقل فيعطاه كذا اراد
ويوقف للشكوك فيه كما سبق **مسئلة** زوج حاضر واخوان لا يحضرون واخ لا
مفقود فتقدير موت الاخ تكون المسئلة من سهمه بالمولد وتقدير حياته اصلها
من اثنين ونصف من ثمانية والسؤالان لمباينتان ومسطحها ستة وخمسون نهى

ان ذكرنا

يعطاه من

يقول والعلوي

يقدر

الى اربعة اقسام حق الزوج موت الاخ فله اربعة وعشرون من ثمانية وثلاثين في ثمانية والاضطر حلف
حياته فكل منهما سبعة من ضرب واحد في سبعة فجمع ما اخذوا ثمانية وثلاثون ووقف
ثمانية وعشرون بين الزوج والاخيرين والاخ المفقود فان ظهر ميتا فحق الزوج حقه جميع
الوقوف للاخيرين وان ظهر حيا كان للزوج منه اربعة وللأخ اربعة عشر مسئلة اخ لا ينفق
واخ شقيق وجد حاضرا فان كان الاخ لا ينفق حيا فله الثلث وللشقيق الثلثان
لانها انما سأل العامة فهي ثلاثة وان كان ميتا فمال بينهما بالسوية فيكون الثلثين
فتقدر حق الزوج حيا وفي حق الاخ مائة فالحال مائة ستة للمباينة للجدان وللشقيق
ثلاثة ويوقف بينهم وبين الجد والاخ ولا يثنى للمفقود منه فالاخ والجد ان يصطلي في السهم
كالنفقة ينقل عن ابي منصور والله اعلم فائدة ثانية ما تقدم فيما اذا كان المفقود وارثا
فان كان مورثا فيحكم ان يوقف ماله جميعه الى ثبوت موته بينه او حكم القاضي بموته لجهنما
عند من ينفق لا ينفق من ماله فالبعادة والمفقود عندنا لا ينفق تلك المدة بالمعنى فنية
الظن باجتماعها والحكم وهذا هو المشهور عن مالك وابي حنيفة وكقول بقدر بسبب
نقله الوبي فبدا الحكم وحكي به الحاجب فيه ثلاثة اقوال اخر ثمانية وتسعين واثنا
بغير رواية عنه ايضا مائة وعشرون وسما قيل به من المدة فمن ولادته لانه فقد
ويوقف الامام احمد في بين من حي وجوعه بان كان الغالب على سفره سلامة
كما اذا سافر لتجارة او زهدة فتوقف ماله وينتظره تمام تسعين واثنا
لارجاء جوعه بان كان الغالب على سفره الهلاك كما اذا كانت السفينة
فانكسرت او قاتلوا عدوا ولم يعلم من هلك من منى او خرج من بين اهله
فقد فاذ مضى اربع سنين فتم للمال بين ورثته والله اعلم ولما انتهى
الكلام على المفقود شئ في المحر فقال وهكذا حكم محل ذوات
اي صاحبات المحل الذي يرث اربابا يحجب ولو ببعض التقادير فيما مل

الورثة المجردين بالاضمة وجوده وعدمه وكونه وان شئنا انفراداً وتعدده و
 يوقف المشكوك فيه الى الوضع المحل كونه حياً حياً مستقرة او بيان الحال قلنا لا
 المفعول فابن عمك في القسمة بين الورثة المجردين ان لم يصبروا او طلبوا ان يبيع
 القسمة قبل الوضع على اليقين والعقل فمن يجب ولو ببعض التقادير لا يعطى شيئاً
 ومنه لا يختلف نصيبه دفع اليه ومنه يختلف نصيبه وهو مقدراً على الأمل وان كان
 غير مقدراً فلا يعطى شيئاً قبل هذا لا يعطى آخر المحل شيئاً الا انه لا ضبط لعدد المحل
 عندنا بما لا يخرج من قبل يفتقر اربعة وبما مل ببقية الورثة بالاضمة يفتقر اربعة
 ذكراً واناثاً وهو قول أبي حنيفة واشتبهت في ورجم بعض المالكية في ورجم
 العلماء يفتقد المحل اثنين وبما مل الورثة بالاضمة يفتقد الزكوة فيها اثنان
 احد طوا والافنة وهو من ذهب الحنابلة ونحوه واللؤلؤ ومن العلماء من يفتقد
 المحل واحداً لانه الغالب وبما مل الورثة بالاضمة يفتقد في ذكوره وانثته وهو
 قول الشافعي وسد واني كره وعليه الفتوى عند الحنفية ويؤخذ الكفيل من
 الورثة ثم ما قلناه من القسمة قبل الوضع وهو المعقد عندنا وقال الفقهاء اربعة
 القسمة الى الوضع مطلقاً وهذا هو الأرجح من ذهب المالكية ثم اعلم انه اذا
 ضمت العمل ميتاً عاد الموقف للموجودين وكان المحل لم يكن ولو كان انقضا
 ميتاً بجناية عا امة فوجب الفرض ورثت الفرقة عنه فقط دون الموقف
 لاجله فيعود لبقية الورثة وكأنه كالعدم بالنسبة لذلك ايضاً
 خلفاته حاملاً واحداً شقيقاً فلا يعطى الا في شئ ما اذا
 حاملاً بالاجماع وبعد ظهور الحال لا يخفى الحكم مسئلة خلف

والاقلة

ابنا وزوجة

ابنا وزوجة حاملاً فلا قسمة عند المالكية الى الوضع وتعطى الزوجة الثمن عند الائمة
 الثلاثة ولا يعطى الابن شيئاً عند الحنفية تضع وعند الحنابلة يعطى الابن ثلث الباقي ويؤتى
 ثلثاه لانهم يقدرونه باثنين والاضمة كونهما ذكراً وعند الحنفية يعطى الابن نصف
 الباقي لانهم يقدرونه واحداً والاضمة كونه ذكراً ويؤخذ منه كفيلاً لا احتمال ان تضع أكثر
مسئلة خلفه ومدة حاملاً وابوين فالاضمة في حق الزوجة والابوين ان يكون المحل مدداً
 من الاناث فتعطى الزوجة ثلثاً عاماً ولا والام سدساً عاماً لا في
 الجميع من اربعة وعشرين لسة وعشرين فيدفع للزوجة ثلثه من سبعة وعشرين
 والام اربعة منها والاب كذلك ويؤتى ستة عشر ومن ذهب الحنابلة كذلك ومن
 الحنفية تعطى الزوجة الثمن ثلثه من اربعة وعشرين والام الاربعة منها والاب
 كذلك ويؤتى ثلثه عشرة وعند المالكية لا قسمة الى الوضع **مسئلة** خلف
 اقل حاملاً وابا فالاضمة في حق الام كونهما عملها مدداً اقلها الشدس وفي حق الاب
 عدم تعدده فتعطى سدساً والاب ثلثين ويؤتى سدس بين الام والاب فلا شيء
 للمعمل منه وعند الحنابلة كذلك وعند الحنفية لها ثلث وللاب ثلثان ويؤخذ منها
 كفيلاً لا احتمال ان تلد عدداً من الاخوة وعند المالكية لا قسمة الى الوضع والله اعلم
 ولما انفك الكلام على مسائل المحل شرع في ميراث العتقي والهدمي ان في بعض مسائله
 يؤتى الى البيان او الصلح فقال **باب ميراث العتقي والهدمي** ويؤتى العتقي
 ان شروط الارث يعلم بعضها من ميراث العتقي وهذا اول مسائلها فتقول اعلم ان شروط
 ميراث العتقي ثلاثة احدها يخص بالفضا العليم بالجهة القنصية للارث وبالد رجة التي
 لا يملك بيعها للورث والوارث تفصيلاً فلو شهد شخص عند قاض بان مدداً ورثة
 فلا يجوز لك حري بين شهد ارثه تفصيلاً لا احتمال العلم في الورثة فربما تلقى النفاذ
 من ليس يورث وارثا الشرط الثاني تحقق موت الورث كما اذا شهد ميتاً او الحافه بالادوا

حكما وذلك في المفقود الذي حكم القاضي بموته اجتهادا كما تقدم في باب او الحاقه بالامور
 تقديره وذلك في الجنين الذي انفصل بحياة قبل ان يولد الغرة اذ لا يورث عنه غيرها
 كما تقدم في باب الحمل الشرط الثالث تحقيق حياة الوارث بعد موت المورث حياة
 مستقرة او الماتة بالامية تقديره الحمل انفصل حياة مستقرة لوقت يظهر وجوده
 عند الموت ولو نطفة او علقة اذ انفق ذلك فينفذ من الشرطين الاخيرين ما ذكره
 بقوله **وان ثبت قوم** متوازنون من رجال ونساء او منهنما وهو في الاصل اسم للرجال
 دون النساء قال القرطبي رحمه الله في مختصر الصحاح والقوم الرجال دون النساء وتما
 دخل الشائبة على وجه الشيع انتهى وهو المراد هنا وقوله **يهدم** يسكن الدال الفاعل
 من قولهم هدمت البنيان هدمنا اسقطناه وبفتح الدال اسم للمساكن المهدوم وقال القرطبي
 في مختصر الصحاح المهدم بالتحريك ما يهدم من جوارب البيوت فيسقط فيها والهدم بالكسر
 ايد بكسر اللام التوب البالي **او عرف** في المساقاة عرق بكسر الراء المهملة والضم
 غرقا بفتحها فهو عرق وغرقه بفتح الراء المنووحة في المساقاة عرقه فيه
 مغرق وعرق **او امر جاري** ان نازل قال القرطبي في مختصر الصحاح حدث الشيء
حدثا وحدثنا وحدثنا نزل واحداث الرجل معروف والمحدث ضد القديم انتهى
 وفي النهاية لابن الاثير في حديثه من احداث فيها حدثا او اوي محدثا الحديث
 الامر بالمحدث المنكر الذي ليس بعناد ولا معروف في السنة انتهى وقوله **في الجميع**
 ايد من القوم المذكورين ومثل الحوادث التاركة لغيره بقوله **كل حرق** بفتح الحاء والواو
 قال الشيخ رحمه الله بسبب المارد يندى رجمها الله بكسر الحاء المهملة وفتح الواو التاركة
 ووجه الاول ما قاله ابن الاثير رحمه الله في النهاية في حديث الفصح دخل مكة وعليه
 ثمانية سود احرقا نية قال النجاشي رحمه الله الحرقا نية هي التي على لون
 ما احرقته النار كما كانت سودية بزيادة الالف والنون الى الحرق بفتح الحاء والراء

اذا هو

وقال

وقاد يقال الحرق بالنار والحرق معا انتهى وقال فيهما ايضا حرق النار بالتحريك
 لهما وقاد يسكن انتهى اي وان مات متوازنان قالوا فانه لم يبق عليهم او غيرهم او
 حرقهم في معركة قتال او في اسرا وفي غيرهم **ولم يكن يعلم حال السابق** منهم اي لم يعلم
 عينه بان علم احد مات قبل الآخر لكن لم يعلم عينه وكذا ان لم يعلم سبق ولا معيته او
 علم انهم ماتوا معا **فلا تورث راجعا** منهم **من راجع** آخر منهم والراجعون الذاهبون
 يقال زهقت روحه اذ خرجت وزهقت النفس بالكسر لغة اي فلا تورث ميتا
 منهم من آخر اجماعا فيما اذا علم موتهم معا واما اذا لم يعلم امانا معا او متباغعا
 زيد رضي الله عنه وبه قال الشافعي وابو حنيفة رحمهم الله وذكر ان عليا رضي الله عنه
 ورث بعضهم من بعض من بلاد اموهم دون طريقها وبه قال احمد رحمه الله
 وهذا عند الخاتمة ما لم يتبع الداعي فان ادعى ورثة كل ميت تاخر مورثهم ولا
 يئنه او تعارضت بينهما حلف كل على ابطال دعوى صاحبه وحينئذ لا تورث
 بينهما فيكون الحكم اذ ذاك كالمذهب الاول والمراد بالانقلاب ماله الذي بيده
 والطريق ما ورثه من الميت الذي معه وبحسب الخلاف المذكور فيما اذا علم السبق
 ولم يعلم عين السابق وحيث لم يورث احد منهم من الآخر شيئا فهم كالايجاب فلذا قال
وعدهم ابن المولي بفتح وخو **كانهم ايجاب** اي لا قرابة بينهم ولا غيرهما بما يغني
 الارث **فكذلك القول الشديد** اي الصواب يقال سدد الشيء سدا اذا كان صوابا
 سدد الرجل جابا الصواب في قول او فعل ورجل مسدد موقف للصواب بقوله
القباب ايد المصيب غير المحطى عطف تفسير **قاي** اذا علم موت
 احد المتوارثين بالفرق وخو بعد الآخر معين او لم يندس فالامر واضح ان للمتوارث

زاهق

في الرد وهو ضد العول فهو زيادة في انصباب الوثية ونقصان من السلام وقد عفا
 انه لا يراد على الزوجين فاذا لم يكن هناك احد الزوجين فان كان من ردت عليه شخصاً واحداً
 كاتم او ولد لأم فله المال فضا ورثا او كان من يرث عليه صنفاً واحداً كاولاد لأم او جدات
 فاصل المسئلة من عدمهم كالعصبة او كان من يرث عليه صنفين فأكثر تمت فروضهم من اصل
 المسئلة فللك الغرض فالجمع اصل للمسئلة الرد فاقطع النظر عن الباقي من مسئلة تلك
 الغرض كأنه لم يكن واعلم ان مسائل الرد التي ليس فيها احد الزوجين كلهما مقطوعة من ستة
 وانما قد تحتاج لتفصيل وان كان هناك احد الزوجين فخذ له فرضه من مخرج فرض الزوجية
 فقط وهو واحد من اثنين او اربعة او ثمانية واقسم الباقي على مسئلة من يرث عليه فان كان
 من يرث عليه شخصاً واحداً او صنفاً واحداً فاصل مسئلة الرد مخرج فرض الزوجية وان كان
 من يرث عليه أكثر من صنف فخرج على مسئلة الباقي من مخرج فرض الزوجية فان انقسم فخرج فرض
 الزوجية اصل لمسئلة الرد كزوجة وام وولديها وان لم ينقسم ضربت مسئلة من يرث عليه
 في مخرج فرض الزوجية لانه لا يكون الامايات فمالع فهو اصل لمسئلة الرد وقد تحتاج مسئلة
 الرد التي فيها احد الزوجين لتفصيل ايضا اذا انفرد ذلك فاصل مسائل الرد سواء كان فيها
 احد الزوجين ام لا ثمانية اصول اثنان بكدة وان لام وكن زوج وام وثلاثة كام وولد
 واربع كبت وام وكن زوجة وام وولديها وثلاثة كام وثلاثة كزوجة وثلث
 وستة عشر كزوجة وثلاثة واحتملاب واثنان وثلاثون كزوجة وثلث وثلث
 ابن واربعون كزوجة وثلث وثلث ابن وثلث **الفصل الثالث** في ذوي الارحام
 وهم كل قريب غير من تقدم من الجمع على ارباعهم وهم وان كثر هو ايرجى من اربعة اصناف
 الاول من ينتمي الى الميت وهم اولاد البنات واولاد بنات الابن وان نزلوا الثاني من ينتمي اليهم

ابن ينتمي

الميت وهم الاجداد والمجدان الساقطون وان نزلوا الثالث من ينتمي الى ابوي الميت
 وهم اولاد الاخوات وبنات الاخوة وبنو الاخوة للام ومن يرثي لهم وان نزلوا الرابع من ينتمي الى
 اجداد الميت ومجداته وهم العمومة للام والعمات مطلقا وبنات الاعمام مطلقا
 والخوالة مطلقا وان نزلوا واولادهم اذا علمت ذلك فلا خلاف عند من ورث
 ذوي الارحام ان من اتعود من هؤلاء حاز جميع المال وانما يظهر الخلاف عند الاجماع
 وفي ذلك مذاهب فخر بعضها ومالم يجهل منها مذاهبان احدهما مذهب اهل الشربل
 وهو الا يقس الاصح عند الشافعية وهو مذهب الحنابلة ومحمد بن ابي بكر كل منهم
 منزلة من يرثي به الا الاخوال والخالات فمنزلة الام والاعمام للام والعمات فتزول الاب
 على الارحام فان سبق احد ال وارث قدم مطلقا وان استوفوا في السبق الى الوارث
 قدر كان الميت غلق من يدلون به وقسم المال او الباقي بعد فرض الزوجية بينهم
 كأنهم موجودون فمن يجب لاشي لمن يرثي به وما اصاب كل واحد قسم على من ترك
 منزله كأنه مات وخلعهم الا اولاد ولد الام فيقسم بين ذكورهم واناثهم بالسوية
 كما صولهم مع ان ولد الام لومات وخلف اولاد ذكورا واناثا تقسم ميراثه بينهم للذكر
 مثل حظ الانثيين والاحكام والحالة للام فيقسم بينهم للذكر مثل حظ الانثيين مع انه
 لومات الام وخلصهم كانوا الغنم لادها فلا تقضي بينهم وعند الحنابلة وهم من
 للترلين ايضا انه اذا كان الذكر والانثى من جهة واحدة في درجة واحدة فالقسمة
 بينهم بالسوية لا يفضل ذكر على انثى والمذهب الثاني مذهب اهل القربانة وهو
 مذهب الحنفية وبه قطع البخاري والمتولي من اصحابنا وهم يقدمون الاقرب فالأقرب
 كالعصبات والظاهر من مذهبهم تقديم الصنف الاول على الثاني والثاني على الثالث

وان نزلوا
 اهل القربانة
 وهم اهل القربانة
 والحنابلة

اهل القربانة
 مذهب
 القربانة
 الحنفية

والثالث على الرابع فما دام احد منهم من الفروع فلا شيء لو احدث من الاصول وما دام احد من
 من الاصول فلا شيء لاولاد الاخوات وبنات الاخوة وبنات الاخوة للام وما دام احد من هؤلاء
 فلا شيء للاخوان والعات والاعمام للام وبنات الاعمام ومن يديهم وعن ابن حنيفة
 رحمه الله واية بنقدم الحنف الثاني على الاول وتقدم ابو يوسف ومحمد الحنف
 الثالث على الثاني ومن كان اثنيان فأكثر من صنف واحد من الاضاف الاربع فيؤخذ ذلك
 تفصيل طويل مذكور في كتب الحنفية وقد ذكرنا طرقا في كتابنا شرح الترتيب **المسئلة**
 على مذهب اهل التنزيل بنت بنت ابن وابن بنت بنت المال الاول لسببها للوارث ابو ام
 ام وام ابى ام المال الاول لسببه للوارث بنت بنت ابن وابن بنت بنت ابن اخو
 نصف المال الاول وصنفه بين الاخير من الثلثا عندنا وانصافا عند الحنابلة ابن اخ
 بنت اخ لام المال بينهما انصافا عندنا وعند الحنابلة بنت اخ لا يورث بنت اخ اب
 وبنت اخ لام المال الاول والثالثة على ستة للثالثة منهم وللأولى خمسة منهم ولا يورث
 للثالثة ثلاثة احوال فقفر بين الحال من الام المندس والحال من الابوين البارقي وبسقط
 الامر ثلاث حالات فقفر فان المال بينهما على خمسة للشقيقة ثلاثة ولكل واحد من
 الباقيين واحد ثلاثة احوال متفرقة وثلاث حالات كذلك الحال والحالة من الام لها
 الثلث الثلثا عندنا وانصافا عند الحنابلة والباقي للحال والحالة من الابوين عندنا
 وعند الحنابلة ولا شيء للحال والحالة من الاب ثلاث عتات فقفر فان المال بينهما كالحالة
 ثلاث بنات اعمام فقفر فان المال للبنت الشقيقة وحدها لسبقها للوارث مع
 العم الشقيق العم للاب بنت اخ لام مع بنت عم شقيق اولاب السدس والباقي للثالثة
 ثلاث حالات فقفر فانه ثلاث عتات كذلك الثلث للحالات على خمسة والثلثان للمعات كذلك

قال
 في هذه المرأة من بيتنا
 في هذه المرأة من بيتنا
 في هذه المرأة من بيتنا

وقد قال شيخ الزليبي ما فيه كتابنا في العلم **الكتاب الثاني في الولا** وفيه فصلان
الفصل الاول في نسب وهو زوال الملك من رقيق من اعتق مبدأ بغير الوصقة
 او بغيره او استولد بها فعنقا بالموت او عنق عليه بالثبوت والتحصن من مالك من غير غيره
 على مال فاجابه او اعتق نصيبه من مشترك فسر به او ملك تربيته فعنق عليه ثبت له الولا
 عليه ولعصبته للعصبة من باقهم ولو اختلف بينهما وان لم يرثه في صورة الاختلاف
 والولا بالنسب لا يباع ولا يوهب ولا يورث ولكن يورث به وكايلت الولا على العتيق المكرر
 الابن يثبت على اولاده واحفاده وعمل عتيقه وعمل مئيت عتيقه وانما يثبت على نوع العتيق
 بشرطين احدهما ان لا يمس الرق ذلك الفروع فان كان رقيقا فعنق فولاده لمعقده وعصبيه
 من بعده فان لم يوجد واقليت المال ولا عليه لمعق الاصول الشرط الثاني في
 ثبوت الولا لموالي الام وهو ان يكون الاب حرة الاصل على الصحيح واما عكسه وهو ان يكون
 الاب عتيقا والام حرة الاصل فيل يكون عليه الولا لموالي الاب لان يثبت اليه ولا
 تغليبا للحرة كعكسه الصحيح الادب قال الامام النووي رحمه الله في الروضة
فروع من مسروق وعنق فلا ولا عليه لمعق ابيه وامه وسائر اصوله كما سبق
 سواء وجدوا في الحال له فالبنت شرعناؤه ولاؤه لمعقده ثم لعصبته فاما اذا كان
 حرة الاصل وابواه عتيقان او ابوه عتيق فولاده لموالي ابيه وان كان الاب رقيقا
 والام معنقة فالولا لمعقها فان مات اب الولد والاب رقيقا بعد ورثه معنق
 الام وان اعتق الاب في حياة الولد اجبر الولا من مولي الام الى مولي الاب ولو مات الاب
 رقيقا وعنق الجدة اجبر من مولي الام الى مولي الجدة ولو عنق الجدة والاب رقيق في اجواره
 الى مولي الجدة وجهان اصحهما يجبر فان اعتق الاب بعد ذلك اجبر من مولي الجدة الى مولي

قال
 في هذه المرأة من بيتنا
 في هذه المرأة من بيتنا
 في هذه المرأة من بيتنا

في هذه المرأة من بيتنا

في هذه المرأة من بيتنا

تكون حصته من ذلك الموروث ثم تارة يعثر المقتني عنها بالفرايط وتارة يعثر عنها
بالكسور المشهورة فهو محير والاولى مراعاة خوف ذلك البلد ولزوم بلهها كان يقول
مثلا للام السدس من اربعة قراريط كان اولى وتارة تكون التركة مما يمكن قسمته كالنقد
او ما يقدر بالوزن او الكيل او العدة او ثمن او قيمة مالا يمكن قسمته او اريد قسمه
ما يمكن قسمته ولا يمكن بالقراريط فيقدر مخرج الفيراط وهو اربعة وعشرون
لتركة مقدارها اربعة وعشرون دينار مثلا ففيها في المصير كلها ان كانت التركة مماثلة
للتصحيح فالاصح لا يحتاج لعمل كزوجة وبنت وابوين والتركة عبد مثلك او
اربعة وعشرون دينار فتصح المسئلة من اصلها اربعة وعشرون للزوجة ثلاثة للبنت
اثنا عشر والام اربعة والاب خمسة ومخرج الفيراط او التركة مساو لكل منهما للتصحيح
فللزوجة ثلاثة قراريط من العبد او ثلاث دنانير وللبنات اثني عشر قراريط من العبد
او اثني عشر دينار والام اربعة قراريط من العبد او اربعة دنانير والاب خمسة قراريط
من العبد او خمسة دنانير وان كانت التركة غير متساوية لمصحح المسئلة ففي قسم التركة
خمس او جد بل اكثر الوجد الاول وهو المشهور ان تضرر نصيب كل وارث من التصحيح
في التركة او مخرج الفيراط وتقسيم الحاصل على التصحيح يخرج ما لذلك الوارث في المباحلة
وبعد زوج والتم واخذت شقيقة اولاب لو كانت التركة عقارا او اربعة وعشرين دينار
فاصل المسئلة ستة وتعول الثمانية ومنها قضي كما تقدم فاضرب الزوج ثلاثة
في اربعة وعشرين يخرج الفيراط او عدد الدنانير يحصل اثنان وسبعون فاقسمها على
الثمانية يخرج تسعة فللزوج تسعة قراريط في العقار وتسعة دنانير وللأخت كذلك
واضرب للام اثنتين في الاربعة والعشرين واقسم الحاصل وهو ثمانية واربعون

على الثمانية يخرج المسئلة قراريط في العقار او ستة دنانير ومنها اصل الاوجه وهو اعلم
تفعا لتأثيره فيما لا يمكن قسمته ايضا ان تنسب كل حصه من المقتني اليه وتارة من
التركة او مخرج الفيراط بذلك النسبة ففي المثال المذكور النسب للزوج حصته وهي ثلاثة
الى الثمانية مصحح المسئلة تكن ربعا وثمانية ربع الاربعة والعشرين وثمنا وذلك تسعة
قراريط او دنانير وان شئت قلت له ربع التركة وثمانيا وللأخت كذلك والنسب للام
اثنتين الى ثمانية تكن ربعا فلها ربع الاربعة والعشرين ستة دنانير او قراريط وان
شئت قلت لها ربع التركة ومن اراد معرفة بقية الاوجه مع زيادة قعليه بهذا شرح الترتيب
فقد اثبت فيه من ذلك بالعجب العجيب والله اعلم **الباب الرابع في المسائل المتعارفة**
وهي كثيرة وقد تقدم منها العزوان وتسمي بالعمريتين ايضا والنصفينان والمباحلة
والمشركة والالدية والدينارية الصغيرة وام الزوج والفر والمبرية والفحلة
والماونية ومسئلة الامحان والتماد والخرق والعشورية والعشربية ومخرج
وتسعينه زير من الله منه ومسئلة الغصاة ومنها الناقصة وهي زوج وام
ودلعا ومنها الدينارية الكبرى وهي زوجة وبنان وام واثنا عشر اخا واخا كلهم
والتركة فيها شراية دينار فخص الأخت دينار واحد وتسمي بالعامرية وبالشاكبة
وبالوقاية ومنها ام البنات وهي ثلاث زوجات واربع اخوات لام واثاني اخوات
لابوين اولاب اصلها اثنا عشر وتعول خمسة عشر وسها الدفاسة وساك
في المعايبة ومنها عند المالكية ملطبات ثلاث هي المالكية وشبه المالكية وعقود
تحت طوبى فالمالكية زوج وام وجد واخوة لام واخوة لاب ثلاثين للاخوة الجميع
عند المالكية والباقي بعد فرض الزوج والام للمجد وعندنا للزوج النصف وللأم السدس

والجد السدس لانه لا حظ ولا فرع للاب الباقى ولا شئ للاخوة للام انما فاق وشبهه **لحقه**
 صورته اذ كان بدل الاخوة للاب اخوة اشقاء والعم فيها عمدنا وعند عم الحاكم
 في المالكه فترث الاخوة الاشقاء عمدنا الباقي بعد فرض الزوج والام والجد ولا شئ
 للاخوة بمعا من الصنفين عند المالكه وعقرب تحت طوبه من زوج وام واخت
 من ام اقرت الاخت للاه يثبت فهي عند المالكه في الانكار من ستة وبن
 الاقارب من اثني عشر للبت منها ستة وللعصبة واحد والمجموع سبعة فيقتسم
 عليها نصيب الاخت للام وهو واحد فلا يصح فنضرب السبعة في الستة تبلغ
 اثنتين واربعين للزوج احد وعشرون وللأم أربعة عشر وللبنات القربى
 ستة وللعصبة واحد ولا شئ للاخت للام وانما لقيت بذلك لغفلة من تلقى عليه
 عما اقرت به للعصبة قال امام الحرمين رحمه الله في النهاية وقد اكثر الفريسيون
 من المغفلات ولانها ينفكها ولا جسم لا يواها انتهى والله اعلم **الباب الخامس**
 في مقابلة النسب والافار وهو باب واسع ونبه فصلان **الفصل**
الاول في مقابلة النسب فمن ذلك رجلان كل منهما عم الاخر صورتهما رجلان تزوج كل
 منهما ام الاخر فاولدها ابنا فكل منهما من ابليهما عم الاخر لانه رجلان كل منهما خال الاخر
 صورتهما ابنا فكل منهما من ابليهما عم الاخر فاولدها ابنا فكل منهما من ابليهما عم الاخر
 وفي ترتيب الجميع قال شخص باعني بخالي صورته ان اخا زيدا من امه تزوج باخت
 زيدا من ابيه او بالعكس فاولدها اولاد من ابيه وخاله انتهى وقبل فيها فخطبا
 يا من يسواله نعمتي قل خالي كبن صار عمي وقال الشيخ زكريا رحمه الله في آخر شرح
 الفصول الكبير رجلان كل منهما ابن خال الاخر صورتهما فكل من رجلين اخت الاخر

فيولد لكل منهما ابن امرأتان التفتنا بجليلين فقالنا موحيا بابينا وزوجينا وابي زوجينا
 صورتهما رجلان تزوج كل منهما ام الاخر وبن كل من السبايل التي سال عنها ابو يوسف ومحمد
 الشافعي بجلس الرشيد رحمه الله فاجابهما بذلك انتهى والله اعلم **الفصل**
الثاني في الافار ومن كثرة تكاد تخرج عن الحصر فمن ذلك رجل له خال وعم فولد
 الخالد ون العم فكل من يكون الخال ابن ابني لبيت وصورتهما ان يتكلم امرأة وينزوج ابنة
 امها فاولد لكل منهما ابن فابن الاب عم ابن الابن وابن الابن خال ابن الاب فلو مات ابن الاب
 عن ابن ابن وعن عم فكل من خلف خاله الذي هو ابن اخيه وعمه فاما ابن اخيه دون عمه وصورته
 جليل رات قوما يقسمون ما لا انفاس لا تعلموا ان ابني جليل ولد له ذكر الميراث وان ولد ثانيا وثي
 فالجليل زوجة الابن والورثة الظاهرون زوج وابوان وبنات فلو ماتت ان ولد له ذكر
 ورثت وورثت وان ولد له ابني لم يرث حتى يثبت ابن الميت وزوجة ابنه ان له آخر
 وهناك بنتا صلب ومن ذلك زوجان اخذا ثلث المال واخوانا لثمة صورته ابوان
 وبنات ابن في نكاح ابن ابنه آخر ومن ذلك رجل وبناته وبناته لا تصفين صورته ما نشت
 عن زوج هو ابن عم وبنات منه ومن ذلك امرأة وبنات اربعة اخوة اشقاء واحدا بعد واحد
 فحصل لها نصف امول العم كرم مال كل واحد منهم **المواجب** هم اربعة اخوة اشقاء للام ولثمة
 والثاني سنة ولثمة ثلاثة وللواحد درهم واحد فلو ماتت لاولاد اصابتها سنة درهمان وكل
 اخ درهمان فصار للثاني ثمانية وللثالث خمسة وللرابع ثلاثة ثم مات الثاني عن ثمانية
 فاصابتها سنة درهمان فصار للاربعه والباقي لاثني عشر ثمانية وللرابع سنة ثم مات الثالث
 عن ثمانية فاصابتها درهمان فصار لاثني عشر ثمانية والباقي لاثني عشر ثمانية
 عنهما اصابتها سنة ثلاثة فصار لاثني عشر ومن نصف مجموع الوالدين والقبيل بالذات لا اشرك
 بذلك في المغفلات لان المرأة ذلت جميع ازاها وظهرها بعضهم فقال
 ودارثة بعلا وبعلين بعدة وبعلا ابوهم ذوالنجاين معصرا

بسم الله الرحمن الرحيم

پاسر و ستایش خداوندیست که نوع انسا را پای برتری بخشید
بخشود است و باز انکس را کسری معافی نموده و درود فرمود
روان متر پیام او را آن سلی الله علیه و آله و سلم که ادب آموز و سنان
ازل است و دانی روز محطایست و عمل و برجایش و دانا و کینه
و فرزند پسندین او که در غریبی بی نیازند و در غنیمت داری خداوند
عجز از اقبال بعد چون زبان پاری بجهت عزالت تخطیست
سبک اینق در ممالک محروسه ایران همانا اندر طبع ارقی کائنات
اعدل بقاع و دیار است و ز نام نظامش موقوف اعدل ملک
اعصار از یار لغات مشوقه مست اول است و بجهت الله
در عهد سالیون دور روز افزون علمش قدر قدرت قضا
شوکت ملک بطلت بهرام آنکس بر جیس فرنگ شاهنشاهی
محمد شاه غازی لازالت سماء و دولت مد را را و بنا شوکت
قرار از یاسن تربت و محدلتی که درین ممالک محروسه موقوف
و قطان آن بکانت یار اقطاع کیهان از امعنوط اعلام علوم مرفوع

۱۲۸

کتابخانه
دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد

۲
و شوار دان مجموع خاصه در مملکت اذربایجان که قبض و بربط مور
و کفالت تمام جمهور این مرز و بوم از محاسن کفایت کار که از ان
در بار شوکت انوار بطلب فلکجانب بهین را جهر شاه
و بهین که هر دو دمان خلافت کیهانی شاه شازاد بهمن سیر
روشن فراتست که طراید علوم مسلم و رام است و فرایند فون
در سک نظام لکن لغت پاری را با اول و طرادی که در عموم
کتابت و خال مجامع بات دارد قاعده کتوبه و صرفیه نظر ننید
که تعلما را بکار آید و دیوان مترسلان بپاراید و اطفال انمو
تعلیم دشار نشاید و شیراز تعلیم از نیم نیا شد بل با جمال و تجال
لحمی پسندی که بختی این واری کشند از پاری یاد گیرند و
ایستاد و ارباشند که بعد از تحصیل قواعد تازی ازین مویابی نیا
خواهند بود و خالیا تواند بود که چون این کار را خورده و حقیر و بداند
پرامون تپش کز دین اند بند و شرمسار جانی عبس الکرم
بن ابی القاسم الایرونی تقاسما الله من الحق و وقایها الحق
تدریس فرزند احمد میرزا محمد علی را خود مراقب و جمعی از

از اولاد اجابت و سایر طلب بهره یابد و حواس قوای
همیشه کردار و فواید نا نوشته بخار و وایز ساله را بر چهار
فاین مرتب ساخت تا نو آموزندگان را بغیر وری این فتنه
عد وید قدرت مؤید دارد و فایده اول و فیدان
پاری و مدح پاریان بیاید دانست که بعد از لغت عربی که
کلام خداوندی از امانت است فصیح ترین لغات زبان
پاری است چندی شاهی ایتمه عا دین قایم سان
در غیر دلی مطهر است که سئل رسول الله صلی الله علیه
وآله عن میکا شل علیه السلام هل یقول الله تعالی
شکلاً بالقانسیة قال نعم یقول الله جل جلاله
چون کنم باین است که کار خبر آنکه پامرم و ابواللث سم قیدی
درستان آورده که نظر مبارک حضرت رسالت پناه شخصی افتاد
که اثر که خدای در او پیدا بود فرمودند که خدا شمع عرض کردی
فرمودند و لیمه که خدای چه امیزی اگر قدرت غاری بری بخش اگر
بر آن نیز قادر هستی کنشی و لیمه کن انمرد بموجب فرمان لیمه ماده

کرده بعضی رسانند در آن حال سر که ام اضحار میرسد حضرت ۳
میفرمودند فانه اتخذ لکم شوز با و محقق که انقض شود و
صرف است و در احتیاج شیخ طبری علیه الرحمة مطهر است که
جناب لایما صلوات الله علیه و آله و محلی که حضرت سلمان سلام
علیه سر فخور داشت خطاب میفرمودند که فرمودند که دیدم که
و نیز حضرت رسالت پناه فرموده اند که لسان اهل الجنة عربی
و فارسی درستی و در کتب تفاسیر و تفسیر آیه کریمه و آخرین
منهم ملایم الحقوا بهم و هو العزیز الحکم حدیثی ذکر کرده اند که
هو لاه العجم و حدیث بنوی در مدح و ثنای پاریان که
که لو کان الايمان في الدنيا لكانت رجالات من فارس
و چون زاده پاک حضرت امام زین العابدین سلام الله علیه و آله و ثنای
الطاهیرین از جانب ما در که شهر مانوبت یزدجردین شهریار است
سلاطین کسان که خلاصه مردم پارسند میرسد لهذا آن امام
در کتب انساب کریم الطهرین میفرمودند و از نیست که انحضرت
میفرمایند خیرة الله من الخلق ابی ثم انما فان الخیرین

که اکنون از پانچان گویند و زبان باری برفت کون باشد
چهار از جمله متر و کست که هیچک از آنها کتاب و نایه
و شعر گویند و آنها هر وی و سکر می را ولی و کست
و از کلمات این لغات چهار کاه در مثنی بلکه و غزلی اگر
بیاورند روا باشد و سه زبان دیگر است اولی که آن
کتاب نامه نویسد و شعر گویند اول باری است که مجمع
آن باری بر سر ملو است و در مرز فارس که دار الملک
اصطخر است مردمان آن سخن بگفته اند و اکنون در همه ایران
دویم در می آن لغتی است که لغضانی در آن بنود مثل شتر
و بد و در شریف و در مردمان مرو و شاه جهان و بخارا
منکلم باشند و وجه تسمیه آنست که مردمان در خانه پادشاهان
کیان با آن لغت سخن می رانده اند و تحصیل آن نیست که در
خانه بهمن بن اسفندیار مردمانی که از نواحی مختلفه بلاد
و مرسلاتی که از خوانب می آوردند بجهت اختلاف لغات
معلوم میشد و غرض از آنست که بهمن بکامی عصر فرمود که

این لغت را اشراع کردند و مثال صادر شد که عرفان و مراد
به باین لغت باشد و در در خانه هم باین لغت گفته شود و سیم
پهلوی که پهلوی پارس محشر است و وجه دیگر در تیره
انها که کور است لیکن باشد امضا شد فایده سیم در
چگونگی زبان باری باید دانست که خرمه کلمات باری
بجسب وضع ساکن میباشد و در ترکیب کلمه می کشور و کلمه می کشور
میشود چنانکه در جای خود بیان کرده ایم و کلمه مرکبی بود از
حروف تخی که گویند و شنونده از آن معانی باز یابد
و کسیرین کلمه دو حرفی بود اول متحرک تا بد آن غارتوان نمود
و دوم ساکن باین توان باز است و چه ابتدا بحر متحرک
و وقف بحر ساکن صورت بند چون کل و دال و نایه
و بحر و اکله شود بکشت و از آن با اشتغال بعضی شوا میسید
که اگر حرفی را برای دریافت معانی کونا کون در او ایل یا او
یا او چند کلمات می آورند چنانکه در فامین ننم مذکور شود
و بیان کلمات یعنی نظم و ترتیب آنها را سخن گویند و سخن بر دو گونه
لغظا و خطا

باشد یکی پر کند که تازی سر گویند دیگر بوشه که نظم و شعر
 خوانند و شعر در لغت تازی دشمن و در ک معانی نمودن است
 بحدس درست و استدلال راست و در اصطلاح علمای عرب
 سخن باشد با معنی و موزون و متکرر و متساوی و مضمونی که قابل
 قصد موزونی آن کرده باشد با معنی گفته شد که میان این شعر
 شعر بیرون رود و موزون قید شد که شریح خارج شود و متکرر
 که مصرع را شعر گویند چه اقل بیت شعر نامست و متساوی قید
 کرده آمد تا فرق میان مصرعها بنویسد یعنی سربکی بر روزنی جدا گانه
 نباشد و مضمونی گفته شد که سخن متقافیه را شعر گویند و قافیه عبارت
 از حرفی که مکرر شود در الفاظ مختلفه که در اواخر اسباب باشند
 و قابل قصد موزونی آن کرده باشد گفته شد تا بیرون رود از
 حد شعر که میسکه موزون باشد بی آنکه گویند قصد موزونی آن
 کند مانند کلام خاتم افریتم و انتم تشهدون ثم انتم هولاء
 تقتلون و کلام خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله و سلم
 الکرم بن الکرم بن الکرم بن الکرم که اول برون

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن است سه بار و دوم برون فاعلاتن
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن چهار بار و اطلاق شعر بر کلام خدا و
 خاتم الانبیا و انبیا باشد و اول گویند شعر حضرت آدم علیه
 السلام است طبعت سربانی در مرثیه با پیل و فیکه قایل او را
 است و شعر عربی که با حضرت نسبت ترجمه همان شعر است
 اول گویند شعر عربی بعرب بن قحطان است و اول گویند
 شعر پارسی بهرام گور است و شعرش اینست منم آن سلیمان و منم
 آن شریله نام من بهرام گور و منم نیم جلیله بعضی گویند بعضی
 نیم خند سر قدسیت و شعرش اینست ایوی گوی در دشت
 بگونه دودا چون نزار و یار بی یار چگونه رود اوینا و یکه
 و قصیده سربانی را رود می کرده است فایده چهارم
 در بیان تعداد حروف تبحر که نزد عرب و عجم است
 و شمرده میان دال و ذال بدانکه بنای کلام عرب بر بیست
 و شش حرف است و اینهمه بر سه گونه باشد اول سروری
 و آن در حرفی بود که دوازده است و با و تا و تا و حا و

در لغت معنی جرات است و در اصطلاح فطریه مرکب از حرف
 تنجی که کوین و شنون را معنی شد و کلمات جمیع لغات بر گونه
 باشد اسم فعل و حرف زیر آن کلمه بی آنکه بدگر کلمه بودند با
 دلالت بر معنی یکدیگر یا نه قسم دوم را حرف گویند مانند از و در و در
 لغت معنی ظرف و کنار است و قسم اول یا نزدیکت یکی از سه
 زمان که گذشته و اکنون و این است یا نه اول فعلت مانند
 و زن و زن و در لغت معنی کار است دوم اسم مانند زن
 و زن و در لغت معنی نام و نشان است و را و نامیدن یا نه
 روشنت کلام در لغت انجیر است که آدمی بدین سخن گوید و
 اصطلاح انجیر است که فراموش باشد از دو کلمه یا بیشتر که کوین و
 شنون را فام تمام بحث که مثلا خدای باشد است و بنوع لغت
 و اسم بر دو قسمت مصدر غیر مصدر مصدر در لغت
 محل صادر شد و در اصطلاح پارسی کلمه است که در خبر
 دال و نون یا ت و نون باشد بطریقی که در وقت افتادن نون معنی
 مصدری در دیگر صیغها بر جای ماند مانند خواندن و نشستن

بعضی از اسما هم افتاد معنی مصدر کنند که از اینهم مصدر گویند
 و آن چهار گونه است اول صیغه امر حاضر است که در خبر
 شین معنی باشد مانند دانش و پرورش و دوم صیغه فعل مضارع
 که لفظ آن با آن الحاق شود همچو کفارش و رفتار نیم اسم جاری
 است که مذکور سای مصدری بود همچو مردی و مردی
 چهارم صیغه فعل ماضی است که مضاف شود یا موصوف
 یا مضاف الیه مثال اول مولوی فریاد نیست
 یحسان دید جان با دجیم کان معنی آنست و این را اسم
 مثال دوم خواجه عجمی گوید گفت نفرینش را که دیدم و لکهر
 پس نیاستم از و کردن بکب مثال ستم شیخ سعدی گوید
 که ای من چون گشت امکان گفت لب از و گریه مرده بر مخم
 و همچنین است وقتی که صیغه فعل ماضی یا یکی دیگر که تقابل مغوی
 دارد گفته شود مانند دید و باز دید و داد و سدید و کاه
 در اشعار پیشرو طند گوره هم معنی مصدر را باشد شیخ گوید
 پتوهر است بخلوت شست حیف بود در چمن روی است

و تفسیر در لغت گردانیدست مطلقا اعم از ذاتی و منفاتی و کما
 در اصطلاح علمای صرف گردانیدن مصدر است بسوی صیغها
 مختلفه تا پس از آنها گونه گونه معانی و صیغه در لغت معنی
 ریخته است و در اصطلاح سیات و یکتا کلمات را گویند بدان که
 در اشتقاق بعضی ماضی را اصل گرفته اند و برخی مصدر را اولی جو
 در عربی مصدر را ماضی اشتقاق کرده اند در پارسی هم اینست
 و اگر کسی اعتراض کند که مصدر با وجود کثرت حروف چگونه خد
 اشتقاق میشود جواب گوئیم که محققان در اصالت اشتقاق کثرت
 و قلت حروف را معتبر ندارند بلکه بهر ت و شیوع نظر کار دارند و شک
 نیست که در همه لغات مصدر از شهر است و چنانکه مذکور شد
 در آخر مصدر یا دال و نون باشد یا تا و نون اگر دال و نون بود
 پیش از دال یا الف باشد مانند ایستادن یا تا مانند بستن
 یا را همچو سپردن یا نون همچو ماندن یا و او همچو آوردن یا یا مانند
 کردن و اگر تا و نون پیش از یا یکی از حروف خشف باشد و
 و قیاس تشریف همه مصادر در فاین ششم مذکور کرد و ان شاء الله
 چون

و چون نظر بقول حق مصدر در کلام است لهذا همه ۹
 معنای اسم مشتق و فعل را که کلام از آنها فراهم شود
 از مصدر رینا کنند و از وی دو واژه صیغه باز کرد و
 که ده تا از آنها افعال است ۱ فعل ماضی ۲ فعل مضارع ۳
 فعل امر حاضر ۴ فعل نهی حاضر ۵ فعل مجزعه فعل نفی ۶ فعل امر غایب
 ۷ فعل نهی غایب ۸ فعل استعظام ۹ فعل تعجب و دو اسم است
 ۱۰ اسم فاعل ۱۱ اسم مفعول و بر طبق تعداد تعریف هر
 کدام از صیغ مزبوره را بیان کرده گوئیم که فعل ماضی را
 از مصدر رینا کنند بدینوجه که نون علامت مصدر را
 از آخر کلمه انداخته حرف پیش از آن را ساکن نمایند مانند
 مانند آمد و رفت از آمدن و رفتن پس فعل ماضی کلمه ایست شلوخ
 که در آخرش دال مایه ساکن بود و در جمع بستن نفی و صیغه آن
 در زبان پارسی شل است بدین ترتیب آمد آمدند آمدی آمدید
 آمدیم آمدید ماضی است موضوع از برای مفرد و
 اعم از مرد و زن و فاعل آن کلمی اشکار میشود چون درین

که اسلوب کلام شعر نیست که خواجه وقوع این شرط
 و جزا را با استقبال زبان منوط کرده است فعل امر را فعل
 مضارع میگیرند و دالی که علامت مضارع است از احز
 مضارع انداخته فایده اش را ساکن کنند مانند کلمه زن از زن
 فعل نهی عبارت از فعل امر است که مصدر بهیم نهی باشد مانند
 مزن و هر یک از امرونی را دو صیغه است مفرد و جمع و
 فعل جمع عبارت از فعل نهیست که مصدر بهنون یعنی بود
 مثل زده است و فعل نهی عبارت از فعل مضارع مصدر بهنون
 نهیست اعم از یک کلمه می باشد بر سر آن باشد مانند میزد و میزند
 زود می آیند در سنگ و غالب در شتر و نظم نهیست که لفظ
 می بعد از نون یعنی باشد و کاهی بصورت و زن پیش از آن
 بود و خواجه گوید در سن این عجیب قدیم است و بدین می زد
 که مرابی می معشوق بر می زد و فعل امر غایب و نهی
 غایب عبارت از فعل مضارع مثبت نهیست که مصدر
 بلفظ باید باشد مثلاً باید بزند و باید نزند و کاهی نهی

نموده اند که در این کتاب

مانند زن و زن و مزن و مزن

مر

هم که برای دعاست و پانزدهم در ذکر حروف بیطه خواهد بود ۱۱
 علامت امرونی غایب باشد و بخا و کما و کوند و کای
 لفظ کو که بر سر مضارع مثبت و منفی باید مانند گوید اند و گو
 نداند و کاهی این لفظ در آخر فعل مضارع بود چنانکه شیخ گوید
 فحش میدان از دوت سپار مرد بخند ان بزند کوی کوی
 و فعل استفهام عبارت از فعل ماضی و مضارع است که مصدر
 بلفظ آیا بود و همچو آیا بود و آیا بود و فعل تعجب فعلی است که
 مصدر با لفاظ زهی و سخت و چه عجب و عجا و چه خوب
 و خبی و سخت و آیا و آیا بود و امثال آنها و سخت
 و هر یک از افعال شگانه مزبور در شصت و نه صنف است و در هر
 که یاد کردیم و اسم فاعل کلمه است موضوع مران را که فعل
 از وی سرزند و عنا مشکت میانه حال و استقبال و از
 فعل مضارع بنا کرده و لای که علامت مضارع است
 پند ازند و بجای آن میون و دال و یا یا الف و نون یا الف
 شش پا و رند و از گوید کونین و کویان و کویا گویند

و صیغه اسم فاعلی که در آخرش الف باشد در مقام مبالغه استعمال شود و گویند فلان دانا است یعنی پر داننده است و اسم مفعول کلمه ایست موضوع مراز اگر فعل بران واقع شود و از فعل ماضی با کرده های خفی شایا با انضمام لفظ شش ماضی پیافورند سلاکته و کسه شده و این صیغه اسم مفعول صورتی مشتبه شود و فعل ماضی که در آخرش ثانی پایان جر که باشد و فعلی نیست که اسم مفعول بدو صیغه صرف شود و فعل ماضی پیش صیغه و صیغه که در آخرش ثانی خفیت اگر باری علامت مفعولیت کسه شود اسم مفعولست و بار وابط و دیگر اکثر اوقات فعل ماضی است و فرق معنوی از قراین متعالیه فهم و استنباط میشود و قاعد فعل مجهول را بجا خطه مناسبتی که با اسم مفعول دارد و اینجا ایراد کنیم که مجهول فعل عبارت از اسم مفعول است که با لفظ شدن در مصدر مجهول و با صیغ دیگر آن باب در سایر صیغها استعمال شود مثلا ارد استن دانسته شدن از دانست دانسته شد گویند و علی بن اقبال

و در لغت پارسی عن باره صیغها یک در لغت عرب شوا ۱۲ مصدر است جامد نیز استعمال شود و صیغه مخصوصی بجهت انها وضع شده است بلکه علامتی جداگانه است که با وایل و او آخر اسمای جامده و مضار و داخل و الحاق میشود لهذا ان صیغها را در ذیل مشتقات ایراد کرده در اخر این فایده که مشتملست بذکر صیغ عربی که در لغت پاری هم مست ذکر می کنیم و انها عبارتست از اسم تفضیل و اسم منسوب و اسم الت و اسم زمان و اسم مکان و بنای نوع و بنای میز و اما اسم تفضیل کلمه ایست که در آخرش لفظ تری بود و اعظم از شوق جامد مانند خوبتر و زنده تر و اسم منسوب کلمه ایست که بذیل الفاظی باشد که مفید معنی نسبت یا انصاف بصفت بود مانند یابی است و الفاظ مند و ناک و وار و یار که تفضیل انها در بیان حروف مرکبه خواهد رسید و اسم الت کلمه ایست که در اول لفظ الت بود مانند الت زدن و علامت اسم زمان روزگار

یک از حرف تنجی که در مضارع فعل ماضی است در مضارع
و امر تنجیه حرف دیگر باید یا مخذوف شود و که امر یک بحال خود
باشد بد آنکه این قیاس را در محک اکبرت فرس حاصل شود
بعد از رفع آنچه در غیاب استخراج شد نوشته اند بر مگر که رواج
دانش را بر دواج اسایش ترجیح ده لا رزم باشد که غور کرده
آنچه باید بفراید و سرجه یافته شد یک ترمیم فو ای که گفته
اول صیغه مصدر یک مثنی از علامت مصدر الف باشد مانند
افتادن امثال آن در مضارع و امر الف انداخته افتاد
گویند و دو صیغه مخالف این قیاس از نو درست یکی داد
که در مضارع و امر الف بهای متوزع بدل شود و ده و ده گویند
و دیگر شدن که در مضارع و امر الف نیافته و بانی هم در
مضارع میفرمایند و گشاید و بجای گویند و صیغه مصدر یک مثنی
از علامت مصدر تا او با و تا و چشم نظر زنید و دویم مصدر یک
مثنی از علامت می خابود مانند صاحب و سخن و بخت و
مانند آنها خارج از برای همه در مضارع و امر بدل کنند و سازد و ساز

دوازده و سوز و ریزد و ریزد گویند و در شناختن که میسر شد ۱۳
بدل شدن شناسد و شناس گویند بجهت قرب محسوب است که از این
ست و پارسیان ایند و حرف را بهیچیک تبدیل نمایند یا از این
و مخالف قیاس این چهار لفظ است اختن و بختن و شناختن و سخن که
از سه مصدر اول مضارع و امر میسازند و در چهارمی یا و خارا
بلام بدل کرده کس که گویند و صیغه فروختن چون شکر سیان
می نمودن و روشن کردن و همچنین و سخن میسازند و شنیدن و سخن جا
برای جدایی و لغت در فروختن و دوختن بدو معنی اول سخن
بدل کرده فروشد و دو شد و در دو معنی دوم برای بجهت
فروزد و دوزد و گویند و مصدر یک مثنی از علامت می
وال و ذال باشد بنظر بنسب استیم مصدر یک مثنی از علامت
دی را باشد در مضارع علامت مصدر را انداخته دارا
مشتوح سازند مانند خوردن که خورد گویند و مخالف قیاس
این باب لفظ گردنت که را مبدل نمون شود و مصدر یک
قبس از علامت می را باشد خبر لفظ زدن بنظر زنید که

که در بنای مضارع نونی افزوده زندگوییست تا مشبیه باشد
چهارم مصدر یک پیش از علامت وی سین باشد و بعضی الفاظ
بها و در برخی بوا و یا و در میان یا حی طی بل شود مثل حستن که چهار
حستن که جوید و پر استن که پراید گویند و بستن و استن و حستن
که در اول سین نون و ال بدل شدن گویند و در دوم میافند
و اند گویند و در سیم نون و تخم گویند و در چهارم لام و کسک گویند
و در پنجم یا و سین افتاده نکر گویند و در ششم یا و نون و نشند گویند
پنجم مصدر یک پیش از علامت وی شین بود و در مضارع برای مطلق
بدل باید مانند که اش که گذارد گویند و مخالف انتقاده حستن
کاف یا رسی مضوح و کشن کاف تازی کسور شدن و کشن
قل و نوشن و شستن و افرا شستن است که مضارع اول
مانند مضارع کرد نیست و در دوم مضارع ندارد و در سیم
واوی میان در آورده شود گویند و در چهارم شین کمال خود بود
کش گویند و در پنجم و ششم سین بدل شود و نویسد و یسد
گویند و در ششم لام و اند گویند و در ششم زای مجز و حرف غین

و کستن و کستن و شستن
مخالف اقیاس است

و افازد گویند

مضارع

بنظر رسید ششم مصدر یک پیش از علامت وی فاء باشد یا بوا ۱۵
بدل شود مانند کافتن که در مضارع کا و و گویند یا سا مثل
کوفتن که گوید گویند و در مضارع ضفتن که سبب گویند یا در مقابل
فاست و چون بون نیک بلفظ در نیاید و بحر شومین معلوم
و گفته شود که گوینا نو زانیا و روه اند و پذیرفتن و الفتن و نهفتن و
کرفتن خلاف قیاس است که در مضارع اقل و آخر فاء
میافند و پذیرد و گیرد گویند و در دوم و سیم مضارع میافند
و مصدر یک پیش از علامت وی کاف و لام بنظر رسید باشد
هفتم مصدر یک پیش از علامت وی نون باشد و مضارع
بحال خود مانند مضفوح باشد مانند راندن که راند گویند
هشتم مصدر یک پیش از علامت آن میم باشد و مضارع یک
حلی بدل شود چون آمدن که در مضارع آید گویند و صدیک
قل از نشان مصدری یا بود بنظر رسید نهم مصدر یک
پیش از علامت آن واو باشد و مضارع بالف و یا
بدل شود مثلاً در نمودن که نماید گویند و بودن غنودن

و موصولات در بیان ضمائر و اسما و اشارۀ و روابط و آنکه حروف کلمات ضمیر شش است سه از آنها مفرد و ساکن میباشد و آن هم و تا و شین و ث است و سه دیگر مرکب که اوایل و او اخر آنها هم وضعاً ساکن بود و او اخرشان در ترکیب حرکت پذیر و که مای حطی و میم و یای حطی و ال و نون و ال است و اینها را بجهت حصول معانی کوناگون در او اخر کلمات میاورند میم در او اخر اسما و صفات و افعال ضمیر متکلم واحد است معنی من میم زرم و موزن نام و هم و چون فعل مقدم شود معنی مر است چنانکه شیخ سعدی فرماید مطیع را می توام کرد و میخواست اسیر حکم توام کرشمه بخواهی نیست که میم توام در هر دو صراع معنی نیست و میم دلم و میم معنی مر است یعنی دل مرا و تن مرا و کای می توخر از فعل هم معنی مرا اما باشد شیخ گوید بدیع آمد صورتش در نظر و لکن معنی ندارد خبر و در دو صورت میباشد فعل متعدی بود و آنچه در باب الفیه تحقیق است این است که میم در او اخر اسما و صفات بی

فر

فعلی مقدم یا می توخر از آنها باشد و در او اخر افعال لازم ۱۷ افعال متعدیه در صورتیکه میم غیر فاعل باشد معنی من است و چون اسمی یا صفتی مفعول فعل متعدی استعمال شود که میم در آن ان بود اعم از صورت تقدیم و تاخیر معنی مر است و کای این میم را بقصر میمی که و فقره سابقه باشد محذوف ساری انوری گوید القصر تا کشته شود بخانه زود در باز کرد و بار بار است و یعنی آمدن و بار میم و تایی قرشت در او اخر اسما و صفات ضمیر واحد حاضر است معنی تو میم سبب غلامت و زوی دهنده است و در او اخر افعال و او که و اگر و مکرر کن و کنون و چون و باید و شاید و امثال آن از جمله الفاظیکه رابط فعلی مقدم یا می توخر یا طام را میضم خواهد داشت معنی ترا داشته اینها را بنظم گویم تا خوانندگان از انشای طافراید در اخر فصل خیا که شیخ گوید سعدی کفشت که مرود در بند عشق نیز نظر بکنند و فراسیاب را و در اخر او مولوی فرماید اوت روبرو باشد از معرفت زوت بازده و سرافراست

و در آخر اگر چنانکه شمع گوید کرت هزار بدیج بحال می آید
ببین و بگذرد و خاطر هیچکس را و در آخر کافی بطه خواهد گوید
ای نازنین هر توجیه مذکور شده که سخن باطل از زیر دست
و در آخر که شمع گوید ای باد بوستان کرت نافه در میان
وی مرغ اشنا کرت ناله در پرست و در آخر من سس گوید
ای که رحمت می نباید برنت آفرین بر جان و رحمت برنت
و در آخر کنون هم او گوید کنونیت که امکان کھارست
بگوای برادر لطیف و خوشی و در آخر شاید و باید هم گوید
چو جای بزرگان نمی شایست ره و رسم مردی نمی بایدت
و اگر تا در آخر همی باشد که بعد از واقع شود یا از معمولات
فعل بود در صورت هم مربوط به عامل حقیقی است یعنی
تراست چنانکه شاعر گوید جهانست بکام و فلک یار باد
جهان آفرینت بکند ار باد و این حکم جاریست در شین و نیم
و شین قرشت اگر در آخر اسما و مابقیش مکتوب بود و جزو
کلمه نباشد مفید معنی مصدر است مانند امر زش و بخش و این

شین در آخر فعل امر می آید همیشه و بعد از الحاق از اعلیت ۱۸
در آورده اسم مصدرش کند چنانکه مذکور شد و اگر
مابقیش مفتوح بود ضمیر واحد غایب است یعنی او مانند
اسبش و علامش و در آخر افعال و الفاعلی که در تا
مذکور شد یعنی او راست و یا و نیم در و آخر اسما و
مفیات و افعال ضمیر مکتوم مع الفی است همچو مردنیم
و ایمیم و زننده ایم و یا و دال در و آخر اسما و صفا
و افعال ضمیر جمع حاضر است مانند مردانید و میدید و
توانکرید و نون و دال در و آخر اسما و صفات
و افعال ضمیر جمع غایب است مانند مردانند و میدند
و توانکرند و سرکاه یکی از این ضمائر شکانه را بگوید که آخر
آن با بود و الحاق کند ضمیر مفتوحه با و ل اینها در آورند تا
دو ساکن جمع نشود همچو جابه ام و خانه ات و این
و گفت ام و گفته اید و رفته اند و اگر آخر آن کلمه الف بود
باز هم ضمیر مفتوحه با و رند و بیایدن نمایند همچو ما مییم و شما میید

کلمه کار رابطه کند همچو خدا کریم و خوش و نیکین که در مثال اول
کسره میم و در دویم نون ساکن بمنزله رابطه است و قاعده
اعلای است در بیان اطلاق که شود فایده هفتم
در بیان حروف بدانکه حروف بر دو گونه است بسیطه و مرکبه
بسیطه اینهاست اب ست ج و زش که من نهی
که مفرد و نیز گویند و اینها را بجهت دریافت معانی مقصوده
در اوایل یا واسطه یا اواخر کلمات پیاورند باید دانست
که الفی در اوایل کلمات بر دو گونه بود صلی و وصلی
صلی هم بر دو نوع است اول آنکه اگر بقیه کلمه معنی خلل رسد
مانند انجام و اندام که اگر انجام و ندام گویند معنی اول فوت
خواهد شد دویم آنکه اگر پند از کلمه معنی خود را میخند
همچو فکرم و فوس و فکرم و فوس و این در شعر و با باشد
چنانکه خواهی شنیدی دیده دریا کنم و صبر بصراف کنم
و اندرین کار دل خویش بدریا فکرم و شیخ سعدی گوید
یکدم که چشمم بخت زینهار پیدار باش تا زود عمر بفسوس

و صلی آنست که در سر کلماتیکه بی الف موضوع است ۲۰
آورده شود و معنی خلل رساند و اینهم در نظم و با باشد مثلاً
در پر ویز و بیداد که پر ویز و بیداد گویند و غالب آن
است که در سر الفاظیکه که حرف اول آنها بای ایجد
است بیاورند چنانکه حکیم فردوسی در اغلب اشعار
بر سه الفاظ با و بی و برا آورده است و این الف را
الف تقریه هم گویند و از جمله الفبائی که در اوایل ساوید
الف مضمومه است که معنی تعجب باشد استاد منجک گوید
اگر خلق را باشند جویمان چو یابندت فرو گویند گویمان
والفی که در واسطه کلمات آورند بر پنج گونه باشد
اول آنکه پیش از حرف آخر افعال آورند و آن دو معنی بخشد
یکی دعای نیک و بد شیخ گوید پس از مرگ جوانان کل مانا
پس از گل در چمن بلبل خواناد دویم آنکه عوض بای ایجد که در سر
فعل مضارع است پیاورند چنانکه گویند در پای تو میرام
یعنی میپریم و حق امینست که این الف را اگر چه لغویون جدا

شمرده اند و کن نظر بر این که لفظ میرام و امثالش در معنی
 با صرف استعمال شده است و اگر بدل آن میبود
 بدل و بدل منه روید و لهذا اقرب بصواب
 اینست که اینهم از جنس الف دعا باشد چنانکه شیخ گوید
 یکی دعا گفت سر عونت از سر صد خات در فضل خیرین پیام زاده
 سیم الف زاید که بجهت زیب کلام یا ضرورت قافیه
 بیاورند مانند بکار و تمکار که در اصل سکبر و سکر
 بوده است شیخ گوید در آن مرزگان مرد و شیار بود
 یکی مرزبان ستمکار بود و چهارم الفی است که برای تواتر
 و ملاست میان دو لفظ متجانس در آورند همچو خند خند
 و دوشادوش و نوشادوش و اگر بی الف گویند
 خالی از سلاست روانی خواهد بود پنجم الفی است که
 افاده عموم و تمام کند همچو سراسر و سراسر یا خواجه گوید
 همچو کلبرک طری سب و لطیف همچو سرچینی حله سرایمی خوش
 ششم نمبر که واو عطف است همچو نکاپوی و نکاد و نکاپ

و میرمنی الف با
 نیز استعمال میشود

و یا با

و یا یا سوی این الف جز این چهار را بنظر نرسید و الفی که در ۲۱
 و آخر کلمات آورند برش گونه بود اول مذ و آن جمع می بود
 مانند کشته شیخ سعدی حکامها بخار اصناما بتا بهارا
 منجرم ندانم که تو خود چه نام داری و غیر حقیقه سم او گوید
 خوشا وقت شودید کان بخش اگر زخم نمیند و کرم مرش
 و ندای غیر ذوی العقول به ایرتله باشد بموجب و جهانا و
 الف نمبر که مذ معنی ندبه و استغاثه هم مفهوم میشود و دوم
 الفیست که بجهت دعای نیک و بد پس آورند حکیم انوری گوید
 وقف باد بر جمال و جبه عمرت کاکا زاکمه در اوقاف احکام میبرد
 و کای حکم یکسد و مبالغه این الف را با الی که در مابیل
 آخر افعال بود جمع نمایند مانند کم شود از جهان نام سفر
 سیم الفیست که افاده معنی فاعلیت کند همچو دانا و
 پنا که معنی داننده و پسندنده است و این الف غالب در
 تمام مبالغه کشته شود و چهارم الف اشیاع است
 و از اسفندین از بابت الف اطلاق عربان گرفتند

که اتحاد نظر میاید و اگر تعینت را با صناعت نمود این معنی
 ایراد نیست ششم چنانکه درین فرد مسعودی بعد از
 بنعت گوید تا غایب از حدت کرد در دل من شادی خلاص اثر
 نهم استعلا حکیم طوسی گوید خوشم او رم شاه کاوس کسیت
 چهار دست یازدهم طوسی کسیت و سیم ششم است و عجب است
 رویت بکل وایم و مانع گوید سرانکه بود است نظر است
 یازدهم زینت و نیکند ذی الاشتقاق هم گویند
 در قوی که بر سر شتقاق است پا و رند و این با کسور
 مگر آنکه حرف بعد از آن مضموم بود یا آخر حرف شفو
 مثلا بریدن و بریده و برنق و در نظم رواتر باشد
 دوازدهم زاین و آوردن این جزو نظم خوب نیست
 شیخ سعدی گوید سکت از مردم مردم از ارباب
 زن از مردم موزی بسیار به و در صورت ثانیه کرد
 محفل ماضی باشد فعل امر زینت و سیم است و در
 و نظم شایسته و اگر با بعضی از حروف شفو یا مضموم شود

مضموم باشد و در غیر این دو صورت مکرر و در ۲۳
 فعل مضارع تخصیص با استقبال کند چنانکه مذکور شد تالی
 معنی انحراف در بیان صیغیه مذکور شد در اینجا حرکات
 این و ماقبله را ذکر کرد و گوئیم که این تا پیوسته ساکن بود
 که آنگاه که الف نون ادات جمع بان الحاق شود که در
 این الف اقتضای فتح ماقبل کند خواه حافظ فرماید
 عثمان با و امراد ایسا قیان بنم حم کرچه جام مانده بر می و در آن
 و حرکات ماقبلش بدینوجه است که ماقبل آن یا های بسته
 یا حرف صحیح و دیگر یا حرف مذ در صورت نخستین علب
 و الفصح اینست که بعد از ما نمره مجلبه بجهت دفع ملاقات و
 ساکن در آوردند و جوی کرمانی است پخت ناده میل کل و بر کسم
 نادم بنده است از ده سر و چشم و گاه بار انداخته تا را بحرف
 پیش صوتل و در شمس فخر است زرو یا قوت و لعل اندر صر
 نهند روی کیه یا تنکو و در صورت دومین ماقبل وی ممت
 مفتوح بود الا ضرورت را که اسکان و است حکم انور است

صورت
 بکام

در کوبه طوطی شب بر نیره بند کانت رحم
 و در صورت یمن اگر الف مد بود اغلب بایستی تیره و سنگ
 رو باشد زیاده نمایند چنانکه درین فردا استاد لطیفی
 چون باد به عصای پرن عاصی شود و نه عصایت
 و کاسی این بار بضرورت پندارند حکیم ناصر علوی است
 چون آیات پنجم پنج آسانی خود سوخته میگردی کار اسمی بسا
 و اگر آوردن یار و انبوه الف و تا سر دور اساکل استعمال
 کند حکیم طوسی فرماید بدین نام چون باز کردی بجای
 بگو مات خوانندیل رنمای و اگر او بود گاه سرد و در آن
 کند شج کوید کیست غمزه کردن تمام بود معشوق خروچی محتاج بود
 و کاسی و اورا معشوق سازند لطف کوید کمان اروت پسته مارا
 بتسبیخ غمزه که که میوزد و کاسی بایسم بعد از او و میزاید
 و در بای می یک پیش از تابو و صورتش مذکور جاربت
 جیم عربی نشان تعریض یعنی در آخر اسم عمی دلیل عربی
 بودن است چنانکه در آخر با پنج و جیم پاری که بای بیان

عمره در آخرش بود بر وجه آید یا در آخر کلمه باشد یا اول ۲۴
 در صورت نخست نشان تصغیر است چنانکه خواجسته شریف
 ایست که مشور شبازی من ازان کجایچه برورد بطریق
 و در صورت دوم یا اسم است یا حرف و صورت اولی
 دو معنی دارد اول اگر غیر ذی عقل چنانکه شیخ سعدی گوید
 چه باز در دولت آمد که مهر کنی چه شد که یار عزیز از نظر فکری
 دویم معنی چیز ممو گوید مرغ جانی رود که چنین بود
 به جانی رود که چه نبود و در صورت ثانی به معنی در
 اول علت و اغلب در نشر گفته شود چنانکه گویند
 پند خردمند شو چه پند زیور میثمن است دوم الطبع
 سهیم غایت چهارم معنی خندان که چون بر سر لفظهایی
 که کثرت کج شد با و رند ضمنا مفهوم میشود چنانکه شیخ گوید
 چه در ختمای طوطی نشانده ایوا تو بهیروار الفت بهمن کبابی
 که در حقیقت معنی اسلیمان استفهام است و این
 عارضی و ضمنی است پنجم تسویه و در صورت دو کلیه یا

استفهام

انها محبت مصغر بنا کنند بخود خطاب شبان بخدا تعالی که بود
بنظم آورده است و تحت بسم ایاکت وقت خواب آمد بروم جانت
و مولوی همین معنی که از تغییر کلماتی تحریف را بود و در فردی میفرماید
کاف رحمت کهنش تغییر نیست جد گو و فرزند کم تحریف نیست
و در اوایل کلمات که مایه جان حرکت در آخرین بود
کسور بود و بر دو قسمت است و حرف در صورت
نخست و معنی دارد اول استقام از دمی عقل شیخ گوید
که برگشت که بوی میساید که میرو و که چنین پذیر میاید
ش با کاف اول مرد و مصرعست دوم نم نم
کس و اغلب اینست که بعد از لفظ کیفه شود و سوز
سر که شیرینی فروشد شیرینی بر بوی خوش یا که پیر میزد یا عسل را پیر
ولی آنکه لفظ سر بر آن مقدم بود هم در شعر بعضی کس باشد هم
که اشعار فتوی در بر هلاک الا تا نداری کشفش با ک
و در صورت دوم چهار معنی دارد اول رابطه چون
میان دو لفظی بود که با هم دیگر علاقه و ملاقات داشته

دارند

و موه

و موصوف در یفرود شیخ ولی که عاشق و صابر بود و بر سخت ۲
عشق تا صبور و نزار فرسخت دوم غلیل شیخ گوید
آوده خاطر م که تو در خاطر منی که تاج میفرستی و کرتیغ میزنی
سیم از برای غایت و این معنی را اگر چه ایراد کرده اند و
این مثال را آورده اند بگوشت که تباری ولی این قول است
نست چه عین معنی غایت لفظ تاست چهارم معنی از
نم گوید یا دشاهی سبک است داد لوح سجیش در کنار خفا و
بر سر لوح او نبشته بزر جز استاد به که مهندس پر
حرف میم در او اخر اسم و فعل ضمیر متکلم واحد است که
مذکور شد و چون منفرد گفته شود و یا خبر کس ضمیر دیگر
الحاق نکنند مانند کهنمت و گفتش ساکن باشد و در او اخر
اعداد هم خود ساکن و فاعلش مضموم بود و وقتی با وانه
انها ساکنند که معدود و منقسم با قسمی بود و وعد و قضا
پیشتر ذکر کنند و چون بشرح اقسام معدود و باز روند میم با جاد
فعل نمایند یا در صورتیکه از مرتبه معدود و دی باز پرسند

گویند این مجله چند است مثلا در جواب با نسیم آورد و مجله
 دوم گویند و در دوم که سیم گویند از است که او را
 جزمه ماقبل پایان کند و خود بلفظ در نیاید فایده ندارد
 و او و یا سر و از حروف این اند اگر چه بوا و شستن آید
 بقیاست و در سیم هم با می خیزد بیا بدل کنند که نزد
 پارسیان روست چنانکه در اضافت می کنند و در
 سی الفی برای دفع ملاقات و ساکن میان در آورده سی گویند
 و عربان در چنین مقام عدد را بر وزن فاعل آورده رابع
 و خامس گویند و سیم در اول فعل نمی مفتوح باشد که هم
 حرف نون در اول کلمه یعنی لامی نصیبت و مفتوح باشد
 و قیاس که مراد فنی حکم باشد متصل نوشته میشود غالب
 و مراد از حکم مصادرت و افعال و اسم فاعل و هم مفعول مانند
 ندانستن و ندانسته و ندانسته و در اول مضارع
 و اسماء جواسر و اسماء زمان و اسماء مکان و نفوت منفصل
 میشود و هائی پس آن جگر که با خبرش میاورند حرف و او

اینکه

اسماء

بر دو گونه است اول مفطی دوم مکتوبی مفطی است که
 بختن در آید و آن بر سه گونه است اول مفتوح دوم مضموم
 سیم ساکن و او مفتوح هم بر سه قسم است اول و اعطف و آن
 دو نوع است یکی آنکه در میان دو لفظ بود و ما بلبش ساکن
 گویند هر دو یکفر باشد اعم از اینکه در میان مصراع بود چنانکه در
 این مصراع کل دل میاید دیدار یار یاد صد مصراع اخیر معطوف
 باول حکیم ناصر علوی است برکن خواب غفلت پور اسر
 و اندر جهان بحشم خردینگر دیگر آنکه شخصی کلامی گوید تمام کرد
 کسی دیگر ابتدا بگوید منوده آن کلام را بپایان رساند مثلاً یکی
 گوید بخیر انسان میروم دیگری گوید و بعراق هم با کسی گوید
 السلام علیک دیگری گوید و علیک السلام چنانکه انوری
 در نظم آورده در جواب سلام فخرالدین که او هم نظم گفته است
 و علیک السلام فخرالدین افشار زمان و خند زمین
 دوم و آن مخفف است چون مثل برای علامت مفعولیت بود
 حکیم فردوسی گوید که گوید برو دست رسیمند نبندد و دست چرخ بلند

و زانچو خوزم که بخار است و سیم همچو پخت و شین مانند خوش و
 زن همچو خوانند و با همچو خوله که کج و ناراست بود و یا همچو خوله که
 مرد کول را گویند و حرف خاکه در لفظ خویش و خوشین
 مکتور و در آخر مضمومت از نوادرست سیم و او عطف که درین
 است دو کلمه بود که قبالتش مضموم گفته شود و او خود بلفظ در نیاید
 چنانکه شیخ گوید جان و تنم ای دوست فدای تن و جان
 حرف با بر دو قیمت ظاهر و مخفی ظاهر آنکه در لفظ معلوم
 شود و جلی نبر گویند مانند شاه و راه و در جمع بحال خود
 باشد خواه با الف و نون مانند شان و خواه با واو و هاء
 نحو رامها و در اضافت مکتور مثلاً گویند راه شاه شاه راست
 و در تصویر مستوح کرد و در پاک گویند و مخفی آنکه بکشتن در
 نیاید و هفت معنی نخست اول برای دفع التباس میان دو
 لغت که بصورت متحد باشند همچو دمن و دمنه و دندان
 و دندان و مانند آنها دوم بیان فتح ماقبل و در آخر افعال همچو
 رفته و گفته و در آخر فعل ماضی بیانش فقط و جز بیان فتح فایده

میونی لغت و هم به یکجا

دیگر دارد و آن نیست که فعل ماضی بی آنکه در آخرش بی
 خفی بود و دلالت بر معنی خود میکنند در زمان گذشته اعم از یک
 بعد الوقوع باشد یا قریب الوقوع و قریب جداگانه در
 مرقع می بعد و قرب وقوع فعل را معین میکند چون ما
 الحاق شود محض میکند بعد الوقوع چنانکه درین و شیخ سعدی
 پیاد کار کسی دامن نیم صبا گرفته ایم و چه حاصل که باد در چمن
 یعنی در کاست که گرفته ایم و در آخر اسم مفعول نیز بیان
 فتح ماقبل کند چنانکه در آخر اسم فاعل و در آخر سایر اسما
 بیان صحر که ماقبل را بود مانند سه لاله سیم ماست که را می کند
 مدت و در آخر اسماء مفید زمان بیاورند همچو یکساله در شرح
 هشت و دختی توای ما پناه که افکنده سایه یکساله راه چنار
 نسبت را بود چنانکه در لفظ تابه که منسوب بجزارت است تخم
 برای تحقیر است که معنی تحب از آن بقرینه مقام مقصود
 همچو در سر و دختره ششم را بد است که رعایت قافیه را باشد
 حکیم علوی را کمان کسیر و فاما پادرو حکیمان بی کرده اند این کمانه

یعنی کمان هفتم بایست که در او اخر صیغ امر حاضر آورد
قریب معنی اسم مفعول از آن را رده کنند مانند ویزه و پرا
و مای هفتی اگر در اخر لفظی بود که با الف و نون جمع بسته شود
کاف پاری بدل کرد و مخورن و زنگان و مخفست اگر با هر
آن بای نسبت پیاورند خواه با الف و نون جمع بیند چون
پردکیان خواه بها و الف همچو از رویکها و در اخر لفظی که با
الف جمع بندند میافتد مانند جابه و جامها و در اخر
بهمزه نیست نه بدل شود همچنانکه در صفت مانند خانه و و جانیکو
و همزه را در کتابت می نویسند و مخفست اگر وحدت مراد بود
مولوت دیده خواهیم سبب از کن تا سبب بر کند از پنج وین
در صورت خطاب نیز انطو است شیخ سعدی گوید
خاست آنکه ناخر بلبدشته یا خون بدلیست که در بند کشته
و در بعضی کاف پاری بدل شود همچو جاکلک و حرف تا
ثقات فو قیه که در عربی برای وحدت بود و کرد و پسند
در پاری مانند مای هفتی گفته شود همچو ثمره حرفی مای

یا مای دیگر

یا تانیث

حلی

حلی مفید باز و معنیست اول نسبت حکیم فردوسی نماید
درخت کمانی در آمد بخاک بغلطید بر خون تن آساک
و کای بجهت مایک نسبت الفی مانون بش از یا پیاورند چنانکه موسو
پهلور اهلوانی گویند ممو گوید کشته ده زبان و جو افیت ست
نخن کهن پهلوانیت ست و این قاعده در منوبات غیر قایسته
عربست ست چنانکه در نسبت بروح روحانی گویند و قیاس
انصامیس کرد که روحاوی گویند و این با هیچ وجه نیست
اعلم از نیکه منسوب موصوف بود یا مضاف و موصوف
که تکیه برش نیز گویند و این در اخر اسم نامعین باشد شیخ گوید
شی ما دو دارم که چشمم تخت شنیدم که پروانه باشم گفت
و اگر آن اسم موصوف یا مضاف سازند یا سفته ممو گوید
مرد خردمند سز مشیه ا عمر و بایست درین روزگار
و اگر در صورت یا نویسنده بی اطا خواه بود چه با کهن و
و اصاف محال بیکر محال باشد سبب اجتماع دو مثالی
بسم تعجب مثلا گویند سبحان الله این چه مرد و نیک احمر

و بای موصده ادات تعجبت چنانکه مذکور شد از محقق اگر
 شرطت و خبر و نظم را بنویسد در مقامیکه ضرورت باشد بگوید
 بهار ارباده در ساغر میگردم چو میگردم ز ساغر و ماغی تر میگردم میگردم
 از ترجمه حرف جبر عریست و ز که در ادوات بسطه مذکور شد
 محقق اینست و الف ایند و حرف صلیست که در مقام
 ضرورت حرکه از بحر ف باقی بدیند و خود پیفته مثلاً درین
 شعر شیخ سعدی که اگر الف تلفظ در آید وزن درست نیاید
 کس اگر باره بر وی نگاه می کند که عاقبتش ثقیل در میان آری است
 از جمله ادوات لطبت که مذکور شد و قاعده اعلائی آن
 خواهد رسید اس ضمیمه واحد غایبست نظر بقول آنانکه الف را
 در ضمایر بسته اصلی میدانند اگر حرف شرطت و شرط و جزا
 بعد از وی در شرط لازم باشد و در نظم کاسی شرط مقدم از آن
 بود بگویند فی اگر از مقابل ما رفتن توانی از دل ما و کاسی
 چنانکه مقام خبر از محذوف و فسانه حکیم فرمودی فرماید
 اگر باز کردی ازین ناپسند و گرنه ز کرد و نیت آید گزند

که جواب

۳۲ که جواب محذوفست و تقدیر کلام بقدریه تمام است که اگر باز
 کردی این از گزند خواهی بود اگر چه کلمه چوست و ترجمه و
 و دان است که مابعد خود را قبول مابقیل میار و شیخ گوید
 مزار نامه پیانی فرستمت که جواب اگر چه تلخ و بی سخن نگاری
 و در ترکیب پارسی خاصه در نظم یکله در حد کلام باشد
 اما چون بشرح معنی بکنند باز برای ربط مابعد با قبلت محذوفین
 فرو که شیخ گوید و در ابتدای مصراع و افعیبت
 که تیر از کمان نمی گذرد از کماندار میزند اهل خسرو
 که در حقیقت معنی این نیست که تیر از کماندار میگذرد و زود
 صاحب دلان اگر چه عیب قریب کمانست و اگر نمیرسد
 اگر چه استعمال شود میخاکه درین فرموده سعد سلمان
 اگر چه میجو کیم از دیر که غلام و گریه جو صدف کشی تن بختا
 عجب ازین شر خوب و نظم بیع نه اولوا از صدق و نه اینکین ز کجاست
 و اگر چند و اچند هم معنی اگر چه گفته شود شیخ سعدی را
 میماند روزی ما و مومور اگر چند پست و پایست و زور

ام با الف مقصوره مفتوحه ضمیر محکم و حدت نزد ناگو
اصلیت الفهای ضمایر قایلند و معنیهای آن مذکور شد اند
ضمیر جمع غایبست بنا بر اصلیت الفش که در ضمایر ضمیر
و معنی نفی و بضع است که در لغت ثانی است و چون عقود
عشرات از احاد و مفراهند و سخنو بعهده دیگر زیده باشند
این و عهده را از احادی که معین نبود اند کویست و حکم با کلام
ازین غنیمت شیدی برید سالیان نجاه و برخاسته اند
که نجاه و اند از نجاه و یک تا پنجاه و نه را شائست و لفظ اند
معانی در دیگر دارد که از باب لغت بیان کرده اند
اندر معنی ظرفیت است و استعمالش در شرط و نظم مضای
شایع باشد شیخ گوید و بشکر اندر شش مزید نعمت ناصر فرما
ایمن شود از زمانه ارا که ما رست که خشک و تیر بود
و ایرامینه معنی غلت و بیت است چنانکه در بیت مزبور
با برای مصاحبت است معنی مع مجو درین مرد شیخ
سروازان پای کفشهای تنیم که اگر با تور و دشمن از اسای

و معنی بای سیطه هم باشد چنانکه درین بیت خواجه حافظ
بامعی گوید سر اعرش و مستی تا پنجه برسد در ذوق خود رسته
و لفظ با معنی آتش است مجو و عبا و مخفف با و است که
معنی باشد است بار از جمله الفاظ است که معنی انبوی
بخشد مجو و بار و در بار و درین فروشیخ سعدی
بر خطب طبع تو امروز در معانی شوق بمهینه در میرود بدر بار
و صیغه امر ما اسم فاعل مخفف از باریدن است
محو و لفظ مسکبار درین شعر در میر معنی که میگوید
از لطف مسکبار از زوای جمیع بهار که کوهست کوهی از وی عجب است
شب بهار روی خنده سویی کوهی از لطف چون شب آمد و این روی
چو بهار و بار معانی دیگر بسیار دارد که در کتب لغت
مشروحست بآن از جمله کلمات است که افاده معنی حفظ
و پاس کند همچو باغبان و پاسبان درین مرد شیخ
دانی چراغ خنجر تو یاد شاه خسته جرم باشد چشم با سباز
پام با پای با پرسی از جمله لفظهای است که میفند لون و

شیخ متضمن است اوخ که چو روزگار برکشت
از من دل صبر و یار برکشت و همچنین است داشتن که بی صبر
معنی دار بودست و کای می معنی کردن از آن معصود بود و بگو
دو شمشیر بکند ریش و یار دل برده دست به جان
و چون صبر کند آن شود معنی باز کرشمه و سلیم و ن بود و بگوید
گفت سایه از تو بردم سایه از خاک کی توان برداشت
پس بابای یاری میست معنی قافه جرایه و در جواب شرط
واقع شود چنانکه مرغی که سر و سر و دم و دم حیوان است
چون بر می آید مفرج ذات پس در مرغی و نعمت موجود
و بمنزله قافه تفرغیه هم باشد و این نگاه بود که حرف شرطی در
سابق نباشد و لی کلامی پیش از آن گویند که کلام
مابعد که مصدر الفیض است بجای می آید کلام سابق
بمجردیند فرد حکیم فردی که بهمدیگر مربوط است
رسیدند بر تازمانی نوند بجایی که یزدان پرستان بدید
پس آمد بدان جای پانچ وود فرستاد نزدیک ایشان در

و عاقله نیز باشد و همیکه معطوف بعد از معطوف موجود بود و بگوید
برنج پس بادل خوش گفت حق است این باطل شاید گفت
بی از جمله ادوات نفیست و ترجمه دون است که هر
نفی است و وایم الاضافه می باشد همچو در مغر و شیخ
پنویسمی که رخام کلومیرزد بگو باشد و از دیده هر و میرزد
بود در صورتی که اسم باشد معروف است و در غیر آن
صورت از ادوات ترحی است و محقق بود است
بمجردیند فرد از غلایا میگویند اگر نه غایب زرج غلامان باشد
بو که این تمت ماسوی کلستان کشد حرف تا شد و امده
اول انتهای غایت راست همچون شعر حکیم فردوسی
ز غمری تا بسحر دم برای تو نمودم این مرز و بوم
دوم برای تعلیل است استناد لطیفی راست
از عهد تا بطی با سوز و مالک تا نزد حق و خلق جهان معبر شوی
سیم ادوات تخیل است معنی نفس را شیخ سعدی گو
تا نخی خدمت سلطان لیر تیغ و نشان روید از اندام بر

۳۵
نیش بابای یاری میست معنی قافه جرایه و در جواب شرط
واقع شود چنانکه مرغی که سر و سر و دم و دم حیوان است

چهارم رابطه است فرمودی که بعد از آنکه ازین کنند
 و م اندر دم نای زرین کنند و این را اوقات عرض نیز گویند
 پنجم اوقات توفیت است معهود بعد سلمان گوید
 بزنی که تا بد می مهر ماه بان تا بماند می خبیه و در
 ششم ابتدای غایت است چنانکه درین سر و سجده
 تا مرا از خود اکی دادند بوجدت که از خود اکا هم
 مضمون برای غایت است که میخیزد و غفلت باشد معهود
 برومار خوانت نصیبی دهند که فرزند کانت بنحی درند
 ششم اوقات محبت است همچو در نظر دشتای
 تخلیقت که آب کل و با حیات تا در که ام و ب حاصل آمد
 و در وقتی که اسم باشد معنی دارد اول محقق از
 تابست پنجا که گویند مزن که تا اندام معنی تاب ندارم
 دوم معنی لای رشته چنانکه درین فرود حکیم ماضی علوی
 و پنجم حدیث این است او هم زان پس شریع کسی را و تا باشد
 یسم معنی مانند و بیاید است و غالب اوقات بالفاظ می

بشکوه ضرورت طلباید و جبارون ز دست آنکه از بحسن متا
 در صورتیکه فعل باشد امر است معنی یکبار میگوید
 تا مملکت شود زنده و محبت که زندگانی او در مملکت بودن
 از اوقات انقضایست و پوسته با خراسم لایق شود
 انعم ازین که از اسماء مشتقه باشد یا جامه شمع گوید
 روان نشسته بر اساید اگر کافرا مرافقات ز سر که شمشیر
 چون با جیم پاری اگر با او معروف باشد برای اسما
 چونت حال نشان ایاد و بهمار که بلبلان برآمد فریاد پقراری
 و با او مجهول و دو معنی دارد اول اوقات نشسته
 پنجم درین فرد شمع که سرد و معنی را جامع است
 من این صفت ابرک و کم کم که دل سیرد و چوکان لطف نمکوم
 دوم طرف زنانت معهود جان درین شافان از ذوق و حق ایند
 چون با و بجا نداشتی خلستان و کامی متضمن معنی علیم بود
 هم چنین که ازین و در فرد شمع معنی معلوم میباشد
 چو دیدم که جمل اندر محبت خیال محال اندر و مدغم است

چهارم و پنجم پاری متوجه
 از کلمات که مفید است
 بخت و جز در صفت پاری
 نظر زبیده و خواجه حافظ گوید
 آن سحرده که شیری عالیا
 چشم بکون این خاتم

مصادر و سایر افعال هم در از این سند بر این مبنی
 و کاسی در سر آنها افاده معنی حادث کند مانند برگه مذکور شد
 چنانکه یافتن که چون لفظ در مصدر شود فیه و او را گویند
 موبور اگر کوشش بفرشود و دیگر کوشش کای منتهی در بنا که کوشش
 و در صورت است معانی چند دارد که در بحث لغت
 متین است را بر پنج وجه آید اول علامت مفعولیت
 است بگویند زائد از پیرون نشانه اسم ساقی بیار آن را
 اول را بر این بگویند که بدو اصحاب را و کاه بفریند از ایند از موبور
 غیر هم آید شگایت از تو بهر در و اجای میبرم با طبع
 یعنی در و اجار او و تعلیل راست هم شیخ سعدی گوید
 حکمت محض اگر لطف انجمن خاص کند بنده مصلحت عام را
 یعنی برای مصلحت عام و کاسی این هم با وجود فیه موبور را
 باز هم گفت مجلس و نفروز خیزد و دفع چشم بد پسند سوز
 که مراد دفع چشم بد راست است سیم یک و پنجم بعد بر است
 مراد است که از هم نرا ناچوب که احتمال اندازد و نشان می

درین احوال مفعول مفتوح از جمله
 ادوات تشبیه است و هم
 چنین است درین احوال

۳۸
 هم استغاثه که بگویند هر چه میتوان بود و خواه حافظ گوید
 و او این نشان از و ام شیخ مجلس کلمی یا دیگران خود را قربان سران
 زاید و اگر ضرورت شعر یا قافیه نبود نیاوردند شیخ گوید
 اگر چه ناصب سوم روزی و برای مصلحت را
 بنیم و صبر پیش گیرم و بنال کار خویش گیرم
 را با از ای مجله ادات اسم مکانست و مفید گشت
 و انبوی است بچولاله زار و کمن زار و کلزار شجک و
 بت کل برو و چو تنو کلزار آب شیرین چو تو در خنده و کھنار
 معانی دیگر شرا لغت باید استخراج کرد زنی ادات
 محبت است و در صدر کلام آید حکم او حدالین گوید
 زنی حدال تو خلق خدای شود خوشروان چو تو بی در زمانه نابود
 سار بر چهار وجه آید اول ادات اسم مکان است که گوید
 با شکری می نسوزد و باز از چهار ابرو روز عالم بگشت باز از کوسا
 و پنجمین است نمک سار و یکبار غمزه دوم ادات تشبیه است
 شیخ گوید اگر از زید زن باردار به از او نیز آوده دیوسار

نیم مفید است است محمود در شمس که فلوب میگوید
 مکن خچ از ناتوانان بار که گریه کنند شوی سربار
 چهارم معنی سراسر است که الفس زاید باشد چنانکه مذکور شد
 سراسر است که در مانع بود نیز سال باقیه توان نیز بود که در کونار
 ستان اداست اسم مکانست با فاد معنی کشت
 پنج سروسرستان و کستان و جادوستان و شون و طوطا
 از لب شکرستانی و من شکر باکم کرزان شکرستان تو کردم شکر
 و رودکی گوید فکندی بر کل از غنبر سزاران جلفه سپهر
 بر زیر یکی عمدا یکی جادوستان کردی و اینقرار است بستان
 و تابستان و زمستان و غیره و ستان جانی دیگر در لغت دارد
 مفید معنی شبه و مانند است و بعضی روش و طریقه هم بود معنی است
 ای نکته لفظ یا از آنکه بود است دست است اگر با صراحت
 فرا اگر محض و گفته شود برای تحسین لفظ با و ایل مصادر و مشتقات
 ادخال شود چنانکه شیخ گوید وقتی افتادست در شام
 سر کس از گوشه فراقند و اگر بلفظ تریدیل شود معنی بالاتر بود

۳۹ موی که بخت و آفرین عالم نماید بماند که نیروی عالم نماید
 فراز کاسی برای رفیت و جبین کلام زاید باشد همورا
 جوانی بره پیش باز آمدن کز بوی انسی سر از آمدن
 و دو معنی دیگر دارد که مذکور خواهد شد فرو اگر محض بود
 کاسی یعنی زیر است محمود میفرود جام بلور از خم شراب درآمد
 ماه فرو رفت و اقیانوس آمد یعنی بر رفت و کاسی زاید بود
 کس لفظ را انوری گوید بر داشت کلمه و فقر و فقر و فقر
 و اگر بگویند نظم خون در شاموار و اگر بلفظ تر باشد معنی نیز بود
 بگوید من این ساعت انکاشتمش که خسرو فرو تر شد از پیش
 نش از اداست قبیله است حکیم فردوسی طوسی گوید
 ایران همه دست کرده بخش پیش جهاندار خورشیدش
 کار با کاف پاری از جمله الفاظ است که مفید است
 است با و اخر اسمای مشتقه و جامه الحاق شود و است
 اینرا باب لغت زاید گرفته گویند در اصل کر بوده است
 بخواموز کار و ستمکار که معنی آموزنده و ستم کننده بود و ستمکار

اخیر کلمه بی صاحت که بجای آن باشد مثلا در زیا چار بچاره
 گفت و سخن است نادانستی و ناتوانی و نا بخردی و غیر آنها
 و اگر کسی اعتراض کند که در لفظ ما شناخت با اینکه اسم
 مصدر و از اسماء معانیست کلمه مزبور نمیتواند بجای آن بود
 همان معنی را بر او را ند جواب گویم که لفظ مزبور و امثال
 آن از قسم صف ترکیبی است که مذکور خواهد شد و
 وصف ترکیبی از جمله اسماء اعیان میباشد نه بر دو نوع است
 یکی عاطفه بخانه گویند زید آمد نه عمرو و در صورت
 بیاید معطوف مخالف معطوف علیه باشد در حکم خودش را
 منفصل و با مابقی بان جر که بنویسند دیوئی نایفه و این بر دو وجه
 بود یکی آنکه تکرر میشود تکرار منفی خود دویم آنکه تکرر باشد
 در صورت اولی اعم از اینکه در سر اسم یا فعل یا حرف باشد
 منفصل نویسد و مثال اینها را اگر چه شعر آوردن مرید را
 سند نباشد زیرا که در ملاحظه و بر معنی است نه لفظ ولی طرفا
 باب الا مثله شعر گویم در سر اسم هم چنانکه شیخ گوید

کتابخانه
 دانشگاه الهیات و معارف اسلامی مشهد

نه بی اعش منو اسم نه با او که او در ملک جمعیت منظوم ۴۲
 و در سر فعل مجو درین فردا صرطوی باکروی که بخندند بخندند
 چون کنم چون نه بخندم نه بخندم و در سر حرف و اسم سر و در
 نه زین رشته سیرتوان تا فتن نه سر رشته را میتوان با فتن
 و در صورت دوم در سر افعال عموما و در سر اسم فاعل و اسم
 مفعول و صفت مشبیه متصل میونسند مثلا درین ترکیب که
 حرف شنورا پند نادان بهتر تا بجهل خویش دلیر تر نشود و گو
 سخن بنفقه بهتر تا قدش زود و غالب در کلام فصاحت
 که در سر اسم فاعل و اسم مفعول لفظ ما آورده باشند و نا
 شیده گویند و در سر اسماء اعیان و اسماء زمان و مکان
 منفصل میونسند بی از جمله ادوات و این مانند نه است
 که مذکور شد و فرق باین نه و نا لفظا اینست که اولی
 فعل اسم داخل شود بخلاف دویم مفعول اینست که
 با ولی نفی حکم مراد است چنانکه گویند زید آمد نه عمرو که مفهوم
 کلام نفی آمدنست از عمرو و بدوی حکم نفی مراد است چنانکه

آن آدات تبتیه است بمکرمه مان این ل عبرت بین این و نظر کنان
 ایوان این را به عبرت آن سرادات حضرت و ترجمه کل که
 در عزت سرانیه برای بکشد حال و انتقال است
 در کلام منفی حکیم مزبور گوید قبله ساز این همه چند مرتبه
 صورت سرانیه بنیاده سرانیه هم آدات شرکت و مصداق
 است که با و ایل الفاظ پاورند مانند همراه و هم آتش و آدا
 عطف است و در مضورت می باید معنی متعطف باشد
 میان دو کلمه اگر چه در لفظ مقدم یا متخیر بود و پیش آدات تبتیه
 است مانند هانا صر گوید رفند بکلمه یا رکانت
 بسبب تواراه را به این با آدات عطف است برای تردید و
 او عطف است و در ترکیب پاری آن را مکرر یا و
 که هم در معطوف هم در معطوف علیه باشد معطوف
 و معطوف علیه آن یا با هم یک جای جمع باشد و در مضورت
 برای اباحه و روا داشتن مرد معطوف می شود مثلاً گویند
 مشغله بدست بگیر یا علم یا موز یا سرانیه چند و یا اینکه جمع

و اینرا اگر چه تصریح کرده اند
 که برای تابتیه است ولی
 در کلام موجب هم بود چنانکه

آنها جایز نبود و چنانکه خواه گوید یا نه بخود که مقصد کم کنی ۴۴
 یا مننه یا اندرین رو به لیس که کم کردن مقصد باره سپردن
 بنمایندگی لیس منافات دارد یا از جمله آدوات
 نسبت و مفید معنی خداوندی است همچو موشی و دستیار
 این آزادوات نسبت است مانند سمن و زین و خنجر و سحر
 زخم خنجر من این بشود باشد خنک آن تخم که سرخط مرام هم از
 و کاسی های حنی با خراوات مزبوره او رد و سینه و در ریه
 و عنبرینه گویند فایده دهم در بیان کلماتی که برای
 و اشخان کلام پاورند و در بیان تعریب و بیان سامی
 الفاظی که در یک لغت استعمال می شود به آنکه کلماتی که برای
 رتیب کلام است در معنی همچو چه ندارد و اگر چه آنها
 ذیل بایط و مرکبات ترتیب حروف بجا می آید
 لکن چون ملاحظه ترتیب حروف موجب می آید که آنها
 و در انصورت حسب حفظ مرتب می آید را که تعلیم آنها
 بالذات است دشوار بود و لهذا در تفایم آنها را مخصوص

بذكر كروه كويم كه كلياتيكه براي نيب كلام بودشت است
 اول حرف با در سر افعال ماضی و امر و در سر اسما و قتی كه بعد
 از ان لفظ برود در باشد و اختلافی كه درین باب است
 مفصلا در مرتبات مذکور كرید و یوم بر در سر غالب فعلها
 سینم خود در صورتی كه بعد از ضمیر یا اسما اشاره بنود حكایات
 كه در ان صورت برای تا كید باشد چهارم در چون بر سر
 افعال باید پنجم فرا ششم فرو مقسمه فراز كه كافی صفاتی
 ضرورات شعریه زیاد باشد و امثله همه اینها مذکور شد
 ششم می معوضه كید نه از لب تو باید نمی بطعم شكر
 نه بارخ تو بر آید می بنور قمر اما تقریب كه عبارت است از آنكه
 اسم اعجمی را عربان تغییر داده بطریق خود استعمال كنند و
 تغییریت كه در حروف لفظ مغرب كرده عربی را بجز
 دیگر تبدیل نمایند و بترتیب حروف بجا ذكر كروه كويم كه بار
 بقابل كند همچو جاروب و جاروف و پای فارس اسم نفا
 مانند پالیز و فالیز و پل و قیل و كاسی بیابی موحده همچو پیاده

و بیدق و تایی قرشت بطای حلی همچو تپه و طپه و قفت و قفط و جیم ۴۵
 پاری بصا و همچو چین و چین و جیم عربی بشین همچو جاروب و
 شاروب و زای پاری بچیم مانند لار و در و لاجور و دو كا
 برای عملی بدل كرده لازم و در كویند و شین بسین همچو بنفشه و شین
 و شك و مسك و كاف و قاف همچو دانك و دانق و
 كبریا و قهربا و كاف پاری بچیم همچو كوسر و هر و پر كار و فر جار
 و بنجر و كاكمر و مای هوز بجای مای چون كناه و جناح و با بچیم
 با بونه و با بونج و كاسی بقاف همچو دله و دلق و واو بای
 موحده همچو ریواس و ریباس و كاسی تقریب تنها تبدیل كند
 باشد همچو بوس بضم با كه چون عربی كند بوس بفتح با كوند
 و ابو جیان در ارتشاف كتاب خود كوید كه اسما و جیم
 مغربه بر آنه كونه است اول آنكه اسم مغرب را عربان تغییر داده
 بکلام خود الحاق كنند و حكم این قسم با اعتبار زواید و زدن
 كه در لغت عرب است مانند حكم اسم عربی صحت همچو دریم
 بهرچ كه یسم ما سره را كویند و یوم آنكه اسم مغرب را عربان

اول اساد ویم پنداری نیم پیش چهارم چون پنجم دس ششم
دیس مختم سار ششم سان نهم فیش دیم کوینی یازدهم واردهم
وان سیزدهم ون چهاردهم و شش یازدهم مانا شازدهم مانند
و ادایت که معنی فاعلیت بخشد چهارست اول لغت
در آخر کلمه ویم آریم آن چهارم که بکاف پاری اینها
سه در او اخر کلمات باشد و کلماتی که افاده تصغیر میکند
چهارست اول چه ویم کاف سیم های خفی چهارم وار
که سه در او اخر اسما باشد و کلمات مفید غلیظت
اول چه ویم که و کلماتی که افاده نسبت کند چهارست
اول الف ویم های سیم یا چهارم بن و کلماتی که معنی بیا
بخشد سه است اول وار ویم آنه مخموش مانه و مردانه
سیم های حلی و کلماتی که افاده محافظت کند راست
اول بان مخموز زبان و جهان بان ویم داریسم وان
و کلماتی که مفید تصاف صفتی بود و راست اول کین
بکاف پاری ویم ماک و کلماتی که مفید تصاف بک

فت است اول پام دوم چرتیه سیم چرده چهارم فام ۳۶
پنجم کون ششم کوبه هفتم وام و چرتیه و چرتیه و چرتیه و
سیما سی نظیر رسیده است که مثالش مذکور گردید و
کلماتی که معنی حاصل مصدر رود سه است اول اربالف
مده و ده است مخموش و رقرار و دیدار ویم شین مخم که
ستن ذکر یافت سیم های ثناه تخته و صاحب سنگ
لفظ کی را بکاف پاری مده و ده از کلمات مزبور نه شده اند
و زندگی و از روی زامثال او رده اند غافل از اینکه مخم
مصدری همان بایست و کاف متغلب از های خفی است
که در اخر سر و لفظ بوده است مخم که در صورت جمع
ستن بدل کرده زندگان از روی دکان کوبند و کلمه
که مفید معنی ظرفیت است و افاده مکافیت کند
لفظ دان است مخم کلابدان درین سر و شیخ سعیدی
مهر از سر نامه برگزیده کوبی که سر کلابدان
فایده دوازدهم در بیان القاب مکاتیب و تعریف

بدانکه مکتوب و صحیفه در لغت نامه را گویند که اقران و امثال
پسندیدار نویسند و آنچه از جانب ملک و سلاطین بعال
زیرستان نوشته میشود فرمان نشان و خطاب و پروانه
خوانند و تبرکی ریلغ گویند و آنچه اکابر و اعظم مردمان
خورد نویسند توسیع و تعلیق و رفیع و ملاطفه و مفاد و صند
مشفه و مطفیه بکسر مسم و لفظ آخر گویند و آنچه خوردان
ببزرگان نویسند عرضیه و ذریعه خوانند و املا در عرف
و اصطلاح کتاب و ترسلان عبارتست از نوشتن جری
مفرد بطوریکه در لغت بسیر است و تلفیق مرکبات
نهی که اصحاب فن املا یقین کرده اند و اینکه میگویند فلان
املا دارد مراد آنست که کتابش موافق یقین رباب این
فن است و مناسب است با معنی لغوی املا که مطلق نوشتن
باشد و باید دانست که بی املا بودن مرکبات را
عیب بزرگست پس بر نویسندگان لازم باشد که قواعده
املا را از خطوط معتبره و کتبی که درین صنعت پرداخته اند

است

استنباط نمایند یا از کسی که درین فن مجتهد است پرسند ۴۸
و بعمل مقرون دارند زیرا که پار و آخر حرف مست که میگویند
خوانده میشود و برخی بعکس این پار و صریح است که در صد
و فعل ماضی آن صحیحی که مست در تصرف فعل مضارع و امر تحریف
باید بنا بر این املا در کتابت معتبر است و لفظ بعضی از نویسندگان
که در قیاب بکار آید در قیاب سابقه مذکور شد باقی را در
این قیاب گویند و من اند التوفیق بیاید دانست که ما قبل و او بعد
و مجهول البتة مضموم میباشد و ما قبل مای معروف و مجهول البتة
مکسور اما در املا مای پس بعد از ضمه و او و بعد از کسر و یا نوشتن در پار
از محال و مواضع است و در املا مای کی در اکثر جاها بعد از فتح
و بعد از ضمه و او و بعد از کسر و یا نویسند دیگر سرگاه موصوف
بر صفت مقدم باشد حرف آخر موصوفه اکسور سازند
ایستمند گویند بکسر با و سرگاه صفت بر موصوف مقدم
بود آخر صفت استا کن کنند چنانکه حکیم طوسی فرموده است
ز انبوه شکر مرا باک نیست از آن سبز خیمه دلم پاک نیست

کلمات پیاوردند گفته اند و اینجا این الف را میفهمند نسبت گرفته
 چه در صورتی که الف برای نسبت باشد فرض و تقدیر نون
 جداگانه پیاورد و این کلمه است که چون الف با آخر حرف
 شود معنی نسبت از وی باز کرد و نون جوهر کلمه باشد اما بقایا
 مثل این لفظ محو فرائخا که بنا بر این معنی محل دانستن اولی است
 ازینکه الف را میفهمند نسبت گیرند و نون را جوهر کلمه زیرا که اگر
 اینطور نباشد میباید در آخر اسمانی که بدل نبون نباشد و بخوانند
 ازین صیغه نباشد الف شهما با آخرش پیاوردند محو لفظ
 فرائخ و دراز که میباید بخور فرائخا و دراز گفته نشود و حال آنکه
 فرائخا و دراز نام کوهیست خاکه درین دو فرسخ بعدی
 بخش خاکه توانی که پیش از آن فرائخا همان بود و چون نسبت
 بتو حاصلی ندارد غم زور کار کشن که بشی بدی و بشی بدی از نامی سالی
 و احتمال میرود که امثال این الفاظ را در استعمال است
 یکی تقدیر نا که معنی محل باشد و دیگری عدم تقدیر نون
 که الف معنی نسبت بود و همچنین است بمن باده و غیره

نیم من با و ام معر که میم اول از سر دو مخدوف است و اگر حرف
 آخر کلمه نخست با حرف اول کلمه دوم قریب المخرج باشد
 حرف آخر کلمه اول را تخفیف باید انداخت چنانکه گانه که
 در اصل یک گانه بوده است همچو دو گانه و غیره که گانه
 تازی اول را العا و کاف پارسی و هم را بقا کردند و در و
 ادغام آن کلمه شده باشد اعم ازینکه حرف آخر کلمه اول
 با حرف اول کلمه آخری متجانس بود همچو شب و شباز که در
 اصل شب بود و شب باز بوده است یا متقارب المخرج
 همچو شبیره که در اصل شب پره بوده است بای تازی
 در بای پارسی و غام کرده اند و همچنین است لفظ بتر که در
 با قلب و ادغام نموده اند و بدتر گفته اند و اگر مخفف کرد
 بتر گویند از باب تخطیف باشد و ازینمقول است زور
 دیگر سرگاه کلمه را در آخر تامی مصدری باشد که در عربی بصو
 های کرد و نویسند مثلاً الدوله والشوکه و فارسی اگر بی
 و لام نویسند بتای قرشت موده نوشته نصیر دولت نصیر

شکست گویند و اگر چنان نویسند که در عبارت تازی است
 بی امل خواه بود و سرگاه با الف لام نویسند تمامی کرد باید
 نوشت و سرگاه ان شاء الله و مقرب را در عبارت
 پارسی نویسند متصل باید کاشت منفصل زیرا که پارسیان این
 کلمات را در حکم کلمه واحد دانستند و دیگر لفظ بوستان با واد
 پارسی است چه ستان ادا ت اسم کان و مفید کثرت است
 مراد از یک کلمه جایی است که بوی خوش در اینجا فراوان بود
 و بی او معرب است و دیگر لفظ مشک سر وقت منفرد
 استعمال شود بحکمیت و سر وقت بالفظی دیگر کتب
 شود بضم میم است همچو مشکبو و مشکیز و سکر شمشین معجمه و کاف
 تازی مخفف پارسی است و باضم سین مهمل و کاف نشد
 مفرد معرب است و دیگر برخاستن بی و او معنی ایستاد
 و بی بر استعمال نمیشود و معنی برپا شدن است در صورت
 نیز بالفظ برصه ر باشد و در تصرف فعل مضارع و امرین
 برای متوزیل باید و برخیز و برخیز گویند و با و او معنی طلب

و خواش کردنت و سین آن در مضارع و امر بهای متوزیل ۵۱
 یافته خواه و خواه گویند و غالب است که بی لفظ برآید
 و نفس با سین همسایه است و نفس با صا و تازی دیگر اگر
 نون بی موصی در کلمه متصل میگردانند بسبب ضرورت
 شعر یا قافیه سر و در اینجا بسبب قرب مخرج قلب میم نمایند
 همچو خنب و دنت و سنب و خنبه که خم و دم و سم و خمره گویند
 و مضرت بحال خود باشد اما قاعده املای است که در
 اینجا موعود این بود که ذکر شود نیست که اگر متصل بکلمه شود که
 اخرش بی پایان حرکت باشد اعم از فتحه و مجهول و کسره و نحو
 و غیره الف خطا ثابت بود و لفظا حذف اثبات برود
 جایز است و اگر متصل بکلمه باشد خواه در وضع مانند الفاظ
 پارسی که او اخرشان وضع ساکن است خواه در استعمال
 همچو الفاظ تازی که مخلوط بکلام پارسی بوده باشد مانند خود
 که اگر چه عربی است و اعرابی اما در استعمال فرس ساکن میباشد
 واجب است حذف الف من خطا و هم لفظا و لکن قاعده

ساکن الاخر

شوند در اسم فاعل جمع گویند چنانکه ما بر سر بزرگ را در بارگاه
 شنج گوید و رچه کس بی اجل نخواهد مرد تو مرد و در میان اثر و
 اگر چه در اینجا را در جمع نیز میتوان کرد فایده سیف و هم
 پان فواید چند که دانستن آنها در اسالیب کلام پاری
 بصیرت افزاید فایده اول باید دانست که او اخرمه
 کلمات پاری چنانکه مذکور شد ساکن باشد مگر وقتی که در
 میان دو کلمه و اعطف مکتوبی پیاورند که در انصورت مضموم
 باشد و وقتی که کلمه مضاف یا موصوف مقدم که در
 اینصورت اخر مرد و کسور شده سر و بستان ماه تابان
 گویند مگر وقتی که مضاف الیه لفظی یکی از ضایر مثل منفرد
 بود که نگاه اخر مضاف مفتوح شود و جانم و جانب و جانب
 گویند و کلمه که در اخرش واو و الف بود در وقت ضمه
 باید یا ی حلی الحاق کرده در غیر اضافه صفت آوردن
 نیاوردن یا سر و دروست فایده دوم در تعدیه ها
 و قاعده آن مذکور شد و در اینجا پاره از افعال که هم

معدی

۵۳ معدی هم لازم استعمال شود گویمیم که از جمله آنهاست
 چنانکه در منفرد شنج که اولی لازمست و دومی متعدی
 و ده که از بحر خیال میوزم که بیک شعله جهان میوزم
 دیگر اموضن است که هم تعلیم را باشد و متعدی و نحو در منفرد
 سر که اسرار حق افشاند مهر کردند و دوازدهم دستند
 و هم تعلیم را که در منصوبت یک مفعول نخواهد شد و منفرد
 مهربانی زمین آموز و گرم عمر نما بسترت سعدی بطلب مهربان
 و این نسبت باولی مانند لازمست و یکی دیگر نسبت است
 اما متعدی بچگونه شاه بخوان سمع پفر و زومی بنه
 غنیر بامی عود بسوزان کل بریز و لازم چنانکه درین
 مصراع آن سو بخت و آن پمانه بخت و از جمله
 شکستن اما لازم چنانکه در مصراع مزبور و متعدی بچنانکه
 درین فرد شنج حریف عهد مودت شکست و من شکستم
 خلیج را روت برید و من نبردیم و چنین است و مخین
 اما لازم بیج گوید کفتم که نیامیزم با بار سر لفت

بد مفعول

فایده پنجم حروف تنبیه مان است و همین که سرود و در نور است
دست از کار او بدر گزین از پس کار خوشین شو همین و
الا نیز در ترکیب پاری برای تنبیه بود چنانکه در بازی شکار
الا نامچی سر از عدل و رای که مردم ز دست تو چندی پای
و اوات استمرا رمی است که نامیده استمرا
ومی مفیده حالت است بگوید بر در کعبه سیاهی دیدم
که می گفت و میگفتی خوش یعنی در آن حال با استمرار البصا
میگفت و میگفت و پیوسته است حکم انوری را
حاجب باریستداری که در میان چرخ حبر را پوشیده بایستد
و مردم است بگویند بر چار سویی مردم عدوت
از قضا بقوت تسان روز کار و تمار است مخفف
کمال الدین اسمعیل گوید مرکب اقبال تو تماره برین باد
پایه قدرت ز بر چرخ برین باد و زمانست مخفف نمران
حکیم خاقانی است نوشتم ای که تجرید پس چون نشسته طندان
نگاریدم سرخ و زرد ز اشک چهره نرمانش و بر کار کا

محت

کلام

در کلام پاری کلمه را نیکل بجاف عربی کرده مضاعف کرده
و از آن قصد تعظیم چنانکه در میان عربان اینفا حد و مهموت
مجموع در شعرا نوری که در کاف بسطه مذکور شد و اینجا هم
پایه قدرت شان منجر کرد و اینجا گفت آن کار و فرشتان باره انور
در این شعر اگر مقصود از تعظیم نباشد منافعی مرج
خواهد بود که در اینجا مقصود است فایده چهاردهم
در بیان وصف ترکیبی بدانکه چون وصف ترکیبی در
ترکیب پاری کثیرا استعمال است و اتمام شان آن
مشر است لهذا آن فایده جدا گانه قرار کرده گویم که پاری
و لفظ را یا اسم مرکب کرده مجموع مرکب را بمعنی مشتق کرده
و آن مشتق عبارتست از اسم فاعل و اسم مفعول و صفت مشتبه
و اسم منسوب و الفاظ مرکبه که در لغات فرست
یا تخفیف فقط مقصود میشود و مجموع کلام که در اصل است
کل است و بتقدیم مضاف الیه نوع تخفیف حاصل گردید
یا با وجود تخفیف فایده دیگر از حیث معنی مقصود میباشد

نمایند

که آن وصف ترکیبی گویند و آن بر نسبت اول است که
 شامی کشند همچو خواب که در اصل خون آب بوده است
 و او الف بفتاد و خواب شد و معنی اسم منسوب بخشید
 و ازینست که نامی نسبت هم با خورشید پاورند با باطلایه گویند
 دلی از م عشق کج و پوچی مره بر هم زن و خواب به ریخی
 و بیم آنکه تقدیم ماحقه التاخیر میکنند همچو سخن آن که در
 اصل دان سخن بود و چون مفعول امر را مقدم کردند معنی اسم
 فاعل بخشید و درین لفظ دو اعتبار نموده اند یکی آنکه مذکور شد
 و بیم آنکه تقدیر دانستند سخن کنند و در صورت حد
 و تقدیم سردوست و اولویت وجه اول تخفیف و سهو
 و عدم تقدیر است و اولویت وجه دوم برای این که افز
 بقیاس و مفید تر است بنم آنکه حذف تقدیم سرد و راجع
 آوردند همچو شاد و شاد که در اصل شاد و شاد
 بود بعد از حذف و تقدیم شاد و شاد شد معنی صفت
 مشبه بخشید و چنین است ضلالت اندیشه و سیاه چشم

بجهت

و تر دامن و چون مضاف الیه را بر مضاف مقدم دارند ۵۷
 و کسر اضافه معنیست در انصورت نیز وصف ترکیبی
 میباشد همچو سعادت خانه که در اصل خانه سعادت
 بوده است و چون تقدیم مضاف الیه کردند معنی اسم
 منسوب را افاده کرد و کاسی میشود که این تقدیم در غیر
 وصف ترکیبی هم میباشد و منظور تخفیف تنها بود همچو
 کلاب که مذکور شد و کاسی با و ایل فعل امر و اسم مصدر
 لفظ تا آورد معنی وصف ترکیبی قصد نمایند همچو نادان و
 ناشناس که مرد و فعل امرست و معنی اسم فاعل از وی
 باز کرد و بعضی گویند که جزو اخر این دو لفظ اسم
 فاعل محقق است و ناشناخت که در اصل هم مصدر
 بوده است و چون بحرف نفی مصدر شد معنی اسم
 مفعول بخشید پس هم پر خدای او که را که این مختصر
 با انجام رسید اگر چه پاره ازین فواید در اوایل کتاب
 و برمان مندرج است و لکن اگر نظر انصاف

